

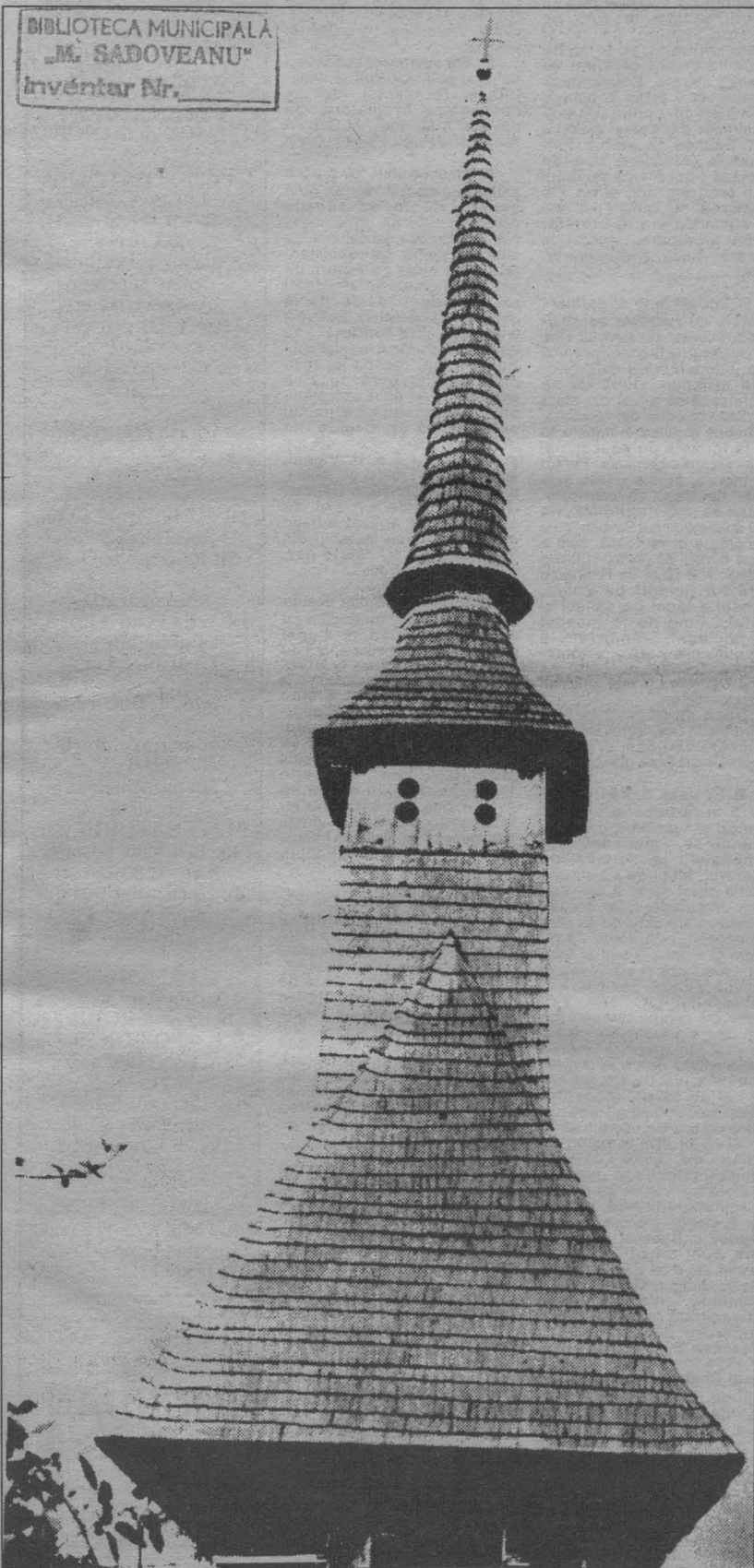
Literatorul

REVISTĂ FONDATĂ
LA
1880
DE
Alexandru Macedonski

Anul II
Nr. 48 (65)
27 nov. 1992
16 pagini
15 lei

Redactor șef MARIN SORESCU

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
„M. SADOVEANU”
Inventar Nr. _____

Biserică de lemn din Munții Apuseni

Ilustrăm acest număr cu cetăți țărănești din Transilvania

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://bibmet.ro>

CRED ÎN UNIRE

În „Evenimentul zilei” s-a putut citi o scurtă relatare a întâlnirii domnilor Al. Paleologu și Dan Grigore cu studenții Facultății de Automatică din București. Citez: „Întrebat dacă e bine că tinerii părăsesc țara, domnul senator a spus: «Trebuie să părăsim un spațiu carceral. Asta este obligația oricărui prizonier. După ce pușcăriile se distrug din lipsă de pușcăriași, veniți înapoi!»”

Cum ar arăta țara a cărei Zi Națională s-ar cuveni s-o celebrăm la 1 Decembrie în cazul în care, prin absurd, senatorul de Bizanț ar fi ascultat? Un teritoriu lipsit de tineri, băntuit de stafiile bătrânilor rămași „în pușcărie”; bătrâni care n-ar putea produce grâul, vinul, cărbunele și acest univers de coșmar – lumină stinsă, trenuri stagnate – ar păstra o singură instituție vie, cât de cât: Senatul, mai precis 1 (un) senator cobind pe ruini.

E prima încercare în istorie de a depopula – voluntar – România! Sunt cele mai grave cuvinte ce s-au putut rosti în aceste zile privind destinul tulburat al unei țări, țară a cărei „salvare” s-ar obține printr-o fabuloasă migrare de energii. Domnul senator a fost ambasadorul la Paris al *pușcăriei* pe care – logic, nu? – ar vrea s-o distrugă și acum senatorul stipendiat al ei. Cum să-ți pui candidatura pentru „Senatul” unei pușcării, cum, fiind ales, îți somezi alegătorii să lase de izbeliște temele obștii și să ia drumul pribegiei?

Declarațiile celui alt senator obsesiv preocupat de soarta românilor, ungurul american Tom Lantos, sunt floare la ureche față de cele ale lui Al. Paleologu! Eu îl admir pe Tom Lantos pentru feroceitatea cu care își apără conaționalii asumându-și cele mai aspre replici corective. Aș vrea ca, departe de România (cum e mai tot timpul), Al. Paleologu să devină la rândul său un *avocat* al cauzei românești, l-aș vrea pe subtilul eseist un *arhitect* al marii, visatei noastre Uniri. Trecând peste nemulțumirile produse de jocurile eșichierului politic, dincolo de propriile-i vechi resentimente și proaspetele dezamăgiri, venerabilul nostru cărturar ne-ar putea chema *în lucrare*, considerând că numai în *noi* putem regăsi forța de a ne rupe de un trecut amar imprimând faptelor noastre o altă direcție și un nou ritm.

În Decembrie 1918 s-au regăsit sub aura unei singure idei bărbați care, mai înainte, s-au aflat în patetică diversitate dar au avut puterea conferită de un „armistițiu” neparafat să subsumeze lupta politică unei alte, copleșitoare cauze. Și acum, puterea și opoziția s-ar putea regăsi pe același plan când sunt în joc independența României ori redobândirea trupurilor de țară pierdute.

Unirea nu e doar rodul tratatelor diplomatice ci e o *stare*, un *semn* sub care un întreg popor își așează nădejde.

Ne unim, perpetuu, mișcați de mituri primordiale. De memoria istoriei. De încrederea în noi.

Înainte de a fi un tribunal, cum se dorește adesea, țara trebuie să rămână (de mai e) suma meșteșugurilor ce ne exprimă. Sunt slogane ce se înfruntă în iureș electoral dar în viața de zi cu zi se „unesc” miraculos. Da, trebuie să ne creăm *normalitatea*, da, nu putem reuși decât *împreună!*

Se vorbește lejer despre „convenția” granițelor (ele ar putea fi „fluide”), despre regândirea literei tratatelor astfel încât aceste granițe să se pulverizeze. Și totuși războiul, războaiele există. Chiar lângă noi. A te îngrijora, a te apăra, a face recurs la zestrea ideatică a lui Decembrie, a Unirii nu înseamnă a da frâu pornirilor naționaliste.

Rămânem.

Cum țara rămâne.

Sunt unul dintre cei ce cred în mai-binele românilor și în posibilitatea de a face din România raza de lumină latină încălzind, cum spunea Eminescu, „această parte înăspriată a Europei”.

La 1 Decembrie vom picura pe felia de pâine vinul de ofrandă.

Mi-aș bea, bucuros, cupa, avându-l ca oaspe în țara mea, pe Tom Lantos.

Sau avându-l oaspe în Câmpulungul nostru pe domnul cu enigmă Alexandru Paleologu...

Gheorghe Tomășci

Singurătatea mării

S-a stins farul credincios al *Portului din Răsărit*, cel care a iubit marea cu fidelitate de amant, Radu Tudoran.

Înalt, atletic, fermecător, retras în singurătatea sa de profesionist desăvârșit, ne-a luminat adolescența cu scrisu-i armonios și captivant.

L-am cunoscut bine, ne conversam la mare înaintea începerii sezonului „plin” când el se retrăgea spre alte zări, oprilat de zgomot și aglomerație. Prin august l-am întâlnit ultima oară, la fel de suplu, la fel de „ne-erodată” de vârstă, poate puțin mai trist și mai tăcut ca altădată.

I-am cerut o colaborare și mi-a spus că-mi va da, dar, deocamdată, nu are textul bătat la mașină și singura dactilografă care-i descriează scrisul e bolnavă.

A scris mult, a scris cu patimă și cu mare talent, cu înalt profesionalism pentru cititori pe care-i știa că îl iubesc.

Izolată de „zbaterile scriitoricești”, rupt de bună voie de tumultul obositor al lumii, Radu Tudoran și-a dorit o înmormântare simplă, fără paradă, fără multe vorbe.

S-a retras discret, așa cum a trecut printre noi, nespus de singur, ca marea, și tulburător ca gloria ei nemuritoare.

Noapte bună, Radu Tudoran. Să-ți fie ușor drumul spre definitivă Singurătate...

Mircea MICU

scaunul catodic

Televiziunea este transmiterea pe unde scurte sau pe ultra înaltă frecvență a 625 de linii desenate și imaginate în studiu. Logic și etimologic asta e. Dată fiind diversitatea programelor transmise, apare și un limbaj tv și sunt urmărite și niște obiective-scop, informative, recreative și culturale. Spectacolul televiziunii, de la prima transmisie realizată de Bell Telephone în 1927, este condimentat și de improvizatie, ca la jazz. Ei, aici e aici, TVR se află de vreo doi, trei anișori sub zodia improvizatiei.

Ca și în rock, unde marile solo-uri de chitară nu sunt deloc improvizate, spectacolul televizat este înainte de toate text. Nu poți comite o emisiune inteligentă fără un program, fără o idee, acolo. Făcătorii de emisiuni televizate de la noi nu și-au schimbat registrul, fie de dinainte de '89 — punând semnul plus acolo unde era minus și invers —, fie cel brevetat de toate zărele de mic tiraj de pe piață — scurte știri, un interviu, un filmuleț, ceva muzică, reclamă, cât cuprinde. Dar ce te faci când nimeni nu știe nici să redacteze știrile (dacă suntem atenți), iarăși la textul lor, ne cuprinde amețelă, nici să descopere o personalitate, nici să tragă niște imagini acătării (se folosesc, e adevărat, casetele video până la saturație), nici să selecteze muzică, nici să prezinte un caz. În acest ultim caz, se prezintă problema X, se discută cu trecătorii, dar nu se continuă pe firul apei, până la izvor, deschizându-se superior obraznic chiar și uși ministeriale. Totul e un fel de happening, iar ceea ce se spune se uită o dată cu primul tronson publicitar (care și ăla... ce să mai vorbim!).

TVR este deprofesionalizată, se știe, în ciuda existenței unui autointitulat sindicat al profesionaliștilor din televiziune. Ce fel de profesioniști? De-alde Rotaru, Jelescu, Bratu, Pop-Postelnicu, Negoită ș.a.? Nimic nu se poate face fără de inteligență, am văzut asta și din emisiunea uneia dintre cele mai celebre „mediatoare”, Christine Okrent, „Qu'avez-vous faites avec vos 20 ans?”, care a trecut ca expresul pe la Mizil. La fel ca și proiecția „Amantului” lui Duras-Annaud (Annaud a fost și el prezent pe FR 3, nu l-or fi dat și pe CFI, că tot nu plătim taxe). Speaker-țele (ce n-au altceva de făcut decât să învețe un text de-o filă dactilo) improvizază prostest, strâng din buze, sunt îmbrăcate insolent și/sau tălesc, au voci nelucrate, nu sunt cultivate, pronunță ori greșit, ori prețios (camioane ale ridicolului, cele două începătoare cu litera „C”, Topescu și Movileanu). Chiar, oare ce greșeli om fi săvârșit de-o vedem la fiecare sfârșit de săptămână pe Movileanu asta cum se strămbă agresiv în limba română?

La active, ceva mișcare la „Mapamond” (o singură problemă și implicațiile ei pentru România, un invitat, imagini preluate — bineînțeles —, ritm alert, „problematica care”, „înșuși comerțul”, un „Simpozion” repede, un film prost dar bine lucrat, paradoxal (ăia profesioniști, de la portavion, scenariu și dialoguri, până la interpretii ce nu se cred și artiști, ci doar actori ca Bălănuță-cabotina), „Twin Peaks”, convorbirile tăiate brusc, de duminică, „Adolescența” lui Mihăiță (minus Teddy Dumitrescu, băiat frumuseț, dar gooll, stimatei telespectatorilor) și filmul lui Tatuli. În rest, tăcere nesemnificativă.

Nicolae ILIESCU

TUR DE ORIZONT

■ Inaugurarea oficială a Fabricii de sifon înghebată din inițiativa revistei *Luceafărul*, s-a produs. Domnul Marius Tupan, sifonarul șef, a găsit modalitatea ideală de privatizare îmbinând utilul cu plăcutul. Sau, mai bine zis, cititul cu... băutul. Noul punct de desfacere a apei acidele va servi(?) cu prioritate pe membrii plini ai Uniunii Scriitorilor, apoi pe membrii stagiarilor, pe cei al Fondului literar și, în limita capacității, alți cetățeni cu velleități literare. Colaboratorii revistei vor fi plătiți în natură. Deschisă în sediul Uniunii Scriitorilor din Calea Victoriei 133, Fabrica de sifon funcționează cu precădere, ziua. Se studiază posibilitatea realizării unui program *non-stop*. De asemenea, cei doritori pot veni cu sticla de vin la purtător pentru a prepara... sprițul de rigoare. Adică, sprițul literar. Vivat!

■ Într-un lung și defulant interviu cu caracter autobiografic, acordat cotidianului *Ora*, romancierul N.Breban încearcă și o autodefinire a potențelor sale artistice. După ce ne informează că a fost dat afară din liceu și chiar din facultate, N.Breban motivează incapacitatea sa la formele de educație și culturalizare organizate. Pentru domnia sa, școala a fost, este un fel de „Canal de închisoare” în care se „spălau creierale”. Ne mai spune domnul Breban, cu o sinceritate cuceritoare, cum a evitat dânsul să „imite” structuri străine. N-a făcut ca Rebrenu care l-a „imitat” pe Zola... Dânsul a făcut ca dânsul și astfel, „fiind de la început megaloman”, îngâmfat”, a obținut ce-a dorit... originalitatea. Dânsul nu imită pe nimeni și este cel mai „original” prozator român...

Dacă ne gândim la cele afirmate în sprinterul interviu, înclinăm să-i dăm dreptate: original în grădinitele gâmelor.

■ Revista *Cuvântul* (des luată în țărâbacă la această rubrică) și-a schimbat conținutul axându-se, mai nou, pe scandalul „mass-mediorilor” (pluralul, inutil de altfel, căci media acest semn îl are, este doar un calambur, iar această paranteză are darul de a-l liniși pe ardeleni de acolo că noi avem și umor și avem și latină din școală, ca și ei). Ideea cu VIP-ul (Viața invizibilă a personalităților), nu very important people sau person, mai ales a persoanelor care s-au dat în public — titlul suplimentului inclus în revistă — nu e deloc rea. Cu atât mai mult cu cât se cerea acoperit și acest tronson lăsat liber de presa de ecarisaj intelectual.

Și că tot veni vorba despre ironia de bună calitate, remarcăm demiterea unei așa-zise ziariste venite, ca mai toți colegii săi de breaslă, cu pluta pe Bistrița: Dorina Băeșu. Teșos și Buduca, orice s-ar zice, sunt totuși oameni de condei, nu-s ca Băeșu, Băscă, Lazăr, Giurgiu, Manega și alte momente de indignare intelectuală apărute ca și cliperile după ploaia din decembrie '89.

■ Credeam că titlul de cea mai de subsol cultural foaie tipărită aparține (până nu de mult, vezi și nota de mai sus, de la mezanini) revistei „Cuvântul”. Ei bine, nu, *Jurnalul literar* a apărut între 1 ianuarie și 31 decembrie 1939 sub direcția lui G. Călinescu, reapărut în serie nouă și condus de o oarecare bibliotecar, N. Florescu — îl și întrece. Mai ales prin declararea evidentă a chiar

redactorului șef pomenit deja, care se ocupă caricatural de politică. În numărul cyadruplu 27-30 (8 pagini!), o întreagă coloană vorbește strâmb despre ratarea victoriei în alegeri a „intelectualității naționale”. Ne-am numărat bine și dintre noi lipsește doar domnul profesor (de literatură, nu de remy din Taiwan) Nicolae Manolescu. În rest, ceilalți intelectuali se ocupă de ei înșiși.

Foarte interesant eterogenul cultural-politic al foii: dosarul Eliade (prezentat de un cunosător în materie de dosare, A. Marino), M. Sebastian, Vintilă Horia, Petre Țuțea.

■ Din decembrie '89 și până astăzi n-a apărut nici un rând serios referitor la situația politică și culturală de la noi, ci numai editoriale caricaturale ce sunt dezmințite de evenimintele de a doua zi. Autorii de astfel de „materiale” — foști tovarăși de nădejde pe la „Flacăra”, „Scântea”, „Scântea tineretului”, „Era socialistă” — nu au atins nici măcar nivelul unui Sorin Toma, prostia lor fiind mult mai înepătată decât a celui al lui. Totuși, două excepții se cuvin semnalate: articolul publicat, pe căi oculte, de „România liberă” acum doi ani și semnat de E.S. d. Vignal, ambasadorul Franței și, recent, articolul lui Christian Daudel, „România este un pol de stabilitate de apărut într-un mediu european instabil” din *Tineretul liber* nr. 796/17 nov. 1992, îngrozitor tradus.

■ Și fiindcă vorbim despre „Tineretul liber”, remarcăm cu stupeoare aroganța unei cântărețe a împlinirii epocii de aur, versificatoarea G. Hurezean-Cochinescu, absolventă a școlii profesionale „Stefan Gheorghiu”. Dumneaei avortează pe piață suplimentul literar *Preludii*, scris de ea înșăși, de vară-sa și de copilul străzii, D.M. Cipariu. Ideea este foarte bună și de aceea nu avem nimic cu dânsa, dar nu înțelegem de ce taman poezii revoluționari de alături trebuie să se ocupe de bieții copii. Puțină decență, tovarăș!

■ Revista *Ateneu* (nr. 29, octombrie 1992) dă, la numai 10 lei exemplarul, texte de toată lauda: ultimul interviu al Agathe Grigorescu-Bacovia, o convorbire cu Teofil Vălcu, proză de Nikos Kazantzakis și de Cristian Teodorescu, poezie de Magda Cărnești și Viorel Savin. Mai semnează Irina Petras, Vasile Spiridon, Alexandru Balaci, Daniel Dumitriu. Numărul mai conține și suplimentul „Sentinela”, editat de societatea literară cu același nume, din Vatra Dornei.

■ *Tribuna* din Cluj își continuă cu sobrietate demersul său cultural. Numărul 41 (15-21 octombrie) este dedicat în întregime Basarabiei, fără ostentație, fără lamentări, cu texte de bună calitate. Cu două numere în urmă (39, din 1-7 octombrie) am observat o excelentă inițiativă a redacției: prezentarea, ca publicitate, a unui fragment din „Mesajul Graalului”. Tot acolo, un subtil alt fragment din Alain Minc, „Marea lăzrie”, în traducerea Irinei Petras.

■ A apărut numărul 4 al din ce în ce mai bune reviste *Arc*. Cum lectura unei cărți necesită un timp mai îndelungat și cum *Arc* este o adevărată bibliotecă, vă promitem în proximal număr o prezentare amplă.

DIAC TOMNATIC ȘI ALUMN

Literatorul

Săptămânal de literatură și artă editat de
MINISTERUL CULTURII

Anul II, nr. 48(65)/1992

Comitetul director:
**VALERIU CRISTEA
FANUS NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU**

Colectivul redacțional:
**Lucian Chișu
(redactor șef adjunct),
Ion Căcora
(redactor șef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor
(secretar general de redacție),
Valerian Sava,
Marin Stoian**

Adresa redacției:
**București, Piața Presei
Libere nr. 1,
cod 71341,
tel. 617.10.23; 617.60.10,
int. 2243, 2248,
casașu poștală 33-20.**

Administrația:
 **Direcția Pentru Presă,
Publicitate și
Tipărituri, Piața
Presei Libere nr. 1,
sector 1, București**

Anunțăm cititorii
noștri că
abonamentele la
revista
"LITERATORUL" se
fac la oficiile poștale,
factorii poștali și
difuzorii voluntari din
întreprinderi și
instituții

Cititorii din
străinătate se pot
abona prin RODIPET
S.A. — PO BOX 33-57;
telex: 11995 sau
11034;
telex: (40)-0-185673
București — Piața
Presei Libere nr. 1,
România

Publicația este înscrisă
în Catalogul de presă
Rodipet la poziția 43.
ISSN 1120-5583

Tehnoredactare
computerizată

**JORDAN
© 1992**

Tiparul executat la
TIPOREX
București

CRONICA LITERARA

Eugen SIMION

MODERNII^{x)}

Modernitatea este atacată, azi, din două direcții și cu două rânduri de argumente. O pun, întâi, în discuție postmodernii, reproșându-i formalismul ei exagerat și terorismul intelectual pe care l-a instaurat îndeosebi în deceniile postbelice, o neagă fără nuanțe cei care n-au acceptat-o, în fapt, niciodată: spiritele tradiționaliste. Argumentele celor dintâi sunt mai serioase și merită a fi examinate. Le-am discutat, și eu și alții, într-un număr mai vechi din *Caiete critice*, dedicat conceptului de postmodernitate. Pe cele din a doua categorie le găsec concentrate într-o carte scrisă cu vervă, *Les modernes*, de Jean-Paul Aron. N-am s-o recenez, mă voi referi doar la câteva din exemplele aduse de acest polemist talentat, intolerant în modul ironic față de ceea ce el socotește a fi imensa împotrivă a avangardei. Nu înainte de a spune două cuvinte despre autor, „filozoful histriion”, cum îl numește cineva în *Le monde* (23 aprilie 1988). Jean-Paul Aron (n. în 1925, la Strasbourg, într-o familie evreiască din Alsacia) este profesor, jurnalist, actor, producător-radio. Are gustul teatralității și al provocării - alflu din aceeași sursă - și este de o erudiție subversivă în scrierile sale. Fișa lui spirituală mai cuprinde: moștenitor al unui vechi puritanism burghez, strălucitor „manager” de vîngtième siècle, docteur în mondenități, sociolog „de la grande bouffe du siècle dernier” ... spirit cârțos, moqueur etc.

Cartea este un fel de *jurnal al spiritului* fixat stilistic între o memorialistică plină de culoare și o publicistică pamfletară. Regăsim în ea toate nemulțumirile și neliniștile spiritului crescut în cultul clasicității, respectuos față de valorile constituite și miefient față de experimentele avangardei. Un tip de sensibilitate pe care îl descoperim în toate literaturile. Un model de cultură care nu-i cu necesitate mărginit, conservator, blocat asupra valorilor trecutului. Dovadă îi însemnările lui Jean-Paul Aron, cu multe observații drepte despre fenomenul cultural postbelic. El ia în răs mania *deconstrucției* în artă, asfixianta *teoricitate* (numită și *theroricitate*), sindromul „tempestivității” ieșit dintr-o perversă dorință de a fi mereu înaintea timpului sau măcar în pas cu ultimele semne ale timpului...

Polemistul scrie pagini bune și despre *noul roman*, îndeosebi despre Alain Robbe-Grillet, pe care nu-l socotește un creator, ci doar un spirit *revealer* pentru generația lui. Romanierul ar avea meritul de a fi inventat „le rien littéral, le rien de rien; un rien atone, apathique”. critica lui

Jean-Paul Aron împotriva inteligenței de la *Tel Quel* merge și mai departe: noii mandarinii ai spiritului ar fi asasinat (acesta este termenul) chiar modernitatea artei, adevărata modernitate, bineînțeles ... Cum? „Făcând arta imposibilă”, zice Jean-Paul Aron. De aceea cearta dintre *moderni* și *cei vechi*, care punctează de regulă istoria unei societăți, n-ar mai fi posibilă în epoca „tehnocratică”...

Unele din remarcile eseistului francez sunt adevărate. Le-au făcut și alții, le repetă și cei care nu sunt, principal, împotriva modernității, dar sunt exasperați de teoreticienii care manipulează conceptul de modernitate pentru a impune o dictatură intelectuală după modelul dictaturii politice. Critica lui Jean-Paul Aron nu este însă diferențiată și imaginea pe care o dă despre spațiul modernității este, în cele din urmă, falsă. Este imaginea (comică) pe care o oferă, de regulă, pamfletul ideologic.

E limpede că modernitatea reprezintă în esență altceva decât manifestările frivole ale inteligenței din Saint-Germain ... Citind *Les modernes*, am impresia că Jean-Paul Aron face mai puțin o cronică a modernității postbelice, cât, mai ales, o cronică a *modenității* din interiorul modernității. Ea este spumoasă și unele intuiții sunt juste, ca aceea, de pildă, că o literatură poate muri prin moartea sensului și că acolo unde se instalează o artă a simulacrii gustul decade. Mă despart de eseistul parizian în multe privințe, între care una, esențială: utilitatea sau inutilitatea experimentului. Jean-Paul Aron e de părere, ca multe spirite tradiționale de altfel, că experimentul avangardei din anii '60 a fost inutil și că, deci, literatura contemporană n-a profitat cu nimic de pe urma școlii formaliste (în roman și în critica romanului). Convingerea mea este că nimic nu este inutil în literatură când se face cu talent și cu idei și, chiar dacă o școală, o formulă, mă rog, o metodă nu dă o mare operă, ea este utilă în evoluția literară pentru că verifică un număr de soluții și inventează procedee pe care o altă generație de creatori le poate utiliza. Este și cazul noului roman, admirat ieri, negat completamente azi. Reprezintă el o aberație pentru proza din secolul nostru? N-aș zice. El a dezvoltat o latură a romanului din secolul trecut (Flaubert) și a introdus, între altele, o estetică a romanului în interiorul romanului. E drept că a eliminat din roman problematica omului (motiv pentru care viața lui a fost scurtă și posteritatea lui este puțin generoasă), dar a introdus în romanul din deceniile postbelice *tema scriiturii* și a

eliminat prejudecata că romanul se face de la sine în absența conștiinței estetice. Noul roman s-a datat, a rămas însă ideea că prozatorul nu mai poate face o cronică liniară a evenimentelor și, în genere, ideea că romanul cere o structură complexă, elaborată cu maximă luciditate. Și, apoi, chiar un eșec nu este de tot inutil în artă când angajează voința spiritului de a înnoi. Încercarea ratată de azi poate fi reluată și dusă la izbândă mâine. Multe experimente (de pildă, acelea ale avangardei din anii '20-'30) n-au fost concretizate în opere viabile, valoarea lor este strict programatică, demonstrativă: indică voința unei generații de a sincroniza actul de valorile civilizației, încrederea în mitul progresului. Ideile n-au trecut de pragul manifestelor, rolul lor a fost acela de a dinamiza spiritele tinere și de a pregăti apariția unei arte noi.

Ce trebuie spus limpede este că avangarda reprezintă doar o vîrstă a modernității și cine se desparte de avangardă nu se desparte, în chip obligatoriu, de modernitate, caracterizată de unii comentatori ca fiind „rece și hieratică”, hipotactică și formalizantă. Termenii din urmă, utilizați de profesorul american Ihab Hassan, vor să definească spiritul modern de postmodernism care, prin contrast, ar fi *ludic, paratatic și deconstrucționist*. Criticul citat întocmește și un tabel în care notează în paralel noțiunile determinante pentru cele două tendințe ale artei contemporane. La rubrica *modernism* citim: finalitate, ierarhie, stăpânire, logos, creație totalizantă, sinteză, gen literar, semantică, metaforă, paranoia, metafizică, Transcendență, iar în coloana destinată *postmodernismului*: joc, anarhie, epuizare, tăcere, de creație, deconstruire, antiteză, text-intertext, Retorică, metonimie, schizofrenie, ironie, Imanență ...

Comparând cele două șiruri de noțiuni, deducem că, în timp ce modernii au sensul *finalității*, postmodernii cultivă *jocul* spiritului, unii (modernii) respectă *ierarhiile*, ceilalți (postmodernii) au gustul *anarhiei*, în fine, modernii merg spre metafizică și Transcendență, postmodernii, dimpotrivă, practică *ironia* și se repliază asupra gândirii lor (*imanență*) ... Boala modernilor este *paranoia*, postmodernii suferă, mai ales, de *schizofrenie*. Modernii cred în *Dumnezeu-Tatăl*, postmodernii în *Sfântul Spirit*, iar când e vorba de opțiunile epice, cei dintâi preferă *narațiunea* („Grande Histoire”), cei din urmă *antinaratiunea* („petite histoire”) etc.

Aceste tabele sunt și, mai ales, nu sunt elocvente. Sunt în măsura în care sugerează un

Gârbova

demers al spiritului creator, o opțiune în privința tehnicii literare și o mitologie artistică. Modernii au, într-adevăr, o deschidere pentru metafizică (Rilke, Claudel, expresioniștii germani, Arghezi și Blaga din câmpul poetic românesc) și fac din cunoașterea spirituală a lumii o temă esențială a artei. E adevărată și observația că spiritul modern are superstiția purității genurilor literare și faptul se vede mai ales în poezie. Ea și-a purificat câmpul de percepție (a inventat, doar, *nevizibilul* și a inspectat *inexistibilul* pe măsură ce și-a lărgit enorm *conoscutul*) și a spulberat structurile formale ale poemului. Dar nu toată modernitatea a respectat această regulă. T.S.Eliot admite epul în poem ca o posibilitate de ademenire a cititorului. Alți poeți, ieșiți din mediile avangardei, au adus în poem *epicul străzii*, au eliminat conceptele, temele mari ale poeziei și folosesc în plină expansiune a modernismului ironia pentru a ridiculiza Retorică și Metafizica. Și atunci? Atunci înțelegem că metafizica nu este proprietatea exclusivă a spiritului modern, după cum ironia nu a fost inventată și nu este în folosința exclusivă a postmodernismului. Aș zice că, după ce noul roman și poezia de avangardă (cele două avangarde) au eliminat metafizica din literatură, postmodernii au datorat s-o readucă și să dea operii o dimensiune a mitului, a sacralului. Sunt câteva exemple în această direcție. Dacă *Un veac de singurătate* este un roman postmodern (John Barth îl socotește ca atare!) atunci postmodernitatea reprezintă și o

redefinire a omului în funcție de rădăcinile lui arhetipale, mitice, spirituale.

Acest aspect mi se pare, de altfel, esențial pentru literatura de la sfârșitul secolului al XX-lea: postmodernă sau nu, ea trebuie să regăndească și să regăsească omul în acea „uitare a ființei” de care vorbește Heidegger. Să-l regăsească și să sugereze, într-un chip mai concret și mai convingător, modul său de a fi în lume. Modernii (mă rog, unele spirite ale modernității) au reușit să spulbere imaginea clasică a omului și au înfățișat condiția omului care și-a pierdut identitatea (omul ca sumă a complexelor interioare - omul psihanaliză; omul abandonat într-o schizofrenie colectivă ...; omul ca *ființă de hârtie*, ca funcție gramaticală ...). Dacă au de recuperat ceva, postmodernii trebuie să recupereze tocmai această *plenitudine a umanului* și să aducă în primul plan imaginea omului care-și caută identitatea pierdută în luptele dintre ideologiile, științele, umanismele, doctrinele, metodele secolului nostru.

Romanul postmodern dă semne că gândește în acest sens relațiile dintre individul uitat în „uitarea ființei” și lumea din afara lui. Există precedentul Musil, Broch, există o puternică literatură a Estului, există experimentul prozei sud-americane și acela, cu alte rădăcini gnoseologice și alte forme epice, ale prozei mitice (Hesse, Junger, Eliade).

x) fragmente din volumul *Moartea lui Mercutio*, în curs de tipărire la Editura „Nemira”.

Romul MUNTEANU

ENCICLOPEDISMUL ROMÂNESC ȘI CONTEXTUL SĂU EUROPEAN (II)

Am arătat în diverse împrejurări că intelectualii români ajunseseră foarte de timpuriu la concluzia că progresul neamului românesc, ca și emanciparea morală și politică a oamenilor nu se puteau realiza decât prin *învățatură*. Iar aceasta presupunea *școli*, *cărți* și *oameni învățați*. Or, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, școlile sătești erau puține, situate în preajma bisericilor, dascălii erau rari, iar cărturarii din rândurile aristocrației s-au format, în colegii și universități străine.

Suntem gata să demonstrăm că adevărata perioadă de enciclopedism românesc a început în timpul fanariotilor, când cărțile lui Voltaire, Montesquieu, Rousseau și alții începuseră a fi traduse în limba greacă de profesorii de la *Academia greacă* de la București și lași, iar procesul programatic al tălmăcirii unor cărți de filosofie, drept, etică, ca și alcătuirea unor *manuale de citire* și aritmetică în românește, precum și a unor studii de istorie, constituie marea operă a cărturarilor *Școlii Ardelene*, strânsi într-un mare grup la Blaj, apoi răspândiți la Timișoara, Sibiu, Brașov, Arad, Oradea, Buda, Viena etc. Venirea lui Gh. Lazăr la București sau a lui S. Bănuțiu la Iași reprezintă evenimente care au avut loc ceva mai târziu.

Dar educația de tip bizantin a durat multă vreme, mai ales în Muntenia și Moldova. Fr. Valjavec, care a fost un neobosit cercetător al vieții culturale din toate provinciile românești, a afirmat, pe bună dreptate, că iluminismul românesc s-a interlat cu o veche și complexă cultură bizantină.

Dar programul cărturarilor *Școlii Ardelene* s-a extins pe cele mai variate planuri, vizând cu precădere emanciparea spirituală și socială a oamenilor prin învățatură și cultură. S. Micu a susținut cu o ardore deosebită acest punct de vedere. „Și cărturarii români nu vor putea duce la înțelepciune pe cei neînvățați și simpli altele decât prin cartea care să le lumineze mintea și să înțeleagă ce e bun și priincios. Dar și acești puțini cărturari nu ajung pentru a-i învăța prin gură pe atâția, ci prin cărți mai ușor se poate face aceasta, căci orice om de rând care poate cite, citind începe încetinelă a pricepe și a cunoaște.”

Convergența punctelor de vedere ale intelectualității din primele decenii ale secolului al XIX-lea rezultă din publicațiile cele mai diferite. Prospectul colecției *Biblioteca românească* (Buda, 1821), alcătuit de Zaharia Carcalechi, este și el deosebit de elocvent în acest sens. „Toate neamurile cele luminate au aflat cum că a scrie cărți, și acelea a le împărtăși oamenilor săi, e cea mai înconviințată mijlocire de a lumina noroadele, cu întâmplările ale altora fapte, a le abate de la rău și a le aduce spre cele mai bune. Prin cărți ne înștiințăm de minunatele fapte ale strămoșilor noștri romani, din cărți învățăm cele ce s-au întâmplat în lume, cu care nu numai se desfetează inima și mintea omului (care din fire așa este întocmită, cât și pururea se luptă spre știință și spre agnisiune de cunoștințe nouă), ci și sufletul se îmbunătățește.”

Zaharia Carcalechi și alți contemporani ai săi îl stimulasă pe românii nu numai prin exemplul strămoșilor, dar mai ales prin ceea ce făceau alte nații de pe continentul nostru. Ideea apartenenței la Europa este străveche. Ea nu aparține nici generațiilor interbelice, nici unor oameni politici sau intelectuali din zilele noastre. Dar nu începe doar la aceste idei ce veneau din vest spre răsărit treceau printr-un complex proces de retardare a informațiilor, iar uneori de deformare a acestora. Așa s-a întâmplat, de pildă, și cu patrimoniul intelectual creat de enciclopediștii francezi, dar și cu alte opere literare. Și evenimentele mari petrecute în Europa, cum a fost revoluția franceză din 1789, au pătruns în spațiul românesc cu o mare întârziere.

Porinm de la o însemnare a unui cleric erudit, cum era episcopul Amfilohie Hotniul, unde acesta scrisese în 1795 că a aflat ceva despre revoluția franceză,

căderea regelui și condamnarea lui la moarte. Prudent, cărturarul român adăuga că această informație este nesigură, fapt care-l făcuse s-o noteze ca o probabilitate neconfirmată.

Se știe doar că atât clericii români, ca și alți cărturari, strângeau în mănăstiri cărți în diferite limbi, iar alții și-au alcătuit, cu mare dificultate, biblioteci personale. Dacă am avea în vedere doar eforturile de procurare a *Enciclopediei*, alcătuită cu mari dificultăți de iluminiștii francezi, ar fi suficient pentru a dovedi cu ce

115 în română, 110 în greacă, 87 în greacă și latină, 39 în slavonă, 13 greco-slave, 6 greco-latine și arabe, alte 4 în latină, 1 în germană, 1 în arabă și 1 în georgiană. La toate acestea se adaugă un lexicon în 7 limbi.

Amintim de asemenea că în biblioteca lui August Treboniu Laurian s-au găsit la fel cărți în mai multe limbi: 38 de titluri în germană în 77 de volume, 12 în franceză în 20 de volume, 2 în engleză în 2 volume, 2 în română în 3 volume și 10 în latină în 16 volume. Catalogele acestora

Cristian

obstacole se confruntau intelectualii români pentru a obține cărți cu un vădit caracter informativ. Dar unele concepte, ce căpătau o tentă revoluționară, nu intrau încă în orizonturile lor de așteptări.

Menționăm în acest sens cazul episcopului Chesarie de Râmnic care ceruse printr-o scrisoare din 15 iunie 1778, trimisă atât la Sibiu, cât și la Viena, o carte ce se chema *Dictionar enciclopedic franțuzesc*, dar nu a izbutit să-l găsească. C. Stamate, consilier secret al Franței în Țările Române a căutat și el zadarnic aceeași colecție a *Enciclopediei* pentru secretarul domnitorului M. Sutu. În sfârșit, o colecție din *Enciclopedie* a putut fi achiziționată în 1802 de prințul C. Ipsilanti care plătiase pentru ea 300 de franci.

Se știe însă că o parte a marelui cler ortodox de la Constantinopol condamna atât *Enciclopedia*, cât și unele opere filosofice ale lui Voltaire, considerând că acesta îndeamnă la necredință, blasfemie și imoralitate. Or, și din aceste motive pătrunderea unor scrieri de Voltaire, de pildă, în spațiul românesc a fost obstaculată chiar de cei ce îi controlau pe călătorii străini ce introduceau asemenea cărți în Țările Române. De altfel, nu ar fi avut nici un sens să amintim de reacția clerului ortodox de la Constantinopol, dacă unele scrieri ca *Apologia creștină* (1798) nu ar fi fost tălmăcite și în limba română (1816 și 1819). Aceiași efect antienciclopedic și antivoltairian l-a avut și *Învățătura părintească*, publicată în românește în 1822.

Dar în pofida unor astfel de dificultăți, în unele biblioteci mănăstirești se găseau cărți în diferite limbi. Din inventarele de cărți făcute de Fr. Valjavec cu echipa sa de cercetători, rezultă că în biblioteca mănăstirii de la Horezu se găseau scrieri în diferite limbi:

de cărți sunt în măsură să indice orizontul informațional al unor cărturari români.

Reținem de asemenea faptul că în biblioteca lui Gh. Lazăr s-a găsit opera lui Lanjuinais despre *Monarhul desăvârșit* (Lausanne, 1774) care a avut o largă răspândire la Viena. În această operă se arată că suveranul ideal trebuie să fie generos, cumpătat și să respecte legile. Suveranul nu trebuie să uite că el este trecător, iar popoarele sunt veșnice, abuzurile regilor fiind generatoare de acte justificate de nesupunere, idee întâlnită în scrierile cărturarilor *Școlii Ardelene*.

Enciclopedismul românesc a vizat, pe de o parte, formația intelectualilor ajunși la o remarcabilă erudiție, iar pe de altă parte este vorba de acel „*enciclopedism popular*”, de cărțile pentru toți, destinate să ducă la luminarea neamului în totalitatea sa.

Un moment important în formarea și europeanizarea tinerii intelectuali românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea l-a constituit plecarea tinerilor la studii în diverse centre universitare din țările occidentale. Este drept că acest proces era mai vechi, iar în Transilvania cei plecați la studii în veacul al XVIII-lea, la Viena sau la Wittenberg, originari din Cluj, Oradea, Sibiu, Brașov etc., nu se știe de ce naționalitate erau, numele lor fiind latinizate până în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Pe măsură ce Țările Române ieșeau din tiparele unei legislații învechite, de factură orientală, nevoia modernizării legislației, a școlilor, ca și a modului de guvernare, impunea formarea unor intelectuali în marile universități de la Paris, Viena, Geneva și altele. Domnitorii din Moldova și Muntenia, ca și o mică parte a boierimii luminate, au început să trimită fiii la studii în străinătate. Liste

de studenți, publicate în *Curierul românesc*, ca și informațiile furnizate de P. Eliade în cartea sa, *La Roumanie au XIX-e siècle*, sunt semnificative. Constantin Goleescu avea doi fii la studii la München și alți doi la Geneva. Tot în același oraș genevez se găseau cei patru fii ai prințului Ghica. La Paris se găsea un fiu al banului Grigore Băleanu, un fiu al lui Mihai Racoviță, doi fii ai lui N. Brăiloiu și un fiu al lui N. Filipescu. Cei mai mulți dintre aceștia au studiat dreptul.

Valul acesta de tineri școliți în Occident, din rândul cărora s-au format bonjurii de mai târziu și revoluționarii din generația de la 1848, nu s-a soldat doar cu schimbarea vestimentației orientale a bătrânilor ilicari, ci și cu o profundă modificare de mentalități, atât pe plan social, cât și politic.

Învățătura în Occident devine astfel un factor de progres prin ameliorarea legislației, a instituțiilor, dar și a relațiilor dintre oameni. Format în spiritul liberal francez la Paris, C. Brăiloiu, de pildă, îi va scrie tatălui său că a venit vremea să se gândească și la fericirea țăranilor sărmani, ca și la stabilirea unor legi bazate pe echitate și o bună justiție, fapt ce va permite înnoirea administrației și asigurarea unui viitor mai prosper pentru țara întreagă.

Documentele de acest gen sunt numeroase și elocvente pentru spiritul înnoitor propus de tinerii plecați la studii.

Ei se preocupă de luminarea neamului, modernizarea învățământului și așezarea constituției pe baze mai echitabile. În felul acesta devine tot mai evident faptul că micul enciclopedism românesc se constituie ca un factor activ în procesul de schimbare a societății prin învățatură. Bursierii români, S. Marcovici, E. Poteca devin profesori, unii dintre ei punând bazele învățământului de la colegiul Sf. Sava, unde marele deschizător de drumuri a rămas G. Lazăr. În felul acesta, societatea românească este tot mai permeabilă față de ideile noi. Intelectualii români ard etapele, fac eforturi uriașe de sincronizare cu gândirea și literatura europeană. Putem oare uita că programul de traduceri, alcătuit de I. Heliade Rădulescu, cuprindea opere ce începeau cu textele homerice și ajungeau până la Balzac și Hegel?

Dar enciclopedismul românesc nu este doar extensiv și progresiv, el operează și în profunzime în planul culturii românești. M. Eminescu și Titu Maiorescu au studiat filosofia lui Kant și Schopenhauer. Ea trece în poezia eminesciană, ca și în opera critică a *directorului de conștiință* de la *Junimea*. Rigoroarea maiorească se prelungește prin gândirea lui C. Rădulescu-Motru, iar românismul acestuia, alimentat și de doctrina națională a lui N. Iorga, vor intra în componentele *spiritului național* profestat de Nae Ionescu și alții. Gândirea românească devine astfel tot mai nuanțată și diversificată. Între parafilosofia spiritualistă, profestată de B.P. Hasdeu în *Sic cogito*, și doctrina materialistă concepută de V. Conta distanța este uriașă.

De la P.P. Negulescu până la Lucian Blaga, enciclopedismul românesc trece în mod definitiv de la consumul informațional la stadiul de creație profund originală. Enciclopedismul profestat de intelectualii români a răspuns nevoii de apărare a identității noastre naționale, dar nu se oprește doar la justificarea faptului că suntem, cum credea Emil Cioran. Funcția lui catalizatoare în cultura noastră reprezintă un stimul al spiritului creator, al modelării felului de-a gândi, dorință deplin justificată de C. Noica în *Jurnalul filosofic*.

Nu mai în acest spirit putem gândi un nou *enciclopedism românesc*, menit să restaureze valorile autentice din cultura noastră și să impulsioneze în deplină libertate cele mai variate moduri de gândire și creație.

Errata. În articolul despre *Enciclopedismul românesc*, publicat în *Literatorul* (nr. 46) s-au strecurat greșeli de tipar, generatoare de confuzii și alte erori: Astfel se va scrie *enk'ykkios* pt. *enthyllas* și *paid'ia* pt. *paid'ie*. *T. Varro* pt. *Varra*, *Philomusos* pt. *Philamusus*, *Encyclopediam* *exhibens* pt. *encyclopediana arithens*, *Samos* pt. *Gamas*, *Oradia* pt. *Gradia*.

ISTORIE LITERARĂ

AI. PIRU

SINTEZĂ ȘI ORIGINALITATE ÎN CULTURA ROMÂNEASCĂ (I)

Cu doi ani în urmă, Mihai Cazacu a publicat cu sprijinul lui Eugen Dorcescu la Editura Facla din Timișoara o carte de aproape 500 de pagini cu titlul *Sinteză și originalitate în cultura românească (Între Apus și Răsărit)* care, acum când lumea n-are timp de asemenea lucruri, n-a atras atenția nimănui, cel puțin eu n-am citit nimic despre ea. N-aș fi știut nici că a apărut, dacă autorul, în ciuda aspririi ce m-ar caracteriza la suprafață, n-aș ascunde, în credința lui, „un suflet de o mare generozitate” și alte virtuți de care el însuși a beneficiat, așa susține, nu mi-ar fi trimis-o la 17 august 1992.

„În cele ce urmează, ne previne Mihai Cazacu într-o întâmpinare la cartea sa, ce vom restrânge la câteva momente din viața literaturii române, reliefind pe cele ce, potrivit convingerilor noastre, ne-ar putea da statura omului complet-societal și cosmic. De asemenea, referindu-ne la fenomene și evenimente ale societății europene, în înșirarea lor de după Renașterea italiană, vom semnala atât fapte care să indice sensul îndepărtării apuseanului de la linia proprie, sortită omului, cât și unele cu mersul pe traiectul și cu destinația care să-l ducă la împlinirea lui de sine.” Cu alte cuvinte, pornind de la literatura română, Mihai Cazacu întreprinde un studiu critic de antropologie culturală, urmărind a pune în evidență în ce constă originalitatea noastră în creația spirituală din cele mai vechi timpuri și până astăzi.

Desigur, cu privire la vechimea literaturii române se pun probleme complicate. Majoritatea cercetătorilor nu fac distincție între fenomenul literar și cel cultural. Faptul că pe teritoriul Daciei s-au scris prin secolele III-IV în limba latină și greacă opere cu caracter ecleciastic, când limba română nici nu era formată, este luat drept început de literatură română. Presupunem, fără a putea data, creația folclorică înainte de cea cultă, deși toate variantele *Miorișei* duc la balada publicată de Vasile Alecsandri în 1850. Laudele, *Priapeale*, refrenele slavone (zise mai târziu „măimărmuri”), cântate în biserică la Sărbătorile Maicii Domnului și ale sfinților nu înseamnă, compuse în slavonește de Filotei Cozianul, fac apel la psalmii aleși de poetul bizantin din secolul al treisprezecelea, Nechifor Vlemmidis. Letopisețele de curte ale lui Macarie, Eftimie și Macarie din secolul al șaisprezecelea îmbrumută figuri retorice din versiunea slavonă, în proză, a *Sinopsisului istoria* în versuri grecești din prima jumătate a secolului al doisprezecelea de Constantin Manasses. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, în limba slavonă, conțin ecouri din *Umlina* lui Simion Monahul, *Oglinda* lui Filip Solitarul, cuvintele lui Ioan Crisostomul, Eftrem Sirul, Ion Scărarul și alții. Nici o comparație nu se poate face cu *Principele* lui Machiavelli, la baza întregii „literaturi” religioase românești contemporane stând isihasmul lui Grigore Palamas din secolul al paisprezecelea care încearcă să

concilieze energiile încreate, divinitatea lui Dumnezeu, cu divinizarea creștinului. Doctrina mistică a lui Palamas n-are nimic comun cu încercarea de restaurare a platonismului la lui Georgios Gemisthos Plethon din cartea sa *Despre diferența între Aristot și Platon*, scrisă la Florența în 1540 și recomandată de Cosimo de Medici filosofilor Marsilio Ficino și Pico de la Mirandola. În ce ar consta sinteza și originalitatea autorilor români din secolul al șaisprezecelea? Este curios că nu se iau în considerație primii traducători de texte biblice și de cult, de cazanii și apocrife, cu încercările de a pune bazele limbii literare românești, de a făuri instrumentul de comunicare a credinței, dar și al modului de narațiune a faptelor istorice și de prezentare a figurilor istoriei, mult evoluat în secolul următor. N-am înțeles dacă autorul, care citează pe Lihasiov, este de acord cu Dan Mazilu că a existat nu numai renaștere și baroc în literatura română veche, dar chiar și o prerenăștere. Este umanist Grigore Ureche? Sunt autori barocșiți Udriște Năsturel, Varlaam, Miron Costin, Dosoftei? Care sunt mai precis legăturile lui Dimitrie Cantemir care traduce din Wissovatius și I. Bapst van Helmont cu barocul, cum rămâne cu Antim Ivireanul și Ion Neculce? Omul de Renaștere este un „omou universal” care în toate acțiunile sale repetă gestul divinității. Ca Dimitrie Cantemir, dacă, umanist mult mai important decât Constantin Cantacuzino, poet și romancier, n-ar fi totodată un precursor al luminilor, un enciclopedist, autor între altele și al unui tratat de muzică turcescă. Mai departe, Mihai Cazacu sare peste epoca luminilor la noi înlocuind-o cu o discuție întempestivă despre un așa-zis miraj tehnico-științific la începutul secolului al XIX-lea, punându-și prin Marx, prea devreme, întrebarea despre ce este proletarul („Marx detașează omul de contextul universal și-l împinge în fluxul continuu al timpului, total privat de orice nucleu spiritual personal.” Ei? Ce-are a face ce spune Marx, depinde de ce era omul când Marx nici nu se născuse!) Nu mai consultăm pe Georg Lukács cu *Ontologia existenței sociale* și n-o să se întâmple nimic! De altfel, de multe ori în clătura omului „cosmic” pe care nu toate cărțile îl cuprind, Mihai Cazacu trimite la filosofi ce nu tratează aceeași temă, nu observă aceeași arie și nu cunosc literatura noastră, încât, de multe ori, amintindu-și, potrivit faptelor la teorii. Ce-are de a face, ca să dau un exemplu, Hermsteuhs, citat după C.Ionescu-Gulian, cu cultura românească?

Trecând la momentul următor, simplificând opera scriitorilor ca și a filosofilor și autorilor de principii estetice, Mihai Cazacu egalează concepția lor despre lume și viață, nedistingând romantismul de clasicism, faptul că ele coexistă la același scriitor, că omul conceput de ei este când omul sensibil al romanticilor, când înțeleptul clasicilor. Mai rău e că scriitorul nu

e explorat în întregime, uneori omițându-i-se opera principală, precum, la Eliade, *Issachar* sau *Laboratorul, Echilibrul între antiteze sau spiritual și materia* (1859-1869). În *Anatolida*, inspirându-se din Pierre Leroux și Eugène Huszar, Eliade înfățișează lupta omului văzut ca titan cu puterile potrivnice, victoria omului asupra Zeului Forța, în *Echilibrul între antiteze* concepe o complementaritate și o interacțiune între progres și conservare, progresul având un caracter absolut, pe când conservarea unul relativ. Omenirea e văzută aici ca fiind destinată unei evoluții ascendente, în spirală, după cuvintele citate din Michelet după *Mme de Staël*: „Goethe a zis asupra perfectibilității spiritului uman un cuvânt plin de înțelepciune: el înaintea totdeauna în spirală”. Asemănându-l pe Eliade cu Anton Pann, Mihai Cazacu îi vede deosebiri numai prin originea surselor, ca și cum cea de bază n-ar fi la amândoi Biblia și ca și cum *Hristoia* au școala moralului nu-și are la Anton Pann izvorul în Occidentalul Erasm (*De civitate morum puerilium*).

Cu privire la Eminescu, în anii din urmă s-au descoperit lucruri noi. Astfel, citatul din el de la p.169-170 care începe cu cuvintele: „Un suflet frumos este așadar lucrul, unde senzualitatea și rațiunea, datorii și înclinațiunile sunt în armonie” și se încheie cu cuvintele: „Cel mai frumos din toate câte sunt frumoase este sufletul cel frumos”, sufletul prin urmare sensibil, romantic, aliat cu sufletul rațional, clasic, nu este de Eminescu, ci tradus de Eminescu din cartea lui Moritz Lazarus, *Das Leben der Seele*, II, 1857.

La pagina 175 se citează un fragment din scrisoarea lui Ieronim către Cezara („Adesea, când mă sui pe o piatră naltă, îmi pare că în creșii mantalei aruncate peste umăr am încremenit și am devenit o statuă de bronz pe lângă care trece o lume, ce știe că acest bronz nu are nici o simțire comună cu ea... Lasă-mă în mândria și răceala mea. Dacă lumea ar trebui să piară și eu aș pute să scap printr-o minciună, eu n-aș spune-o, și aș lăsa lumea să piară. De ce vrei tu să mă cobori de pe piedestal și să mă amestec cu mulțimea? Eu mă uit în sus, asemenea statuii lui Apollon... fii steaua cea din cer, rece și luminoasă! și-atunci ochii mei s-or uita etem la tine!”), fragment, dar Mihai Cazacu nu face legătura, care seamănă bine cu *Odă (în metru antic)*, unde, ca și în *Lucașfărlu*, atitudinea eroului e seninătatea clasică, ataraxia. Cum am mai arătat, de la poezia din 1876, *Criticilor mei*, publicată întâia oară de Maiorescu în ediția sa, subsumarea lui Eminescu, autorul *Scrisorilor* și al *Glossei*, romantismului începuturilor este abuzivă. Poetul se înscrie în linia maioreșciană a moralității clasice de la Junimea.

Sibiianca Ana Seleanjan trimite către cititor o carte⁴⁾ care se citește cu sufletul la gură, ca un roman – fără să fie căușă de puțin ficțiune – ori ca un reportaj de război – fără ca atenția cititorului să fie chemată cu agasante insistențe spre senzationalism ieftin. De fapt, un subtil explicativ – *România în timpul primului război mondial* – avertizează într-o formulă doar parțial metaforică asupra conținutului cărții și a caracterului de repetitivitate pe care-l au, din nefericire, faptele prezentate. Autoarea însăși semnează un „avertisment” cu care își prefacează volumul și din care îmi îngădui să citez pe larg, atât pentru relevarea elementului intențional, pentru mărturisirea unei implicări subtextuale, cât și pentru cadentele decise ale frazării: „Cartea de față încearcă să prezinte cele mai importante dezbateri și polemici culturale din perioada 1944-1948, relevante de presa vremii. Titlul ei nu este o metaforă. Transferate în peisajul cultural românesc (...) nici una din realitățile unei stări de război n-a fost străină vieții culturale. Suspiciuni, denunțuri, liste negre, arestări, învrăjbire, îngustare a orizontului, izolare, cartelizare, uniformizare, căci țara de cultură începeuse să se administreze ca-n orice stare de război (...) Așadar, teritoriul cultural s-a mai micșorat valoric prin confiscarea unor idei, motive, tehnici, sfere de inspirație și influență, trecute la index, pe alte liste negre. Prizonieratul este tot o realitate a războiului, iar când sunt luați ostacii de seamă din sfera culturii, faptul nu mai micșorează, ci atențează la specificul însuși și la substanța perenă din domeniul asaltat.”

Dacă după lectura acestui *Avertisment* cititorul deformat de presa și editorialistica actuală se va aștepta la voluptăți prilejite de senzationalism dezvăluiri politice ori de mănoase și vindicative acuze ideologice, speranțele îi vor fi repede contrazise de substanța cărții care se constituie în primul rând ca o impresionantă sinteză de documente, posibilă – e de bănuat – doar printr-un efort notabil de lectură, selecție și ordonare semnificativă a unui uriaș material de presă răspândit pe durata a nu mai puțin de patru ani.

În ce mă privește, mărturisesc că am parcurs fiecare filă a cărții semnate de Ana Seleanjan cu gustul prezentului. Un gust amar, desigur, oricât de seducătoare ar fi – și ele sunt cu adevărat – informația, structura și comentariile din care se alcătuiește volumul. Enumerarea titlurilor pe care le poartă cele patru capitole ale cărții mă scutește, cred, de alte adaosuri

Mesajul documentului

justificative pentru unghiul de lectură mărturisit: 1. Vânătoarea de vrăjitoare; 2. Noua ordine culturală; 3. Trădarea intelectualilor; 4. Dosarul „crizismului”. Ele numesc realități care nu aparțin doar timpului și perimetrului asupra cărora autoarea își focalizează demersul investigator. Oricine a fost atent la fenomenele și comportamentele din viața culturală postdecembristă poate proceda, fără teamă de inadecvare, la un transfer al titlurilor de mai sus. Dar încă că atunci, în deceniul al cincilea, aveau alt semn politic. Din oricare ar fi fost deghizările, promisiunile, vestimentațiile morale ori justițiar ale acelor fenomene, tragedia acestor absurde lupte a pornit din expansiunea politicului asupra teritoriului cultural cărui i-a impus în forță o „nouă ordine”. Citează Ana Seleanjan un veritabil program inchiizitorial al ziarului *Dreptatea* (de atunci): „Vor veni să dea socoteală unei opinii publice dezmetice (... toți deținătorii de condeie ale unei epoci defuncte (...) Vom scotoci toate ascunzișurile presei și tiparului, vom cotrobăi prin toate hruțele întunecate în care zac uneltele de lucru ale unei generații de imbecili și le vom așeza la locul de onoare în muzeul acuzator al momentului de astăzi”. Un „astăzi” care ar putea rămâne nedatut sau care ar putea însemna chiar *astăzi*. Cu nimic mai puțin învinovat decât cel de atunci. În chiar momentul morții sale, Rebreanu era împorcat cu venin ideologic sub acțiunea crâului valoare a scriitorului era dizolvată: „în ochii noștri personalitatea lui păstrează nimbul de trădare”, clamăază o voce justifiată a vremii sub un titlu cîmic: *Liuvu Rebreanu a murit la timp*. Am reținut recent formula pe prima pagină a *României literare*. Doar numele victimei e schimbat, tiparul ideologic și al cinismului rămânând perfect identice: „George Ivașcu a murit la timp”, se afirma în articolul cu pricina dedicat, chipurile, comemorării celui care fusese directorul cunoscutelor publicații, făcând-o să existe și ajutându-i să se afirme chiar pe unii dintre actuali conducători ai revistei. Atunci erau țara la stălpul infamiei Mircea Eliade, Constantin Noica, Lucian Blaga, Argehi. Acum Sadoveanu, Călinescu, Preda, din nou Argehi. Tenacele inchiizitor de atunci, un Oscar Lemnaru, a lăsat sânginoșii discipoli în ale demascării. Nume efemere ale unui viciu tris perpetuat. Atunci intelectualii erau acuzați de trădare dacă se străduiau să delimiteze teritoriul specific al culturii, încercând să evite dezastrele generate de invazia politicului. Nimic nou sub soare.

Sigur, cartea Anei Seleanjan, în ciuda comentariilor inteligent aluzive ale autoarei, nu păstrează terenul strict al documentului. Nici n-ar fi fost bine să o facă, pentru ca intenția ei să rămână – așa cum pe deplin reușește – în total acord cu rezultatul: o necesară contribuție la istoria literaturii române postbelice. Astfel individualizată, cartea conține însă neîndoindnic trimiteri implicite la o bine cunoscută actualitate, iar comentatorul se simte îndreptățit să le explice. Pentru că, spre deosebire de alte întreprinderi asemănătoare care se păstrează strict între limitele rigori științifice, volumul *Trădarea intelectualilor* are și un mesaj: e necesar ca o cultură să-și pună uneori în discuție propriile valori, dar în nici un caz propriile principii. Când se întâmplă astfel, efectele nu sunt doar indoielnice, ci tragice. Și se întâmplă, după cum și prezentul o arată. Încă.

Mai există un nivel la care cartea dovedește o fină intuiție și o subtilă înregistrare a unor elemente determinante în „războiul cultural” din deceniul al cincilea. Și acestea au caracter de permanență, nefind însă condiționate de factorul politic, ci înăuntru mai degrabă de structuri umane și de natura relațiilor din interiorul breslei scriitoricești. Invidiile, infatuările, luptele pentru aparierea puterii în Societatea (mai apoi în Uniunea) Scriitorilor, răfuielile personale – toate acestea au avut (și au încă) importanța lor în configurația lumii literare. Ele sunt prezente în diferite momente ale cărții, de pildă în subtextul evocării felului cum au fost pregătite și au decurs alegerile noi conduceri a scriitorilor. Sunt elemente pe care, în ciuda ignobilității lor, orice spirit împăcat cu natura umană le poate, la limită, îngădui. Dar nu vânătoarea de vrăjitoare sau acuzele de trădare sau tendințele de instaurare a unei noi ordini ideologizante în cultură. Indiferent de semnul sau de lozincă sub care se încearcă impunerea acestora.

Poate că unii, descoperindu-și în cartea Anei Seleanjan înaintași, își vor procura pentru acțiunea lor demolatoare de astăzi îndreptățiri „istorice”. Sunt conșvin că nu vor face „descoperirea” cea mai potrivită. Eu cred în mesajul pe care autoarea acestei necesare și admirabile cărți îl lansează către cititor: „Dar tocmai pentru prezent, pentru mai largă informare – căci cu cât știți mai mult, cu atât ești mai tolerant, mai deschis, mai înțelegător și mai bun – nutrește ascunsă speranță că multora, acelor care știu să citească și printre rânduri, le va fi de învățătură...”

Andrei GRIGOR

⁴⁾ Ana Seleanjan: *Trădarea intelectualilor*, Editura Transpress, Sibiu, 1992.

Conceptul de cultură în filosofia românească (II)

Cultura - temei al unității naționale

Cultura este cuprinsă și înfățișată de unii gânditori români, C. Rădulescu-Motru, Nicolae Iorga, A.D. Xenopol, Simion Mehedinți și Vasile Pârvan nu numai ca sumă și sinteză a valorilor materiale și spirituale. Dar și ca temei al unității de limbă și spiritualitate națională. Cu precădere Vasile Pârvan este cel care, în linia corifeilor Școlii Ardelene, a pașoptiștilor și postpașoptiștilor, a lui Eminescu și Iorga, pune cultura sub semnul Ideii unității tuturor românilor într-un singur stat liber și independent. Creatorul filosofiei istoriei românești consideră ca obiectiv principal al culturii „restabilirea conștiinței naționale comune” în raport cu care „fiecare să se simtă gata a sări cu primejdia vieții sale în ajutorul celui de un neam cu el”.

Ca și ceilalți mari gânditori citați mai sus, pe care Drăghicescu i-a numit cu un concept adecvat „profesori de energie națională”, Pârvan postulează în câmpul culturii idei, gânduri, puncte de vedere și energii de „primă forță”. Și determină împreună cu ei ca voința și munca românilor să ia „un avânt mare”, care să-i poată ridica la cele mai înalte standarde de viață.

Pentru aceasta însă, sublinia marele istoric, sunt necesare iubirea și pornirea intimă „de-a cunoaște și de-a înțelege pe toți cei de un neam cu noi”. Indiferent de starea lor socială, de dotarea lor spirituală, de pregătirea lor culturală. Căci este necesar, obligatoriu chiar „să ne cunoaștem deplin, adânc, cu toții între toți și noi pe toți”. Și numai după ce am ajuns la un asemenea grad de cunoaștere „atunci vom fi una”. De „sus până jos, de la răsărit până la apus și de la miazănoapte la miazăzi”.

Reușita dezvoltării și consolidării naționale prin cultură, a „marilor culturi”, cum îi spune Noica, este așezată de Pârvan - ca și de Iorga, Mehedinți, Gusti, Blaga - pe „întemeierea” unor adevărate „așezări de muncă spirituală”, „creatoare de valori universale”. Scopul instituțiilor culturale-științifice - începând cu școala primară și terminând cu Universitățile și Politehnicele - fiind acela, continua Pârvan, de a forma „oameni deplin”, cu o cultură armonioasă în toate

direcțiile”. Ele constituindu-se, în egală măsură, și în „școli speciale de instrucție”, menite „a permite cea mai ascutită specializare”. Dar și „în mari laboratorii de educație etică, națională, civică, estetică etc.”.

Cultura este concepută,

omenescul lor, unei valabilități cvasieterne.

Agentul constructor al unei asemenea împliniri îl reprezintă masa înșilor-creatori. Ei sunt „demonii”, cum le spune Pârvan, „perpetui nemulțumiți”, care luptă împotriva „beatitudinii

Prejmer

înțeleasă și înfățișată de marii noștri gânditori nu numai ca suport al unității naționale. Dar și ca dimensiune a re-nașterii neamului românesc. Și al înscrierii sale, prin propria-i putere a educației, prin bogăția gândirii și eficiența faptei, prin civilizația sa în rândul națiunilor înaintate ale Europei.

Pentru gânditorii sus citați, cultura este o realitate cu caracter exclusiv social. Și se compune, în egală măsură, din creațiile insului, ca și din cele ale colectivităților umane respective. Iar gloria ei, înălțimea până la care a fost ridicată exprimă intensitatea cu care s-a lucrat, puterile intelectuale active care au fost investite în crearea valorilor din care este compusă, originalitate cu care vine în câmpurile de activitate ale istoriei universale.

Ca fenomen omenesc, cultura determină realul-istoric în toată complexitatea sa. Ea face ca fiecare etnie să reziste din perspective mai adânci curgerii timpului. Și să elimine, cât mai mult posibil, din activitățile sale contingentele particulare, locale, accidentale. Adică să asigure ca valorile sale materiale și spirituale, social-politice, cultural-științifice, filosofico-estetice, moral-religioase să corespundă, prin

lenei spirituale a contemporanilor”. Ei sunt cei care „le deșteaptă iluzii și apatitudini, le răscolesc patimile, le dărâmă prețiosul echilibru al perfecte inerții”. Prin ei ajung masele să înțeleagă și să devină conștiente de „gândul născocirilor”, „instinctul curiozității”, „să aducă modificări, mai mult sau mai puțin adânci sacrosanctelor lor tradiții”. Fără însă a le elimina definitiv din câmpul activității lor. Căci, cultura asigură unitatea nu numai în lumea valorilor spirituale, ci și a valorilor materiale. Cultura asigură, în același timp, unitatea între trecut, prezent și viitor. Face ca tradițiile să devină, printr-o continuitate dinamică creatoare, nu numai componentă a prezentului, dar și suport pentru viitor. Prin intermediul tradițiilor, inteligența creatoare contemporană intră în legătură cu „primitivismul cultural popular”. Creatorii de gânduri și idei noi sunt dominați tot mai mult de „marile întrebări ale sufletului omenesc conștient de continuitatea istorică a gândirii omenești luptătoare”. Dar sunt și pregătiți a intra în realitatea vieții contemporane. Pentru a face din ea câmpul unor noi și întemeiate investigații ale căror rezultate să le ofere posibilitatea „de a diagnostica

bolile sociale”. Și a le găsi „antidotul” pentru a „purifica sângele” societății.

În spațiile socialului se dă o luptă permanentă între trecut și prezent, între cunoscut și necunoscut, între vechi și nou, între dorința de conservare și impulsul de inovare. Mîntea omului, precizează Vasile Pârvan, „se ascute din generație în generație în direcția biruirii cât mai ușoare” a obstacolelor care i le ridică tot mai acut în fața naturii în societate.

activităților sociale. Iar cercetarea lor putând duce la stabilirea unor legături constante de succesiune, descendență ori cauzalitate.

Spiritul analitico-critic pe care-l promovează Vasile Pârvan în întemeierea culturii ca suport al unității naționale urmărește între altele și reformularea cerințelor față de construcția ideologiilor lor naționale. Și judecarea acestora în raport cu cerințele vieții sociale. Adică de a ține seama și de a asigura, în egală măsură, atât starea materială și pregătirea intelectuală a masei membrilor societății, dar și de a stimula acțiunea reformatoare a factorului psihologic, volițional al masei. Căci prin bunăstarea materială, prin libertatea de voință și acțiune (evident pregătite) ale masei, prin întronarea egalității sociale se asigură și înflorirea formelor „capitale ale vieții sociale, familia, statul și dreptul. Și le face să devină „ele însele expresii ale imensei deveniri raționale a umanității ca un tot”.

Un asemenea punct de vedere promovează și Nicolae Iorga. Cultura și știința reprezintă pentru marele cărturar componenta socială fundamentală care construiește omul pentru gândire și acțiune, pentru idee și faptă istorică, pentru blândețe, îndatorire morală. Cultura face ca acel fel adânc insondabil de fi al neamului, instinctul lui nebiruit să iasă la iveală și să capete formă concretă în actele sale istorice. Prin care-i pune la îndemână insului social cele „trei virtuți fără de care nici știința în cel mai înalt înțeles al cuvântului nu se poate ... orizont, disciplină și omenie”.

Cultura este factorul social care impune dorința de pregătire profesional-științifică, scrupulozitatea pentru originalitate, tendința spre frumusețe, calea către meditație. Ea face ca din planul social să fie eliminate „apucăturile” de a imita. Și să fie întronat „interesul” pentru inspirație, pentru inovație. Căci numai un asemenea demers implică cutanța, face ca cineva (insul cât și colectivitatea din care face parte) să devină personalitate și să se manifeste ca atare.

O dată creată, cultura unui popor intră în ritmul istoriei universale. Face ca valorile ei să devină părți ale împlinirii acestora. Și impune ca „cetatea” a cărei emanatie este să fie una, în totalitatea ei, cu atitudinea istorică creatoare. Adică să dea formă „vie inteligibilă, comunicabilă și rațională devenirii vieții omenești”. Făcând din „istorie conștiința de sine a umanității ca tot”.

Mircea MĂCIU

ELUCIDĂRI NECESARE

În colecția *Testimonia* a Editurii Dacia din Cluj-Napoca a apărut vol. I. al lucrării „Vasile Goldiș Corăndărești (1888-1934). Scrisori trimise”. Este de prisos, cred, să relev importanța unei asemenea lucrări. Apariția sa are, cu certitudine, efecte imediate în planul cercetării istorice românești. Căci, prin documentele date publicității și fa, obligatoriu, necesară revizuirea și completarea studiilor consacrate unor momente majore din istoria noastră națională. Este, în sfârșit, posibilă relevarea unor aspecte, până mai de curând tabu, evitate, înțelegând chiar din considerente vari de oficialități fostului regim.

Perioada acoperită de acest volum – 1888-1934 – are rezonanțe cu totul excepționale pentru istoria poporului român. Spre deosebire de alte lucrări de acest gen importante, eventual, pentru un anumit domeniu, personalitate, grup social-politic sau cultural, lucrarea la care ne referim are meritul de a aborda toate sectoarele activității economico-sociale, politice și culturale din Transilvania și, uneori, din întreaga țară. Iar „personajele” sale sunt marile figuri ale istoriei acestui popor cu contribuții atât de însemnate la făurirea statului național unitar. Căci puternica personalitate a lui Vasile Goldiș a înțeles raporturi complexe în întreg spațiul românesc, militând pentru făurirea idealurilor multiseculare ale acestui popor. Indiferent de calitatea interlocoților săi, Vasile Goldiș manifestă aceeași solidcitudine și atenție, același angajament ferm de apărare a cauzelor și crezurilor specifice acelor vremi. Nu ne propunem să detaliem aceste aspecte, cartea făcând-o cu competență și ne scutește de a le repeta. Nu ne putem însă, abține de a sublinia virtuțile cărții în sine. În primul rând, cu totul remarcabil este studiul introductiv semnat de îngrijitorul ediției prof. dr. Gheorghe Sora, instrument util pentru lectorul de rând sau specialistul avizat. La fel de remarcabil este și aparatul științific, notele, referințele bibliografice ample ce însoțesc aproape fiecare scrisoare publicată. Ele vădesc profesionalism și rigoare, dar și un travaliu științific imens înfăptuit cu generozitate de prof. dr. Gheorghe Sora.

Cu toate meritele incontestabile ale îngrijitorului ediției, credem că o altă structură a volumului – cea pe ani de redactare și nu pe criterii de nume ale adresanților – ar fi fost mult mai potrivită. În felul acesta s-ar fi putut urmări cu mai multă ușurință firul evenimentelor evocate, permițând o mai utilă sistematizare. În varianta realizată dr. Gheorghe Sora a fost nevoit să reia în mai multe rânduri, note și explicații legate de același eveniment, repetându-se inutil. În același sens, trebuie amintită și prezența unor note de subol redactate nediferențiat, în funcție de importanța evenimentului sau a personalității la care se referă. Astfel, personaje relativ obscure și insignifiante beneficiază adesea de note aproape la fel de ample ca și altele importante și absolut esențiale pentru înțelegerea corectă și obiectivă a situațiilor relatate.

O parte considerabilă a lucrării este consacrată activității politice a românilor din Ardeal și Ungaria premergătoare primului război mondial, a P.N.R. ca cel mai important factor politic în înfăptuirea intereselor legitime ale poporului și în făurirea idealurilor națiunii române. În acest sens, bogăția de date oferite este impresionantă. Fără îndoială că ele vor permite cercetătorilor aprofundarea analizelor consacrate acestei perioade. Va reieși în acest fel în evidență la adevărată sa dimensiune contribuția complexă a lui Vasile Goldiș în elaborarea platformei ideologice, a strategiei luptei naționale pentru unitate și neamțare.

În corespondența lui Goldiș, nouă și însemnată sursă de documentare cu privire la perioada premergătoare primului război mondial, activitatea „tinerilor oțeliști” reprezintă un moment cu implicații și efecte cu totul extraordinare asupra destinului înșuși al organizării politice a românilor ardeleni.

În legătură cu acest eveniment s-ar impune, credem, noi sublinieri, neînțelese din păcate în studiul introductiv al prof. dr. Gheorghe Sora sau cuvântul înainte datorat acad. prof. Ștefan Pascu. Este, ni se pare, minimalizată cu bună știință importanța demersului social-politic și cultural al „tinerilor oțeliști”, marea șansă a

politicianismului românesc conservator, încâput pe mâna unor personaje lipsite, de cele mai multe ori, de curaj, simplă realitate, de-o prudență lașă, incapabile să-și asume sacrificiul și riscul luptei frontale, al ieșirii în arena politică – singurul loc de afirmare și promovare a intereselor românești. Din păcate, nici măcar Vasile Goldiș nu a înțeles în prima etapă motivațiile și justețea acestui curent politic primenitor. Ba mai mult, chiar, acceptând să preia conducerea noului organ de presă al P.N.R. – „Românul” – și situându-se în fruntea unei polemici care nu o dată recurge la cele mai abjecte mijloace, omul de mare cultură care a fost V. Goldiș dovedește un dilatanism politic impardonabil. Căci nu vrem să credem că el a făcut cu bună știință jocul castei politice ardeleni speriată că i se periclitează tihna lașă și privilegiile concesionate de oligarhia dualistă. Căci să nu uităm că între principiile fundamentale ale ideologiei promovate de „tinerii oțeliști” sublinia „trebuința unor oameni superiori, care să ne țină sufletul la un loc și să ne ducă cu dansul mai repede, mai sigur la izbândă” (cf. Tribuna, an XIV, nr. 189/4717 XI.1910, p.3). Ideologia acestui curent, studiind cum se cuvine demersul politic al conducerii P.N.R., simț nevoia de a releva (în: Tribuna an XIV, nr. 197, 16/29.X.1910) că: „Artă de a guverna mulțimea zace în câștigarea încrederei obștești. Autoritatea ce se întemeiază pe această încredere este stăpâna absolută a situației interne și capabilă să reprezinte partidul în afără”.

Înfrângerea substanțială suferită de P.N.R. la alegerile din 1910 este (încă) o confirmare a defectuoasei orientări și activității politice de către conducerea îmbătrânită, obosită, lipsită de orizont a partidului, evidențind astfel necesitatea unei largi și neîmbrățate primeniri.

În loc să dea de gândit asemenea opinii și să le trateze cu înțelegere, conducerea partidului, în sâmbul căruia se aflau o serie de personaje cu interese și raporturi de conlucrare cu cercurile imperiale de la Viena I. Maniu, I. Mihu, Al. Vaide-Voievod, A.C. Popovici etc. În ciuda lecțiilor usturătoare date de secole de Habsburgi, mai erau mulți politicieni ardeleni care sperau că salvarea românilor doar de la aceștia mai putea veni. Mai exact, ei au investit o încredere nemăsurată în moștenitorul tronului austro-ungar și în intenția acestuia de a introduce o domnie luminată, clemență și înțelegere față de nevoițele popoarelor mici subjugate. Este aici implicată la francmasoneria care-l susținea inclusiv pentru reformarea limitată a imperiului. Francmasoneria ce includea și o parte dintre politicienii conservatori ardeleni. Între aceștia s-au remarcat în primul rând Al. Vaide-Voievod și A.C. Popovici, acesta din urmă autor al unei fantasmagorice soluții de înfăptuire a idealurilor naționale prin federalizarea și cantonizarea odiosului imperiu.

Nu știm în ce măsură V. Goldiș era conștient că atât el cât și colectivul

redacțional al noului organ de presă – „Românul” – făceau, în fond, jocul cercurilor francmasonice care pusese stăpânire pe conducerea P.N.R.

Deplin conștiențe de impactul rapid al ideilor și idealurilor promovate de „tinerii oțeliști”, ca și de gradul de periculozitate al acestora în raport cu orientările preconizate de conducerea conservatoare, aceleași cercuri francmasonice vor declanșa marea confruntare menită să-i distrugă pe adversarii lipsiți de experiență, dar și de resursele financiare necesare. Inclusiv apariția, în 1911, a „Românului” face parte din „scenariul” lor.

Ei devin curând deplin conștiențe de diferența mare de valoare dintre colectivul redacțional al noului ziar și cel al „Tribunei” unde scriau Ilarie Chendi, Ioan Lupăș, Ghiță Popp, Roman Ciorogariu, Sever Bocu, Gheorghe Stoica, Iosif Șchiopu, Ioan Montani ș.a. (singurul nume valoros de cealaltă parte era Vasile Goldiș; rătkicit inexplicabil într-o tabără de care nu înțelegem ce-l putea lega. Căci prin clarviziunea sa, ca și prin întreaga sa acțiune politică ulterioară el ar fi trebuit să fie alături de acești tineri).

De aceea, încă din ianuarie 1911, reprezentanții conducerii conservatoare a P.N.R., la inițiativa, se pare, a cercurilor francmasonice, în frunte cu A.C. Popovici, se lansează într-o acțiune de racolare a unor nume prestigioase ale scrisurii românești din vechiul regat. În atenția lor stau A. Vlașcu, G. Coșbuc, I.A.I. Brătescu-Voinești și I.L. Caragiale. Cele mai mari diligențe le fac pentru aragerea lui I.L. Caragiale, de departe cel mai remarcabil condei literar și publicistic din Regat.

Ei va accepta să colaboreze la „Românul” scriind despre pozițiile conducerii conservatoare a P.N.R. Hotărâtoare par a fi insistențele acelorși personaje care îl conving, treptat, că: „La Tribuna nu mai sunt decât niște tineri „hotărâți” în „escrocherii”. De unde și sfatul: „Nu te-ăș sfătu să-i onorezi cu condeiul tău”. Lingușile, telegramele și scrisorile care-i sunt adreseate (cf. Românul, I, nr. 40, 19.II.1911, p.2) îl câștigă pentru gruparea francmason-conservatoare. Suntem înclinați să înțelegem chiar și această decizie, deși nu uităm aprecierile și raporturile prietenești față de O. Goga, unul din reprezentanții de seamă ai grupării de opoziție. Mai greu ne este să înțelegem motivele înșușirii de către I.L. Caragiale a terminologiei și limbajului specifice polemicii „Românului”, „mediocrități învrăbite”, „juni asaltatori pripiți ai templului Gloriei”, „atei fanatici”, „naufrațiați ai celebrității”, „politicieni și diplomați de Stammtisch”.

Abile și cu tupeu cerurile francmasonice în frunte cu Al. Vaide-Voievod și A.C. Popovici, profitând de cunoașterea insuficientă de către aceștia a climatului politic transilvan, îl împing pe I.L. Caragiale într-un joc rușinos ce urmărea armonizarea politicilor autohtone cu interesele confederative sub sceptrul dualist.

Ce n-au reușit însă ei niciodată a fost că prietenia dintre O. Goga și I.L. Caragiale a rămas nealterată. De remarcat, de asemenea,

eleganța replicilor tribuniste la adresa textelor marelui Caragiale, grija de a nu-l jigni făcând abstracție de virulența unor atacuri ale acestuia. Tribuniștilor ca și nouă continuă să ne rămână de neînțeles resorturile intervenției lui Caragiale. Nu elucidează cazul nici acest volum de corespondență.

Disputa a fost urmărită și de alți oameni de cultură din România. Spre deosebire de I.L. Caragiale, ei se situează pe pozițiile lui O. Goga și ale grupului tribunist, participând la acțiunile organizate de aceștia. Ne referim, în primul rând, la șezătoarea literară din 17/30.IV.1911, organizată la Arad cu participarea lui Cincinat Pavelescu, D. Anghel, E. Gârleanu, Caton Theodorian, I. Agărbiceanu, Dinu Ramură, A. de Herz, D. Nanu, C. Moldovanu, ALT. Samatiad și V. Eftimiu, semnatori ai unei declarații-protest împotriva unui articol din *Românul* care calificase întâlnirea drept „o regretabilă reclamă pentru organul de publicitate al disidenței partidului nostru național român”. Ei nu se angajează și nu intervin direct, asemenea lui I.L. Caragiale, în disputa propriu-zisă. Ba mai mult, îl atacă pe Caragiale, prin epigrama lui C. Pavelescu, „dedicată unui scriitor care a spus că el este un ceasornic fin de precizie pe care trebuie să-l „ungă” gazeta la care scrie”.

Fapt la fel de inexplicabil este reacția personală a lui V. Goldiș care: „Indignat de această provocare...refuză colaborarea scriitorilor care publică la „Tribuna” (cf. scrisorile adresate lui Locusteanu în 9 mai (noi) 1911 și a unei ceo-î însoțește – apud op. cit. p. 166-167).

Pe marginea celor șase articole publicate de I.L. Caragiale în *Românul*, toate în cursul anului 1911, s-au făcut multe speculații. Inclusiv că, fapt nedezmințit nici chiar de Caragiale însuși, dar nici confirmat de acesta, a acționat ca urmare a înșirărilor speciale primite în acest sens din partea guvernului român de la București.

Recurgerea de către grupul conservator și organul său de presă la mijloace calomnioase, dezonorante, marcate de interese obscure și orgolii mărunte, în atacul împotriva „tinerilor oțeliști”, dar mai ales a lui Octavian Goga, îl va determina pe I.L. Caragiale să înceteze după articolul „Între Stan și Bran” (*Românul* nr. 101, 14/27.V.1911, p.1-3) colaborarea la acest ziar în pofida solicitărilor insistente și a tuturor demersurilor repetate ale redacției.

Amintim în acest sens scrisoarea ce i-o adresează, la 26 aprilie nou 1911, V. Goldiș: „Până acum (marți după amiază) n-am primit încă nimic de la „maestru” (idem, op. cit. p. 68-69). Dar nici acest apel nici celelalte solicitări vizând intervenția lui I.L. Caragiale pe lângă o serie de personalități din Regat spre a le atrage de partea ziarului nu vor fi prea fructuoase. A se vedea, în această idee scrisoarea către maestrul din 4 iulie 1911 în întreaga pleoarărie din cuprinsul acesteia.

Aparițiile ulterioare ale numelui lui I.L. Caragiale în paginile *Românului* nu sunt legate de articole de poziție, ci, mai degrabă, de rețipări (cf. *Românul* I, 1911, nr. 112 din 24.VI.1911, p.7) sau de declarații diverse.

Se pare că, totuși, în ultimul moment I.L. Caragiale și-a dat seama cui servește, de fapt, prezența sa în paginile *Românului*. Edificatoare în acest sens este scrisoarea pe care o adresează în 8/21.III.1912 unui alt însemnat tribunist – Roman Ciorogariu – căruia îi declară: „Îți mulțumesc pentru extrem de interesanta dumitale publicatiune, pe care ai binevoit a mi-o trimite și care îmi clatină din temelie părerea ce aveam despre „știrile de la voi”.

În ciuda victoriei aparente a celor de la *Românul*, ca urmare a înecării, la 12 martie 1912, a apariției *Tribunei*, ideile „Tinerilor oțeliști” au fost înșușite și chiar aplicate de oponenții lor, inclusiv de V. Goldiș, care preia pe mulți dintre ei la redacția ziarului său și solicită colaborarea acestora, inclusiv a lui Goga. Un alt fapt îl constituie implementarea ideilor tribuniste în noua politică a P.N.R. Forțele francmasonice sunt obligate fie să cedeze curentului novator, fie chiar să-și însușească orientările unor cercuri mai realiste și progresiste.

Lectura atentă a acestei lucrări de corespondență va oferi, sperăm, noi date importante pentru aprofundarea înțelegerii momentelor de seamă ale luptei naționale a românilor ardeleni, a activității desfășurate în această direcție de mari personalități române în frunte cu Vasile Goldiș.

Dan BRUDAȘCU

CARTE POSTALĂ

La Rădăuți trenul trece
prin mijlocul unui cimitir.
O vîietate între două arpi
de flutur
Pictate de-un pictor martir.

Din fereastra vagonului poți atinge
cu mîna
Suflete ce se leagănă pe căte-o
nuia.
E atîta loc pentru dragoste
Că poți spune liniștit
Țara mea.

Un tren prîntre două tufe
de agrișe
(Aici, în nord, ele se coc mai tîrziu)
Aș vrea să rămîn în lacrima
acestei familii
Din intimitatea căreia
tocmai acum îți scriu.

Adi CUSIN

Cisnădie

Mircea PAROESCU

Moartea unui deținut recidivist

Doamnei Dr. Maria LAZĂR medic primar, aceea care mi-a dezvoltat existența și amănunte despre viața deținutului.

Toate cele de mai jos sunt într-un tot adevărate. Ele reconstituie sub o formă literară un jurnal, scris de acel deținut, cu poticneli și greșeli de gramatică, într-un spital penitenciar, în ultimul an al vieții lui.

Mă aflu în Spitalul penitenciar Poarta Albă. Sunt bolnav de T.B.C. Medicii nu-mi prea dau speranțe, zicând că „afară”, dacă am să mă îngrijesc, pot să scap... Nu știu prea bine să scriu, dar pentru că doresc ca viața mea să fie cunoscută și să poată fi de folos și altor tineri, mă obosesc, cu puterile pe care le mai am, ca să scriu.

De altfel, nici nu prea am ce face aici, închis pe dinafară, în camera în care mă aflu bolnav. Multumesc mult domnului doctor Marian Popescu, din acest spital, căruia fiindu-i milă de mine, mi-a dat hârtie și creion, ca să încropesc aceste rânduri.

Pe mine mă cheamă Părgolea fără Dumitru. La școală nu am prea mers, deși am certificat de cinci clase primare. La școala aceea din prelungirea Pantelimonului am avut un învățator tare bun și când am terminat cele patru clase primare, mi-a spus: Dumitru, mai vino un an la școală că-ți dau certificat de cinci clase și poate o să-ți fie de folos într-o zi... nu mai vorbim că poate mai prinzi ceva...

N-am învățat, că nu am vrut, ca să spun drept, îmi plăceau istorioarele pe care ni le povestea domnul învățator și care nu știu ce fel de om era ci nu jenea prea mult la buchea cărții. El spunea: Toate astea se mai învăță și din cărți.

Lui îi plăcea să ne istorisească întâmplări și povețe de prin alte cărți, lucruri folositoare în viață. Eu cred că învățatorul nostru făcea toate astea, că la școala din prelungirea Pantelimonului, erau mulți copii crescuți mai mult de stradă decât de părinți... Și nu știu, zău, dacă din toțiăștia a ieșit ceva din ei. Pe unul din ei l-am întâlnit la unul din penitenciarele pe unde am trecut...

Ne spunea domnul învățator într-una din povestirile lui, o întâmplare tare grozavă.

Într-un sat din Arabia un alb a omorât la o ceartă un arab tânăr. Arabii au srit cu ce au avut să-l omoare pe alb, dar l-au scăpat. Albul înspăimântat de moarte, a nimerit în curtea unui arab de la marginea satului.

Am omorât la o ceartă un arab tânăr. Ai milă de mine și ascunde-mă până la judecata oamenilor de aici au să mă omoare, sunt pe urma mea. Iată-l, se aud cum strigă... Arabului i-a făcut milă de alb și l-a ascuns. După aceea a venit cu o pară pe care a tăiat-o în două și i-a dat albului o jumătate, iar el a mâncat cealaltă jumătate. La noi este obiceiul pământului, ca o cheazășie a respectării cuvântului dat, să se mănânce o pară așa cum am mâncat noi – și așa cuvântul nu se mai ia înapoi.

Imediat după aceea ceata de arabi a pătruns în curtea omului.

— Ți-am adus copilul mort, l-a omorât un alb. A fugit prin parțile aceasta, nu l-ai văzut?

— Nu am văzut nici un alb pe aici.

Arabul și-a luat copilul și l-a pregătit de îngropăcune. Când s-a înserat, arabul s-a dus la ascunzătoarea albului. Tânărul pe

care l-ai omorât este copilul meu. Eu nu-mi calc cuvântul așa este la noi.

I-a dat un cal bun, i-a arătat un drum ferit prin pădure și l-a îndemnat să plece cât mai repede.

Albul a sărutat mâna neagră a arabului și a dispărut prin negura bălții...

— Aștia da oameni... Așa cum v-am mai arătat, mie îmi zice Părgolea... Dumitru. O dată la un penitenciar m-a chemat comandantul și m-a întrebat: „Mă Părgolea, tat-tu nu a fost cumva pargar?” Eu nu am știut ce înseamnă acest cuvânt.

Să te trimitem atunci la îngrijit porcii.

Știam de altă închisoare pe unde am trecut, că ăia de la porci nu o duc rău, atâta că le miroseau hainele, mâinile a coccin.

Dar să vedeți că nu a fost așa cum se vedea... Numai la câteva zile am început să miros foarte rău. Cum veneam în curtea închisorii, auzeam din toate părțile... Porcarii, mă, păzea că miroase a căcat de porc... nici la masă nu mă primeau lângă ei. Nici să stau de vorbă, nu puteam să mă apropiu...

Luan mâncarea de la bucatărie și o mâncam pe o piatră în curte. Era acolo, laolaltă cu noi, un om mai învățat, un jurnalist, spunea, care nu făcuse nimic, dar scrisese de rău despre unul mai mare în țară și pentru asta l-au băgat la zdup.

Într-o zi mi-a spus:

— Mă Dumitru, tu știi ce înseamnă pargar?

— Nu știu, domnule jurnalist.

— Păi pargar este un porc.

— Nu se poate, tatăl meu nu a fost porc...

M-am dus la comandant să-i spun că tata nu a fost porc, mi-l lua dosarul și a văzut acolo Părgolea... fără Dumitru, dar eu tot la porci am rămas.

Și am stat la porci cam vreo doi ani până mi-a venit liberarea. M-am dezbrăcat de hainele de pușcărie și ce să vedeți, magazinerul nu a vrut să mi le primească, a spus că-i împrut magaziu. „Agață-le, mă, în curte, câteva zile, că cine dracu și le schimbă așa împuște, se lipsește omul, mai bine ale lui așa rupte cum sunt... Am făcut baie și m-am îmbrăcat cu hainele mele de acasă.

— Degeaba, mă, tot miroși a coccin. O să te dea afară din compartiment cu mirosul ăsta... ba nici pe culoar n-o să te lase, doar pe acoperșii mai poși să mergi...”

Ce să fac? Am cerut voie la comandant să mai rămân câteva zile.

Stai, mă, da vezi să nu te prind pe la bucatărie. Și am stat mai multe zile. Măncam tot așa prin curte, iar de dormit dormeam pe sub o scară pe unde prin curte, că nu mă mai plăcea nimeni... Un deținut mi-a zis într-o zi „Mă, cu așa un nume, la o altă pușcărie tot la porci o să nimeri...”

Acum să vă arăt cum este cu tatăl meu. El nu a fost porc, dar nici om de treabă nu a fost. Îl cheama Dumitru Dumitru și avea o cărciumă în prelungirea Pantelimonului. Lumea îi spunea Mitică talpă-lată și când vrea cineva să bea spunea „hai mă la

cărciumă la Mitică talpă-lată”. Pe mama o cheama Părgolea Georgeta și se tocmise la cărciuma aceea când venise de la țară la spălat vase: nu avea nici o meserie. Stăpânul ei nu a vrut să mă recunoască de copilul lui și mama m-a botezat tot Dumitru și de aia în actele mele scrie Părgolea – fără Dumitru.

La școală copiii mă întrebau de ce nu mă strigă la catalog și cu numele tatălui...

Cu școlile mele parcă am mai arătat cum a fost. Iarna mă mergeam eu așa din când în când, dar toamna și primăvara de unde... La noi la barieră era un spital de tuberculoză, care avea în jurul lui un lac cam murdar. Lumea nu pescuia din el că zicea că-i spurcat de la oficioșii din spital. Prindeau acolo numai iganii și noi copiii ăștia de pe stradă. Dimineața porneau la școală, dar nimeam la pește. Aveam și undițe dar nu le ținam acasă, le aveam la un prieten care nu avea mamă, ședea numai cu tatăl lui, care nu-l întreba niciodată de nimic. Când se apropia prânzul ne uitam după soare și mai țesem și în șosea...

— Nene, ce oră este, vă rog?

— Vezi să nu întârzi la școală...

Mai era acolo la noi, în Pantelimon, un alt băiat tot așa ca noi, mamă-să într-o parte, tată-su în alta, și se ocupa el, toamna mai ales, că avea prinzător, cu prinsul păștelelor... Mă lua și pe mine la pădure, că tot nu aveam ce face că la școală mai mult mă mergeam și toată ziua cu burta pe iară prindeam scatii și sticlele... Dumitru, mă lua la piață să vindem păștele. Era un băiat bun și-mi dădea și mie de cinema...

Am dus-o în felul ăsta până m-am făcut mai mare... Mama nu o ducea bine cu sănătatea, aveause gălbănare când fusese mică și deodată a început să i se umfle burta. Când pleca la serviciu se țincea cu un tulpă și nu i se vadă burta umflată. Lucra din ce în ce mai greu. Eu văzând așa, mă duceam seara târziu când plecau clienții, și îi ajutam la spălatul vaselor. Cîșmeaua era în curte, oalele de mâncare erau mari și grele. Nici nu se gândea să plece de la un serviciu. Mai mâncam eu acolo, nea Mitică nu mă ținca de rău, mâncare rămănea și din farfurii, că spunea mama, nu toți clienții sunt murdari...

Într-o zi, s-a întâmplat ce trebuia să se întâmple. I s-a desfacut tulpulul, i s-a văzut burta umflată și jupânul n-a mai ținut-o în serviciu.

Mă duceam seara târziu la închidere, fetele de acolo îmi dădeau să mănânc și-mi dădeau și acasă pentru mama. Nea Mitică, stăpânul, le dădea voie.

Dar mama era bolnavă și nu putea să mănânce surorile și prăjelițele de acolo. Mai trebuiau cumpărate și medicamente.

Am început să lucrez, dar să vedeți cum este cu mine cu lucrul. Eu aveam, din naștere, spunea mama, mână dreaptă puțin mai slabă, adică nu aveam putere prea multă în ea și nu am putut să fac o meserie... manuală.

Lângă noi, era o piață. Mă duceam dis-de-dimineață, ajutam acolo la încălcat, la descărcat, mai multuram, mai aranjam marfa și îmi dădeau și mie acolo câțiva bănuți. Dar așa nu mai puteam să o ducem...

Avea mama, în provincie, o soră care lucra tot la un restaurant. Ea era chelneriță. Când a aflat ce este cu noi și cu boala mamei, ne-a trimis la înțeleși bani de drum, ne-am luat cu noi ce am putut, că nici nu aveam cine știe ce și am părăsit pentru todeauna șoseaua Pantelimonului.

Mă gândeam, am să găsec oare și aici în orașul ăsta de la malul Dunării, prieteni?

Da, am găsit și tocmai asta a fost nenorocirea vieții mele.

Ne-am instalat într-o singură cameră, într-o curte cu mai mulți chiriși, nu departe de port. Slujbă i-a găsit sora ei tot la un restaurant și tot la spălat vase. Aici se strângea tot ce la București, cu un tulpă peste bură și a dus-o și aici un timp, dar până într-o zi...

În port, băieți fără căpătâi căți vrei...

Nu știu de ce, am fost repede remarcat. Poate că unde eram nou venit, că a vagabond nu arătam.

— Mă, tu ce cauți aici? Tu ce învârtiști?

— Mama mea este bolnavă și am venit și eu pe aici, poate găsec și eu ceva de lucru.

— Stai așa, mi-a spus unul mai mare. O să câștigăm cât trebuie și chiar mai puțin. Nu este greu și nici periculos. Am un prieten care știe ce și unde și cum să facem. Tu nu faci nimic, stai numai așa la pândă, ceva mai departe și de făcut facem noi totul și împărțim egal. Vezi tu, aici sunt o mulțime de vagoane. În ele găsești tot ce vrei. Noi ne uităm, ziua, cam ce este în ele, iar noaptea un -doi ne-am și făcut cu marfa și cu bani. Avem niște scule, cu ele ne băgăm sub vagoane, defacem ușor o scândură, două și asta-i tot... de vândut le vindem noi urgent, dar stai, că și aici trebuie să fii deștept, că așa cât ai zice pește ăștia de la poliție au și pus mâna pe tine.

Băieții au fost cinstiți și-mi dădeau și mie a treia parte. Și așa mi-am început meseria asta blestemată, care mi-a adus numai și numai nenorociri.

Mai făceam cu băieții ăia... cinstiți. Mulți marinari erau și contrabandiști... Descărcarea mărfurilor aduse prin spatele vaporului, noaptea. Noi îi așteptam acolo cu barca și trăgeam undeva mai departe de port la un loc mai ascuns, unde nu erau vameși, unde ne așteptau marinarii ca să nu ne topim cu marfa cu tot. Erau damici și nu ne mergea rău de loc...

Mamei îi spunea că lucrez cu un cărușă la încălcat și descărcat...

Într-una din zile, tot așa furând pe ici, pe colo, pe cei doi prieteni ai mei, cu care lucram i-a prins poliția și i-a trimis pe doi ani la o colonie de minori. Asta mi-a spus-o un băiat care știa că eu lucram cu ei. Pe unul din ei l-am întâlnit după aceea la un penitenciar. Mi-a spus: „Micuțule – că așa-mi spunea - știi de ce nu te-am băgat și pe tine atunci? Pentru că nu știam nici cum te cheamă, nici unde stai”.

După treaba cu vagoanele mi-am găsit alți prieteni. ăștia lucrau în alt stil... cu ei am ajuns prima oară la închisoare.

— Mă, tu vezi șlepurul ăla de acolo?

Îl văd, îi răspund, că stă de mult timp acolo.

— Este acolo un șlepar bătrân, despre care toți spun că este zgărit și adună banii pe care-i ține ascunși acolo. Este o treabă nu tocmai grea... Pe ăsta să punem noi mâna. Tu stai la pândă în barcă și ne aștepti iar noi știm ce avem de făcut.

Am descuiat o barcă străină de acolo de pe chei și băieții pe șlep... Aud gemete, bușeli... un om în apă. În câteva minute au și venit cu o geantă de bani peșin. Dar să vedeți că nu a fost așa... un... doi... Omul nostru, șleparul, un bătrân

lup de mare, hoț, s-a prefăcut leșinat, și aruncându-se în apă, vine încet pe lângă șlep și ne-a luat în colimator...

Din toți trei m-a recunoscut numai pe mine și după ce? După căine. Aveam un câine pe care-l botezasem Covrig, îl găisem acolo prin port. Flămând și fără stăpân, i-am cumpărat un covrig cald și de atunci mă aștepta în fiecare zi chiar în fața butăriei. Odată s-a luat după mine până acasă. În curte, ceilalți chiriși au srit pe mine că nu le trebuie câine în curte. I-am dat de mâncare și l-am scos în stradă. Afară era frig și ploaia, dar nu am avut ce să fac. Dar erau oameni cărora li se înnoaie inima. Plecând la serviciu, dimineață și văzându-l tremurând în poartă l-au luat în curte și acolo a rămas. Când plecam dimineața se lua după mine și așa m-a recunoscut șleparul ăla, cu câinele.

Când mă duc peste două zile în port, se apropie un tip de mine, în spatele lui șleparul... Asta e? Asta.

Și luat am fost.

Dar să vă explic acum cum a fost cu mama, ca să înțelegeți mai bine viața mea.

Mama era din ce în ce mai bolnavă. Nu mai lucra și zăcea în pat cu burta umflată. Venea un doctor pensionar din cartier și-i scootea apa din bură cu o seringă mare. Nu ne lua nici un ban.

— Am să mor peste două zile... Tu vezi ține-te de ăla cu cărușă să nu umbli așa fără rost...

Și așa a fost, în două zile și-a dat suflul.

Ședea cu noi în curte o femeie cam de vreo 50 de ani, o bețivă. Ea singură spunea, eu am fost curvă pe bani. Era o femeie bună. A luat-o pe mama, a îmbrăcat-o curat și a așezat-o pe pat că noi ne aveam o masă mică. A aprins o lumanare, că zicea că ca mama așa doris: o singură lumanare și că preotul să facă o slujbă scurtă. Să nu plictisească pe cei din jur. I-am dat bani vecinei și i-a pregătit masa de pomană și cărușă cu care lucrasem a dus-o pe mama la groapă. Bani de sicriu au adunat cei din curte. La cimitir a mers doar un locatar din curte, unul căruia îi ziceau Rândunica. Am să vă spun cine era Rândunica, să vedeți că nu a fost un oarecare, dar să termin cu cimitirul. A fost o înmormântare săracă. Preotul a făcut o slujbă scurtă și a cântat frumos. Așa cum dorise mama, „Oasele săracului, bogatului, ale generalului și ale ostașului sunt tot un...” „asta înseamnă, zic eu, că de fără lăcomie și fără răutate trebuie să fie viața omului pe pământ.”

Groparii au acoperit plictisii sicrii, am aruncat și eu și Rândunica un pumn de pământ în groapă și atâta a fost...

Preotul nu a vrut să primească bani.

Cerșetorii erau... cine să vină la așa înmormântare?... Pregătisem de acasă o traistă cu ceva de mâncare! Un salam întreg, o bucată mai mare de brânză, o pâine întreagă, un kg. de vin și câțiva bani și un pachet de țigări. Mai departe puțin, un bătrân ședea pe o piatră de mormânt. I-am dat traista pregătită. A mai chemat pe un alt cerșetor și au mâncat. Dumnezeu s-o odihnească și s-au închinat...

Acasă, vecina pregătise o masă, ardea o singură lumanare, cum dorise mama. Am băut și am mâncat. Cât privește pe vecină, s-a îmbătat puțin și a dispărut cu unul din vecini...

La nu știu câte zile după moartea mamei, a venit proprietarul cu o femeie cu doi copii, noi chiriși în locul nostru. „Tu nu ai de unde să-mi plătești chiria?” Mi-am strâns ce lucruri aveam în cameră și le-am scos în curte. Încă nu știam ce să fac.

— Vino la mine, mi-a spus Rândunica, nu o să ne prăpădim noi amândoi... Avea o cămaruță cu un antreu. Patul mamei nu a încăput, l-a scurta puțin și iată-mă din nou locatar... Vecinei bejive i-am dat cele două rochii ale mamei, un palton rupt și o pereche

de pantofi care erau și de iarnă și de vară.

(Cine era Rândunica?)

Pe el îl chema Gheorghieș, și nu mai știu cum... era de aici din oraș și a fost un foarte mare artist de circ. Să vedeți cum a fost...

Zi de toamnă caldă și cu soare. Școlile începuseră dar băiatul nostru Gheorghieș nu s-a dus la școală în ziua aceea deși era un copil cuminte. Soarta lui l-a chemat în ziua aia la Dunăre... apa era caldă și limpede iar el era cunoscut ca unul care trecea cu ușurință Dunărea înot, dar mai ales era un foarte bun săntor de la trambulină, dar cum în oraș nu exista una potrivită, sârea de pe vapoarele cele mai înalte.

În ziua aceea nu a mai vrut să înoate și s-a urcat pe un vapor mare și a făcut o săritură așa cum nu făcea nimeni. Sărea în sus puțin, apoi deschidea mâinile, întinse ca o pasăre și cădea elegant în apă.

Pe mal, un domn elegant privea foarte mirat ce făcea băiatul acela. Nu mai văzuse așa ceva. Domnul acela era proprietarul unui mare circ din Franța, călătorind prin Europa în căutare de talente mai deosebite, numere de atracție pentru circul lui.

Băiatul a mai făcut două trei sărituri frumoase. Când a coborât de pe vapor, domnul strân l-a întâmpinat. Fără discuție, copilul ăsta este o pasăre... un mare talent. A intrat în vorbă și l-a întrebat direct într-o românească cu accent străin.

— Băiețu, tu nu vrei să te faci artist de circ?

— Nu știu, să vorbesc cu mama.

Proprietarul circului i-a lăsat mamei o sumă de bani și cei doi au plecat.

Acolo în Franța a început marea carieră de artist de circ a băiatului Gheorghieș.

Afize colorate prin toate orașele mari ale Franței. Apăruse un mare artist de circ. *L'hirondelle*, pe românește Rândunica. Un cap de copil cu aripi de rândunică zburând prin arena circului.

Au fost câțiva ani de glorie prin Europa.

La un turneu prin Spania, la Madrid, un motociclist imprudent l-a accidentat foarte puțin la o mână, dar foarte mult pentru perfecțiunea numărului lui atât de elegant... eleganță și precizie care-l făcuse celebru în întreaga Europă.

Directorul circului i-a achitat salariul pe un an și așa a luat sfârșit glorioasa carieră de artist de circ a omului pasăre.

Și acum revin de unde am rămas...

— Asta e? Asta...

Procesul a fost scurt că i-au prins și pe ceilalți doi... autori. Eu am ajuns la colonia de minori, iar cei doi fiind majori, la pușcărie.

Am stat în colonie doi ani. Dacă ar fi să scriu în jurnalul de față ce se petrecea și atmosfera care era acolo, nu mi-ar ajunge hârta.

Curtea avea ziduri înalte de beton armat cu sârmă ghimpată, pe unde nu se putea fugi. Paznici la poarta încauțată. Închisoare. Profesorii nu te scoteau din „a spune tu, ăla de acolo, că nu de cuminte ai fost trimis aici...”

La comandant ajungeam greu.

— Tu ce vrei, mă?

— Păi să vedeți...

— Du-te, mă, dracului de vagabond, ce vrei să-ți faci eu acum, trebuia să-ți vezi de treabă afară, nu să te adune poliția de pe străzi.

Când am ieșit împlinisem 18 ani, eram major.

... Acasă... adică aici în curte, eram neavenit, nu figuram nicăieri ca locatar cu acte în regulă. Majoratul îl împlinisem în detenție în colonie. Eram nimeni, fără acte de identitate, fără o repartizare la o locuință în evidența primăriei, nu puteam locui nici în curte... Nu mai aveam nici prieteni. Rândunica murise subit, cele câteva zdrențe ale mele, ale lui și unele acte de identitate, cât de cât ale mamei și

ale mele, fuseseră scoase și arse în curte... Singurul meu act de identitate era dovada liberării mele din colonia de minori.

Toamă atunci poposise în orașul nostru un circ. Directorul circului era un vechi circar, care-l cunoscut pe Rândunica. Nu se știe cum a auzit de moartea lui, a venit cu o platformă de camion, cu cai de circ, cu artiști îmbrăcați în costumele lor și cu muzica circului și au cântat pe drum numai cântece de circ. Au urmat convoiul și copiii din oraș. În urma sicriului era o singură persoană: vecina bejivă din curtea noastră. Preotul a ținut o slujbă frumoasă, iar mai departe muzica circului a cântat în surdina...

Cât despre mine, trebuia să-mi scot buletinul de identitate doveditor că exist și eu pe acest pământ. Actul meu de naștere se afla la primăria din prelungirea Pantelimonului. Pentru ca să-l obțin de la București, îmi trebuiau bani de tren și o îmbrăcăminte cât de cât... Nu puteam să mă prezint acolo la primărie așa cum eram îmbrăcat. Arătam jalnic. Cine ar fi eliberat acte de identitate unei arătări de vagabond... Pe stradă coleau oglinzile vitrinelor ca să nu mă sperii eu însumi. Locuiau în antreul vecinei bejive.

Am început să mă duc prin piață, să ajut pe ici pe colo, dar oamenii nu aveau încredere văzându-mă cum arăt... și atunci m-am îndreptat din nou spre port.

— Ce mai faci micule...

— Am ieșit.

— Mă, da tu n-ai haine deloc?

M-a luat acasă la el. Ședea la o soră, servitoare la un avocat, de unde sora lui mi-a adus mai multă îmbrăcăminte, cămăși, pantofi, ciorapi, chiar și o cravată. Avocatului i se făcuse milă de mine. Aveam acum de gând să-mi adun ceva bani, să pot pleca la București pentru actul de naștere.

Umblând prin port, se apropie de mine un băiat mai mare, pe care-l cunoșteam din vedere mai de mult. A intrat direct în subiect.

— Este aici un om în vârstă,

un casier care lucrează prin port la barcagii și nu mai știu ce mai face... Asta trece spre casă în fiecare seară cam chercheluit cu banii în geantă și trece pe aici pe lângă vagoane. Un, doi, îl punem jos și gata banii.

Peste două zile vine cu încă un băiat pe care nu-l cunoșteam. Eu am stat din nou la pândă, că ziceau ei, eram mai slab și nu aveam putere. „Fost o luptă mai grea decât ne așteptasem. Bietul bătrân, îmbrăncit, s-a lovit cu capul de închizitoarea de fier a vagonului unde s-a luptat și acolo a rămas.

Ne-au prins în câteva zile. La locul crimei au găsit o căciuliță împletită de mână pe care scria: „Lui Gigel, să o porți sănătos”. Alături, o inimă străbătută de o săgeată. Domnul Gigel avea cazier și l-au găsit imediat.

Eu scriu acum în jurnalul meu nu toate lucrurile trăite care se petrec în închisori. De ce să intritez și pe cei care vor citi aceste rânduri. În pușcărie, dacă ești voinic, o duci mai bine, au frică de tine și nu te obligă... colegii la unele munci mai scârboase... În multe închisori sunt tinete, iar la descărcatul și spălătul lor au parte cei mai piperniciți, și să te ferească Dumnezeu s-o aduci nespălată bine. Am stat odată în cameră cu un delictiv înrăit... Dacă aducea vreunul tineta nespălată bine, ștergea pereții ei cu degetul și îi ștergea buzele. Am pățit și eu odată așa. Infuriat, i-am luat castronul de mâncare și l-am băgat în tineta plină și i l-am răsturnat, pe loc, în cap.

Dacă te atingi de el, te mănâncă, a sărit un alt deținut, boxer... Vestea a făcut înconjurul închisorii. M-a chemat comandantul și m-a felicitat. Asta așa face prin care pușcărie trece... Îl trimite la alt penitenciar, disciplinar...

De atunci mi se trage și porecla de Castronel, poreclă pe care o port și azi.

Și am executat cei șase ani.

Ieșit afară, eram într-adevăr în afara oamenilor. Unde să mă duc? Încotro? M-am dus la fosta mea locuință. Bejiva îmbrăncită. M-a primit cu bunăvoință, s-a bucurat sincer când m-a văzut. Stai la mine, Dumitru, până și-oi face și tu un rost. Acum e și toamnă. Unde ai să te duci?

Am stat toată iarna la ea. Lucram pe ici pe colo, prin piață, încărcam, descărcam, măturam prin fața magazinelor pentru asta eram... miluit cu o bucată de pâine, salam, brânză și ceva măruniți. Li aduceam și gazdei mele. În primăvară eram hotărât să mă duc la București să-mi scot certificatul de naștere și să-mi fac buletin de identitate.

Mi-a venit o idee bună. Să mă duc la un restaurant să spăl vase, ca mama, să mătur și eu și să mănânc. Părea că lucrurile au să meargă, dar socoteala de acasă nu se potrivește...

Mă prezintă la un restaurant, îi spun corect cine sunt...

— Nu mă încurc cu așa unul.

Ce acte ai?

Îi arăt eliberarea din penitenciar. „Asta mai îmi trebuie, să mă încurc cu de-alde ăștia”.

Și am mai primit și alte asemenea răspunsuri. Și a dat Dumnezeu că și-a făcut unul milă și pomană cu mine. Nu a fost rău omul acela, dar și aici a trebuit să închei socotelile. Un control la actele angajaților, m-a găsit așa cum eram. Controlorul a înțeles situația, că i-a fost milă de mine, dar tot a trebuit să plece... Șeful restaurantului mi-a dat două-trei pâini, mâncare pe câteva zile și o sumă de bani. „Fă-ți actele și dacă mai ai nevoie, vino, că ai fost un băiat cinstit și harnic”.

Se apropia primăvara și vara.

Erau în curte la noi, doi băieți tot așa fără servicii.

— Dumitru... îmi spune unul,

acum vine vara și pe la țară este de lucru și bine plătit. Angajează așa-ziși sezonieri. Se câștigă bine și la toamnă venim cu bani și după aia mai vedem noi...

— Merg, am spus imediat. Sosise vremea să am bani și să-mi scot fără întârziere buletinul de identitate. Bejiva mea mi-a călcat hainele, să nu mă prezint acolo așa cum o fi. Mi-a dat și o pereche de pantaloni vechi pentru cămpe, care mi-au fost de mare folos acolo.

Mi-am găsit un fel de cameră la un om la marginea satului, de fapt era un fost grajd, iar pătura mîroasă a cal, dar îmi era de ajuns. Mă îngrozea scurgerea verii. Aici era, de bine de rău, ceva. Când plecam de aici, din nou vagabondajul, nesiguranța zilei de mâine...

Și a trecut vara și a trecut și toamna și mă pregăteam să mă întorc la București. Dar parcă a fost un făcut, iar nu am putut să mă deplasez să îmi scot certificatul de naștere.

Există în închisori și nevinovați, unul din ăștia am fost și eu de data asta. Era acolo printre... sezonisti și un fost deținut specializat în spargerea de magazine, care, într-o noapte, a spart prăvălia din comună. L-au prins imediat, că era deja... marcat de jandarmii din sat ca specialist în materie.

Eu nu am avut nici un amestec. Îl oculesc toată vara. La proces, judecătorul n-a vrut să creadă nici într-un chip, că o asemenea spargere putea fi făcută de o singură persoană... și ca tânăr recidivist m-a agățat și pe mine... zadarnic ținându-mă de mîna mi-a luat apărarea, am fost condamnat doar pe prezumții...

Și iată-mă din nou în închisoare, și aici o să vedeți altă întâmplare... M-am împrietinit acolo cu un băiat cam de vîrsta mea care nu era hoț, dar avea o condamnare de doi ani, pentru că la o nuntă la ei în sat, un bejiv înrăit s-a luat de el ca boala de om

sănătos, și una două venea la el și-l făcea de rușine față de oameni. spunând despre el tot felul de minciuni. Când a venit încă o dată și a sărit la bătaie, băiatul ăsta a luat un scaun și l-a lovit pe un braț. Cum a fost lovitura că bejivul a fost internat în spital și a rămas cu mâna puțin înjențită. A fost condamnat la doi ani pe care-i executa cu mine.

Băiatul ăsta s-a mirat tare de viața mea de deținut și prin câte am trecut. Să evadezi, mi-a spus, am eu aici o ușură. Vii la mine! Am unele acte ale unui neam care a fugit în străinătate și-ți schimb și tu identitatea; adică ce să schimbi că n-ai nici una. Este aici un fel de neam de al meu, un caraliu care mi-a vîndut gîsta. În curte, undeva după magazia mare, este o gură de canal mai îngustă. Nu știu nimeni de ea. Tu ai să încapi pe acolo. Mergi prin canalul colector cam vreo 300 de metri și ieși la părăiașul din spatele pușcăriei. Acolo am să te aștept eu cu haine, cu tot ce trebuie și luăm o „cursă” care merge drept la noi în comună. Vezi să fie seară după ce ieși de la masă și te faci că te plimbi. Eu am să-ți scriu din timp... mascat.

Eu lucram pe atunci pe la buclărie, că le spuseseam că fusesem picolo când eram mai mic. Am ieșit mai târziu puțin și, în loc să mă îndrept spre dormitor, în două minute am și coborât pe gura ceea de canal. Aveam la mine lumânare și chibrituri, dar nu a fost deloc ușor. Am mers pe brînci prin apa murdă până la brău prin cioburi și sticle și toate murdăriile unui canal. Tot așa, pipind, am luat în mână un nou născut putrezit. Prietenul meu mă aștepta aproape de pod, cu pachetul cu haine. M-am îmbrăcat la țieală și plecați am fost.

Mama prietenului meu ne aștepta cu de toate. Am stat la oamenii ăștia vreo trei luni. Vechinilor le-a spus că sunt un prieten din armată. Mi-am găsit acolo și o fată nemărită, care mă plăcea...

Fata a rămas tare nedumerită. Nu a înțeles deloc care a fost motivul retragerii mele... Alta a fost soarta mea.

Și cum se știe, orice situație trebuie să aibă un sfârșit, a sosit și ora plecării. Mi-au dat oamenii mâncare pe mai multe zile, mi-au cumpărat bilet de tren și mi-au dat bani ca să mă pot mișca la început și m-au condus la gară.

Deodată... era să mor pe loc. Se urcă la o stație și nimereste tocmai la mine în compartiment unul din medicii închisorii, un băiat tânăr, care se purta frumos cu deținuții, și

ca să nu atragă în vreun fel atenția celor din jur, a dat mîna prieteneste cu mine. Am ieșit pe culoar. „Nu am să te denunț, mi-a spus pe loc. Nu ai grije, știu că ești bolnav și un izolator, dacă ar fi să fii prins, și-ar agrava mult boala, și așa destul de avansată. A fost mare zarvă după ce ai plecat. Pe unde ai ieșit? N-a putut nimeni să afle. Pe unde nu te-au căutat? Prin toate trenurile, prin toate gările, peste tot. A intrat în pământ, a spus comandantul”. A scos din geantă și am mîncat amândoi, prieteneste. La urmă, mi-a dat și ceva bani ca să pot să exist un timp. La stația următoare a coborât.

Există și oameni buni.

Acasă la mine... în camera bejivei... am găsit gol; bejiva murise în spital doar cu o săptămână înainte. Pe jos, zdrențe, sticle sparte, crăpțe murdare, linguri, furculițe. Nici un pat, nici o zdreanță de acoperit. După moartea ei, vecinii luaseră tot. De la femeia care în felul ei își trăise viața după pofta inimii și a... glandelor, spunea pe vremuri Rândunica.

Eu aveam acum actele băiatului acela, dar nu mai doream să intru într-un nou bucluc. Eram hotărât să-mi capăt identitatea mea adevărată. Îmi achitasem datorile față de societate! Aveam ceva bani și am plecat la București la primăria din prelungirea Pantelimonului.

Am explicat acolo unei funcționare de ce nu aveam buletin și prin câte trecuseram. I-am arătat ce făcusem an de an. I-am arătat toate liberările mele din închisori. Funcționara a înțeles și urma ca a doua zi să mă prezint să-mi ridic certificatul de naștere.

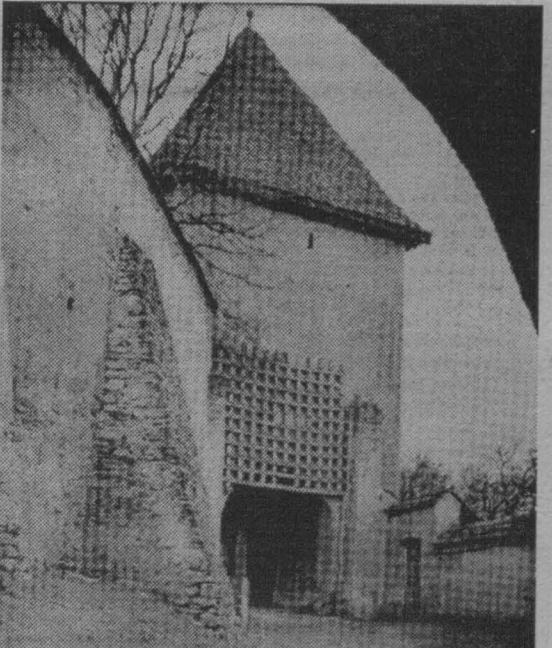
A doua zi am fost chemat la un șef mai mare care mi-a cerut să-i aduc de la poliție o dovadă cu ce am făcut în ultimul an, căci de ultima condamnare desigur nu pomenisem nimic.

Am obținut cu ușurință dovada de la poliție, au vrut să mă ajute să am și eu până la urmă o identitate.

În gară, când nu ai noroc, nu ai și pace, mă întâlnesc iar nas în nas cu un fost caraliu din închisoare, care fusese dat afară pentru beții repetate.

„Nu te declar, știu că și tu ești amărât. Fă și tu o cinste acolo cu ce o fi”. A mîncat, a băut, s-a îmbătat și mi-a cerut și bani, iar peste o jumătate de oră m-am trezit arestat. Am încasat urgent, pentru evadare, doi ani, pe care îi execut acum, aici unde mă află. Dar acum nu mă mai grăbesc. Nu am unde.

continuare în pag. 13

Hosman

Poeți transilvăneni

AI. ANDRÎTOIU

TRECERE

Iubito, *panta rhei*! Acestea fiind spuse,
curg vracuri și curg leghe pe apele apuse.

Dinspre izvor spre mare vom curge:

vested plaur
prin mlaștini de smaralde cu-ncheieturi de
aur
spre delta lăudată de lișițe și nuferi
prin care dormi molatec la pieptul meu și
suferi.

Iubito, *panta rhei*. De-am sta pe loc o

clipă
ar sta pe loc și timpul din ageră-i risipi
Dar curgem toți ca apa printre Carpații
nalții,
lăsând să vină-n urmă și să ne-alunge,
alții.

Ci noi ne ducem soarta în curgerea
eternă,
clică prundul ne e patul și valul ne e pernă.
Cu noi nisipul curge ca din clepsidra

vreinii,
și vânturi curg și nouri precum niște
vedenii
și sângele din rană și lacrima femeii
și ceara din făclie.

Iubito, *panta rhei*!

INVITAȚIE

Vino și ia-mă de acolo unde
m-ai împietrit în urmă cu decenii
chiar dacă vocea mea nu-ți va răspunde.
Vino și nu mai întreba de ce ni-i
mai lungă umbra decât trupul nostru.
După atâtea vreme de scădere
în trup și suflet, orice întrebare
se surpă în amara ci cădere
și, înainte de răspunsu-i, moare.

Visam că vei veni, văltoare dulce,
iubire-amestecată cu otravă,
pe spini de trandafiri luxoși să-mi culce
durerea. Și pe pale de otavă.
Deci, vino, ia-mă de-unde îmi învie
cenușa ca la pasărea din mituri,
în crâng, în codru, în livezi și-n vie
din adormiri către neadormituri.
Căci, re-ntorcându-te, vreau să-mi
rămână,

naive de-a pleca-n ghețari și bură,
în mână, nenorocul tău din mână,
pe gură, arșița din fosta-ți gură.
Să simt că mor precum o săptămână
într-o duminică sărbătorită.

Vino și ia-mă, palidă iubită!

□

Ion Horea

DESTIN

Să nu cazi în brazdă ca o viță
cu ogriniți ținută o iarnă-nreagă!
Undeva, pe-o vale ocolită,
nu mai știi nici cine te mai leagă.

O postată-n fiecare seară
parcă simți că tot a mai rămas,
și pornești în lungă ta povară
prins în jug, un pas, și încă-un pas.

Socotește fiecare clipă,
numără secunda și minutul,
parcă undeva se înfiripă
capătul, și el, necunoscutul.

Nu că-ai vrea s-ajungi cât mai devreme,
dar să nu cazi pân-o fi să-ajungi!
Prea începe cucul să te cheme,
și o mierlă-n pipete prelungi!

Negotă IRIMIE

ORA DE DESEN

Lm. Virgil Fulceia

Azi Pupăza din tei spre casa noastră
Cu amintiri mă cheamă să mă-mbuib,
Ea din trecutul meu își face cuib:
Regal precum o Pasăre măiastră!

Se ofilesc prin plopi abecedare
Fogșind sub cerul anilor de școală,
Când Băltărețul zis și Traistă goală
Sufia prin podul școlilor primare.

Tu vei ghici cu spatele la hartă
Înima Blajului și Bucureștii;
Tot întrebând sub cer la Marea Moartă;
—Dar, în definitiv, cum zboară peștii?

Candela-n stele e mai mică
Și frunza mai decolorată,
Chiar soarele pare o pată
Când peste nouri se ridică.

Și când pornește ploaia verde
În somn pădurea delirează,
Numai lumina-n brazi e trează,
Restul e rest - și nu contează!

□

Mircea MICU

AUD UN CLOPOT

Aud un clopot în Ardeal, departe,
Cum liniște în două o desparte.

Bate prelung și dangătul său sună
De parcă cineva ar bate-n lună.

Prin aerul de zvon înmiresmat
El pare un suspin întârziat.

Octavian GOGA

VORBEAU AZI NOAPTE DOUĂ APE...

(1812-1912)

Venea un vifor să ne'ngroape
Și grinda-mi bătea la geam,
Vorbeau azi noapte două ape
Și vorba lor o'njelegeam.
Își lumina necunoscutul
Cu fulgere, din deal în deal,
Și chiotind prin neguri Prutul
Vorbea cu Mureșul 'n Ardeal:

„În taina apelor afunde
Un țințirim de veacuri port,
Mi-e albul înspumatei unde
Mai trist ca giulgiul unui mort...
Din vreme'n vreme mă străbate
Un lung îndepărtat fior,
Și 'ncheieturile trunchiate
Atâtea de cumplit mă dor...”

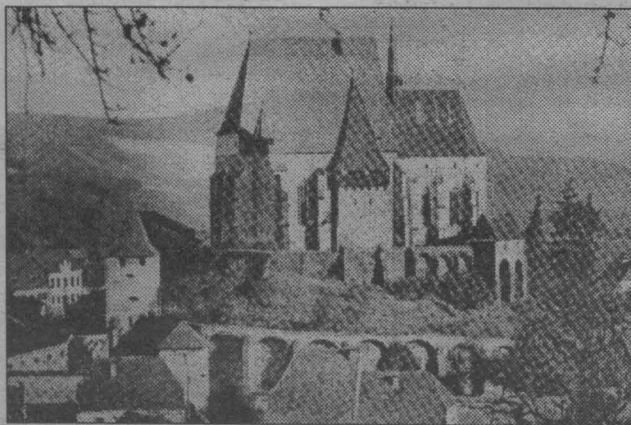
N'auzi cum strigă Basarabii
Blestemul zilelor ce vin,
Cum sun'n buciom păcălabii
De la Soroca la Hotin?
Eu simt cum matca mea tresare
De-al amintirilor șuvoi,
Arcașii lui Ștefan cel Mare
Îmi cer azi moaștele' napoi.”

Așa tulburător de țară
Vua ne'nduplecatul glas,
Pân' fulgerele se curmară
Și-o ploaie blând' a mai rămas.

Atunci o' ntunecată noapte
Pe creasta codrilor cădea,
Și 'n plânsul lin urzit din șoapte
Bătrânul Mureș răspundea:

„În valul meu de veacuri plâng
Același vaier stins și mut,
Mai multe lacrimi decât sânge
Nisipul meu a cunoscut.
Tu-ți plângi mărirea îngropată
Eu jalea veche an de an,
Tu ai avut părinți odată,
Eu veci de veci am fost orfan...”

Așa vorbești îndurate,
Sub cerul înmăurat și crud,
Bolnave răuri tulburate
Și-acum durerea v'o aud...
Nedumerirea mă supune
Când rostul patimii v' ascult,
Căci inima nu-mi poate spune,
Pe care să vă plâng mai mult...

Biertan

RESTUL E REST

Prin brazi lumina nopții suie
În ceruri fluturii enorme
Ca să adoarmă-ntr-o gutuie;
Doar tu nu știi cum o să dormi.

E ca suspinul dușilor părani
Care-l tot trag de două mii de ani.

Nu pot să dorm și-ascult cu chipul pal
Cum bate, lung, un clopot în Ardeal...

ȘOAPTĂ

De Iancu-mi este dor acum,
Pădurea-i pulbere și fum
Și fiecare frunză s-a
Întors în veșnicia sa.
De Iancu mi-este dor acum,
S-au dus nădejdi din veri de scrum
Și de atâtea dor de el
Mă fac troiță și inel.
—Nu l-ai văzut, ieri, către zori
Stând ca o flăcără-n ninsori?

□

Radu SELEJAN

UN OM CITEȘTE ÎN STELE

Un om citește în stele.
De dimineața până dimineața.
Stelele fug de privirile lui,
se ascund îngrozite
pe după pleoape netălmăcite.
Viitorul,
cu ochii holbați,
fricos și înfricoșător,
fără aripi,
fără picioare,
urmărit de Scorpie,
legat de roata Carului Mare,
este târât prin colbul cerului,
spre pântecul Fecioarei.
Un om citește în stele.
Stelele fug de privirile lui,
de dimineața până dimineața
se ascund îngrozite.
Omul nu mai înțelege scrierea cerului
și, disperat, îmi face semn
să m-apropii,
să-l ajut.
Crescutul din lui.

□

Aurel RĂU

FOC BENGAL

S-au luat frunzele-n pețit
Dor, la dor, de zor, să poarte.
Toată ziua m-au orbit
Arborii-nfloriți de moarte.

Cred c-un sfânt m-a îndrăgit:
Arbori înfloriți de moarte!
A dat soare și-au vorbit
Arborii-nfloriți de moarte.

Tot prin zări merg, zbănțuiți,
Arborii-nfloriți de moarte...
Ard stejarul maici la schit,
Crai nou luna mări departe.

Dați, cetății, edict aparte,
Toți în grai âst chip cioplit:
Arbori înfloriți de moarte.
Din ce cârți, vai, ne-au citit!

Nimeni pică-n veac nu poarte
Că-n rai crunt s-a chefuit:
Arbori înfloriți de moarte
Toată ziua ne-au (v)orbit.

Ca-n Verlaine s-au tânguit,
Ca-n Van Gogh sori au urzit,
Pân-la os s-au desfrunzit
Arborii-nfloriți de moarte.

Poeți basarabeni

Glossă

I-am cunoscut de curând, la el acasă, într-un Chișinău autumnal și îl aduc în cuprinsul acestor pagini spre a dovedi - cu scrisa lor - că în ciuda convulsiilor sociale, a spectrului mizeriei și a unui război practic neterminat - în Basarabia, poezia se păstrează la mare preț.

Andrei Burac e un cerebral, versurile sale se organizează cu lămoare în jurul unui „sămbure” ideatic și, cu aparența unui fabulist ce începe prin a deconspira „morală”, poetul se învâle în mister. Stenic (indecizia opțiunilor sale e doar aparentă), Burac rostește cu simplitate adevărul existențial de maximă gravitate păstrând pe „chip” (vers) o penumbră de îngândurare și pătimire.

Andrei BURAC

MÂNGÂIETOAREA DE IERBURI

Cuvinte stîrbite. Cenușă.
Cuvinte iocite. Iar în loc de miez - bătrâne caveane.
De pe buze negre zboară cuvinte spre guri secetose.
Cuvinte fără să mai aibă rădăcini și în inimi.
Cuvinte - șiraguri de covrigi din lut legați de limbi pietroase.
Cuvinte ce îngroapă inimi curate în mormane de ziare.
Cuvinte ce nu rodesc bucurii și nici sentimentele de milă față de cel ce le mai întâlnește.
Unde ești tu, care le-ai botezat pe toate.
Apa? Focul? Pământul?
Doar Lumina să mai rămână aceeași - mângâietoarea de ierburi.

ÎNTÂMPLARE ÎN MIEZ DE NOAPTE

Vreau să-mi anunți compatrioții că
cineva mi-a furat clepsidra cu globule albe din craniul meu.
Acolo în siguranță, păstrăm cheagul de sânge patriotic.
Năstăna bestie,
mi l-a furat într-o îngustă noapte ca să mi-l înapoieze într-o largă zi.
Mi l-a înapoiat cu un altfel de cheag, bănuiesc cu al prietenului prin trădare, surăzător reproșându-mi:
„Nu cumva îți închipuiai în continuare că ai putea să-ți duci viața în afara cerului și a pământului și în lipsa primului crin-idee ca o bună oră Vestire din mână trudită a celui mai falnic dintre cei falnici vestitori?”

SUFLETUL LA PLIMBARE

E un timp nici devreme și nici târziu.
Și am hotărât să-mi scot sufletul la o mică plimbare prin zloftul străzii.
— Lasă-l să știe și el, - îmi zic, - ce-i aceea o dubală modernă, în care zilnic îmi murez trupul.
Iar el, sufletul, - în loc să scâncească măcar cât de puțin - rade și rade, și mă strâmbă cântând:
— În sfârșit ai înțeles și tu, inimă, și tu rânză, și voi unghii, și tu cap sec, ce înseamnă a fi cu sufletul la gură.

□

Anatol CIOCANU

CLOPOT ÎN SEARĂ

Se mișcă limba-n clopot și dureros
o-aud-
A cântec, a-nviere ne bate, a-pomenire?
Vai! Peste hanul toamnei de ploii și
păsări ud
Ecou-n mormur cere în inimi ocrotire.
Îi ascultăm sonorul și pașnicul frământ,
Ne copleșește-n sânge nostalgica-
chemare
Semnal că nu-s chiar toate ferice pe
pământ
Că sufletul lui, bietul, mai e la
greacă-ncercare!

Anatol Clocanu se păstrează nedezmăliț în tiparele poeziei românești tradiționale și nu își refuză retorica metaforică a poetului profet clamându-și în pustiu clipele, credințele. Versul are o vibrație bărbătească plină de seve: cuvântul e „desenat”, ascultat, pus să determine, să convingă, să devină flăcără.

Eugen Cloclea e un fantăst, demitizând clișee și instalându-se confortabil în teritoriul dedat jocului (superior) și umorului burlesc. Dar în strictă consonanță cu tentația ludicului, versurile îi sunt traversate adesea de accente pline de gravitate: mașinăriile convenționale ale visului, odată demontate, lasă loc interogației amare și spaimel. E un Sorescu „transcris” de Bacovia!

Pesajul literar basarabean este extrem de bogat. Un mare număr de publicații (vechi și noi) reeditează cumva, prin vervă jurnalieră și patimă „nimicitoare”, duhul presei dămbovitene.

Poeții, deosebit de înzestrați, sunt, cred, în fruntea procesului de înnoire spirituală ce animă Basarabia. Întrând într-o lume ce acceptă, condescendent, poezia dar e tot mai convinsă de „netrebnicia” poetului rămas, vorba „cântecului”, un animal marin ce trăiește pe uscat dar năzuiește să zboare, literații din Basarabia continuă să creadă în misiunea lor, în vers, verb, în himeră...

Gheorghe TOMOZEI

Cel clopotar pe scară parcă-mi e frate
drept
Din numele meu trage de funii, i-pie de
apă,
Și clopotul cel mare parcă-i la mine-n
piept -
Tot timpul îmi vibrează, tot timpul - e-o
pleoapă!

Și funiile ploii din mine-acuma scot
Chemarea cea înaltă, ecoul care doare:
Eu iar m-anunț planetei că-s viu și că
mai pot
Să-i plâng la căpătaie când cineva
îi moare!

Mă mai anunț o dată că-n veghe
mă slăbesc,
Că vestitoru-n mine nu și-a tocit auzul,
Că cea mai bună veste o-aștept să-l
fericesc,
De-s zorii albi ai zilei, de-i purpură
amurgul.

De la un pol la altul voi fi ecoul lui,
Ecou de îndurare, ecou de sănătate,
Ecou ce-l va renaște ca pe un prunc din
nou:
Ecou ce-mi umple-n viață temeiurile
toate!

BLESTEM DE PACE

Pace peste toate, pace peste toate,
Pace peste cele multe întâmplări,
Pace peste ciudă, pace peste ură,
Pace celui care m-a plesnit pe gură,
Pace peste arme și peste minciună
Pace peste steagul ce cu vorbe tună,
Pace peste malul care se prăvale,
Pace peste morții ce-i strivește-n cale!
Pace peste foamea celui ce vine
Pace peste sacul ce și-l umflă bine,
Pace peste fuga-i, peste-a lui hojle,
Pace să-i dai, Doamne - numai nu mai
vie!

Că-mi adun mânia, că-mi fac fiară
brațul,
Că-i dărâm cepbicea și-l anin cu lațul,
Că-i înfund călușu-n gură, de pîrîră
Că se face rece-aci de-o să rămână,
Că-mi mai calc răbdarea, că-mi mai calc
destinul
Că-i fac streang din limbă dacă-l prind
cu plinul,
Că-i pun sforți la gene și-i găsesc
gurarul,
C-o să-l fur de lemne și pe pădurarul,
C-o să fac rug mare, pîn-la cer de mare
Și-o să-mi fac și mie - odată sărbătoarea!

PÂNĂ LA DEZASTRU

Draga mea, mai e pîn-la dezastru?
Pîn-la el - să ne iubim frumos,
Să mă cred că-s tînărul jugastru,
Tu - lăcrămioara clopiind de jos...

Trăim în țara tare rău bateaș,
Gonește către guri de-apocalips -
Balaur crunt pîndind o viață-nreagă
La LIBERTATEA ce-o mai am în vi...

Vai, nu-mi intra în febra agoniei,
Nu mai dispun nici de-un medicament,
Sunt otrăvite florile câmpiei
Și ierbele mi-au ars în foc dement.

Ne mai menține încă răsuflarea
Ca pe-o minune de la Dumnezeu,
Ne sunt în comă Muntele și Marea

Spre care-am plîns și - am tot visat
mereu!

De mai ești sinceră-n cuvânt și faptă
Și de mai e fierbinte gura ta
Din dragoste - prăpădul vom nega -
Vai, dragostea - de mai este aptă.
Doi Robinzoni vom fi după furtună
Și-o insulă spre ea ne va chema!
O, mare încă-a mai mugi, nebună,
Pîndind ultima lacrimă a ta...

□

Eugen CIOCLEA

LOVE STORY

În clasa a noua îi scriam bilețele.
Cred că i-am copiat numele de vre-o
3000 de ori.

Îi dădeam întâlnire
în spatele unei ferme de lapte,
unde umblam la practica de mulgători...
Prima dată ne-am sărutat lîngă o
grămadă de siloz,
din fugă și fără de nici un efect.
A doua oară, pe o basculă,
ce nici măcar nu ne arăta greutatea
corect.
Cineva ne-a văzut și ne-a scos o mulțime
de vorbe.
Învățătorii ne invitau în fiecă zi la
răspuns.
Poate de aceea am și absolvit
„cu medalie”

și am trecut fără rînd în armată la tuns.
În clasa a zecea o așteptam în livadă.
Venea cu picioarele goale,
să nu-și trezească părinții din somn.
Bănuind că va fi studentă la medicină
se iniția în anatomie
pe trupul meu străveziu și diform.
Cu toate acestea a reușit să rămână
fecioară,

deși mă iubea, mă iubea foarte mult
și accepta să dormim într-un pat
dar, cu condiția, să nu o insulă.
N-am insultat-o,
însă degrabă m-a plictisit porcăria
și m-am cerut în armată,
într-o unitate de artilerie
unde am și scris această incredibilă
poveste

de dragoste rece ca o
Siberie.

BOCET SENIN

În fiecare zi murim câte puțin.
Abia se ține frunza să nu cadă
Ne trece tinerețea ca un vin
cinstit printre prieteni
în livadă.

În fiecare zi uităm câte ceva
sau amăgim prezentul cu amintirea.
Mi-e dor, ni-e dor, dar parcă-am refuza,
din lașitate ocolim iubirea.

În fiecare zi rămâne câte-un loc
gol printre noi și nu-l mai umple nimeni.
Pasărea Phoenix a căzut în cioc
ori, salamandră, a trecut
prin mine.

În fiecare zi același hărb murdar
mai cere-un miel și-o faptă de prihană.
Sătul, dar, totuși, vai, ce gust amar
e-n gura mea deschisă ca o rană.

Vai nouă, vai,
ce drum pavat cu gropi
lăsăm în urmă și ne sare-n față,
dar nu, o, nu, o, nu suntem miop!
Noaptea-i pe ducă. Bună dimineața!

DECÂT AȘA...

Aveam ceva de spus. Să fi uitat?
Am devenit mai pașnic, mai cuminte?
Bolnavi de limbă cu certificat
vorbesc în locul meu
pe dibuite.

Vorbesc pe rând sau grămădiți în cor,
la pauze bat reciproc din palme.
Decât așa mai bine mă înșor
și îmi plătesc nuntașii
să aclame.

Decât așa mai bine e s-auscult
ce zice-un tei dezmoștenit de floare
sau stau lipit cu fruntea strâns și mult
de burta unei pietre oarecare.

Decât așa mai bine-mi vîr pe gât
un gumuiag de iarbă năclăită
și mă prefac numaidecât
în ceea ce se cheamă viață.

Decât așa... (Fie ce-o fi, vă spun!)
Nu e de glumă, se îngroașă treaba.
Parcă-am bea apă și mă mănca săpun,
Vorbim cu balonașe roz.
Degeaba!

TINEREȚEA GLADIATORULUI

Să intri în poezie ca un gladiator,
sfidînd cu un surăz adolescent tribuna.
Mi-i soarele arena - standard
în care mor
de mii de ori pe zi, restructurînd
mîncina.

Deschisă-i ca o rană
de lux în omoplat
lumea,
s-aprinde-n ea un sânge de reclamă.
Atât căt încă nu l-a adulmecat, -
e cel mai bun sigiliu pentru
arme.

Convins că nu decide doar degetul
întors,
cuvîntul mi-i o șansă! Eu nu trăiesc din
mila
opinie comune și nu-mi cresc mușchi
pe tors,
ca să-mi măsoar puterea
cu neamul lui Atila.

Să lupți pînă la capăt, suav ca un recrut,
precum se zbate teiul sub platoșa
de floare.

Chiar și atunci când totul
aproape e pierdut,
o ultimă rezervă e garda
de onoare.

Să știi că în poeme
mai ai susținători,
ce nu înghit bucate umplute
cu consoane,
astăzi, când codrul lîncea e de
privighetori,
un taur de prăsilă încalec între
coame.

FILM

„Drumul câinilor“ - roman și film

Olga Tudorache și George Alexandru în filmul lui Laurențiu Damian

La întâia peliculă de lung-metraj a fostului documentarist Laurențiu Damian – *Rămânerea*, am avut revelația unei distanțe mai mari decât credeam între filmul documentar și cel de ficțiune: nu sunt pur și simplu două genuri ale uneia și aceleiași arte, sunt două arte, două modalități de expresie față de care cea mai mare eroare ar fi să le tratăm contigue. Dacă altădată am făcut elogiul documentarului ca rampă de lansare a cineaștilor, acum observăm că întârzierea trecerii la filmul cu actori, datorită handicapurilor înălțate în anii '80 împotriva noilor promoții de cineaști, l-a fixat pe un Laurențiu Damian - și nu numai pe el - într-un teritoriu ce se cerea traversat alert. Deprinderile impuse într-un întreg deceniu, în loc să fie benefice, se fac simțite ca blocaje, în momentul propulsării pe platourile de filmare ale unei arte cu alt regim. De aici etnografismul multor secvențe din *Rămânerea*, cum erau ritualurile de înmormântare, de nuntă și petrecere, de aici dificultatea introducerii actorilor în cadru, citită și în mizanscena aceluiași secvențe, rigide și prin decupaj, descriptivismul static și privirea fetișizantă a ambianțelor și decorurilor, minusul de decanțare a discursurilor personajelor, a bocetelor, imprecățiilor și blestemelor, în fine - reflexul compensatoriu, ca o respirație forțată, prin dilatarea disproporționată, demonstrativă, a eseisticii onirice din alte secvențe.

Altele sunt totuși semnele aceleiași întârzieri în al doilea lung-metraj al apreciatului cineașt, acum în premieră: *Drumul câinilor*. Ca și cum ar urma tardiv, dar silitor, fatalitatea unei filogenii obstrucționată, după tributul plătit, în sensul nobil al termenului, primitivilor documentariști ai începuturilor cinematografului, el se achită de datoria față de al doilea contingent al pionierilor, cei care apelau în perioada formativă a noli arte la importul masiv al teatralității pe ecran. Este ceea ce ne șochează de la primele cadre ale noli producții. De data aceasta este uitată respirația plină, ambianțele sunt neutralizate suplimentar prin alegerea orelor de noapte ca spațiu de timp predilect al narațiunii. Doar frecvența și lungimea lamentațiilor,

începând cu cele de la incendierea unei biserici în prima secvență și sfârșind cu cele ce comentează arderea numitei case țărănești, în ultimul episod, funcționează ca ecouri ale etnografismului neprelucrat din filmul de debut, în timp ce propensiunile onirice accentuate se articulează în alte registre.

Uimitoare, în modul cum cel mai dotat dintre debutanții ultimilor doi ani antamează cariera de realizator de lung-metraje, este ipoteza punctului zero de la care ar porni școala națională de film după 1989. N-ar fi un pariu nou în istoria cinematografului și nici ilegal, dacă ne-am gândi, în planul prezumțiilor teoretice, doar la Noul film german, pomit în anii '60 cu mitizarea „punctului zero”, printr-o declarată ruptură de tradiția artistică imediată și de trecutul politic apropiat. Plusul de radicalitate s-ar justifica, în cazul nostru, tot în plan teoretic, prin faptul că noi n-am avut, ca Germania în anii '20, un Fritz Lang sau un Pabst, la care să ne întoarcem și de unde să sărim direct în modernitate. În ordinea acestei logici, din prea mare repulsiune, reculul nu putea fi doar până în anii '70 sau '60 și cineastul român de azi se simte prins într-o vrie a contratiimpilor istorici. El preia instinctiv, răstoarnă și prelucrează, desigur cu mijloace noi, un tip de teatralism cinematografic din unele episoade ale filmelor cu țărani semănate, printre alții, de un Paul Călinescu, în anii '50 sau de un Louis Daquin, importat în aceiași ani să ecranizeze *Ciulinii Bărăganului*.

Vria devine irezistibilă prin coincidența că însăși acțiunea filmului e plasată în aceeași perioadă, de care s-a ocupat Ion Lăncrănjan în romanul intitulat la singular *Drumul câinilor*. Alte determinisme incontrollabile vin concomitent din arsenalul metodologic: renunțând la ambiția devenită exclusivă după 1989, a filmului de autor, de care ascultase în accepțiunea strictă a noțiunii în *Rămânerea*, realizatorul nu renunță, în *Drumul câinilor*, și la atributul unicității sale ca scenarist-adaptator al textului primit. Cu circumstanța atenuantă a preluării proiectului într-un stadiu când la casa producătoare premisele erau un fapt împlinit, el procedează la unison cu ceilalți debutanți, decizi cu toții să vadă în eventualele colaborări scenaristice, cu dramaturgi ori dialoghiști, un atentat la statutul lor auctorial în fine eliberat. Un

aport scenaristic nou, din cele mai laborioase, era însă absolut necesar, cu atât mai mult cu cât romancierul, chiar dacă ar fi fost în măsură, n-ar fi răzbit editorial, la data respectivă, să elaboreze la fond o dramă atât de net polarizată cum e cea dintre doi frați aflați în tabere politice adverse. Laurențiu Damian sesizează prompt racordul posibil cu Cain și Abel, îl enunță în motto-ul filmului, dar crede că poate trece, în contul parabolei, peste hiatusurile unei dramaturgii ce era doar materie primă. Motivațiile intime, ale securistului Mihai (George Alexandru) și ale „legionarului” Jilu (Dan Condurache), rămân în film la fel de absconse ca în originalul literar și cele două personaje reduse la schema declarativă. Prin aceeași grilă rărită trec datele biografice și existențiale ale mamei (Olga Tudorache), evocarea soțului mort și a fiilor dispăruți pe front, metamorfozate în expresie cinematografică doar prin ilustrare comprimată oniric. Virtual e o probă de rafinament, cum apare sirul de scirie trase pe gheață, în fapt - o soluție inerțial-repetitivă și din nou absconsă, prin nefuncționalitatea termenului de referință, în absența senzației de viață a contextului, cu instalarea în manieră expresionistă vetustă a stafiei soțului în camera alăturată celei în care se va desfășura în final confruntarea pe viață și moarte dintre cei doi frați.

Neacordându-i-se răgazul de a rescrie povestea ca un roman cinematografic, regizorul s-a văzut în situația de a recompune textul ca o dramă înscenată sumar. Cu alte cuvinte, el a salvat „esența”, dar a sacrificat forma, dacă ne amintim de definiția dată de René Clair cinematografului: „se aseamănă cu teatrul prin substanță și cu romanul prin formă”. În fața șefului de promoție de la I.A.T.C. din 1979, prin aceasta punem în discuție nu numai prezumția punctului zero al școlii naționale de film, dar și școlarizarea propriu-zisă a timpului. Fiindcă, iată, dacă tot ne referim la germani și la expresionism, fie și numai parcurgerea mai puțin expedită a

textelor unui Siegfried Kracauer despre modul condiționat cum filmul poate accede la tragic și la istorie ar fi avertizat asupra altor traiectorii și ar fi tentat cu alte tonalități.

Declamația retorică minimal variată de la un personaj la altul este dublată în film de funcționalitatea de mască rezervată principalilor actori, alții fiind aleși după formula trupei fixe de teatru, aceiași ca în *Rămânerea*, de unde contre-emploierile extravagante, cu un Ernest Maftei, venerabil înecat în barba albă, pe post de torționar. Sunt chingi din strânsoarea cărora realizatorul tinde totuși să se smulgă, iar dintre multiplele disponibilități etalate, intenția unui apel parapsihologic al celor de dincolo de Styx nu poate să ne scape, mai ales că epilogul au ralenti al filmului se oferă în acest sens ca o pagină de bravură antologabilă, cu cei doi frați și mama purtați în barcă peste apele de plumb (imaginea și camera Anca Damian). Este sugestia unui cinematograf al suspensului abisal, cu care am fi gata să ne reîntâlnim în viitoarele opusuri ale încă tânărului cineașt, epurate de balast și beneficiind de un joc al imaginii și imageriei care să depășească uniformizarea planurilor, unghiului și luminii. Pentru aceasta, Laurențiu Damian ar urma să întoarcă spre sine și spre școala națională de film terifianta conștientizare a destinului ingrat al nației și să-și privească începuturile în filmul de ficțiune nu altfel decât cu detenta la îndemână a unui oniric modern, adică nu ca „un vis urât”. În acest mod, turul de forță al celor două filme de debut, extraordinara sa manieră de ruptură, cu senzația reluării de la capăt a istoriei filmului românesc, învingerea inerțiilor producției într-un admirabil ritm de lucru s-ar finaliza cu o schimbare la față salutară pentru evoluția cinematografului autohton.

Valerian SAVA

SINCRETISM

Omagiu pasiunii

Ambianța „Sălii Cerchez” a Palatului Cotroceni este cât se poate de adecvată ideii de manifestare culturală cu o anumită complexitate, creată prin întâlnirea mai multor arte. Și-ar putea găsi locul aici și microrocaturile de balet sau actoricești... De data aceasta, am asistat la o seară care ne-a propus o conferință bogat ilustrată despre arta brâncovenească, susținută de prof. univ. dr. Corina Popa și un recital cu un profil mai aparte. Pianistul Suzana Szörenyi și Corneliu Rădulescu au fost protagoniștii unei serii de muzică pentru pian la patru mâini, gravitând în jurul unui repertoriu de miniaturi dedicate în original acestei formule timbrale, cu o singură excepție, o sonată de Johann Christian Bach, mai amplă în dimensiuni.

Beethoven, Enescu, Brahms - lucrări ce nu aparțin unei literaturi de transcripții (cea mai bogată în acest caz). Ideea cântatului la pian la patru mâini a fost generată de practica muzicii de familie, „de cameră” (în sensul propriu al cuvântului). Frații Mozart cântau la clavicin la patru mâini. Mai târziu, în secolele XIX și XX, s-a extins obișnuința transcripțiilor lucrărilor muzicale de mare popularitate, în primul rând simfonii celebre, care puteau fi astfel cântate de amatorii de muzică ce aveau noțiunile de bază privind practica pianistică, pentru

propria lor plăcere. Muzica pentru pian la patru mâini a reprezentat astfel mult timp un mod plăcut de petrecere a timpului liber.

Piese interpretate de Suzana Szörenyi și Corneliu Rădulescu la Muzeul Național Cotroceni sintetizau acel aer general al muzicii de cameră, legat de ideea de intimitate și de un anumit rafinament al scriiturii pentru o formulă instrumentală bogată în disponibilități. Cel mai mult ne-au impresionat fragmentele din *Suita nedită* de George Enescu, originalul *Vals trist*, sobru dar incitant, cu o armonie sugestivă și greu de supus unor reguli și surprinzătorul *Intermezzo*, impunând un particular sentiment al curgerii timpului.

Se încearcă la Muzeul Cotroceni o revitalizare a unui tip de seară artistică părăsit în ultimii ani. Atâta timp cât calitatea selecției invitațiilor va fi la nivelul pe care l-am apreciat de curând, șansele de a păstra continuitatea unor asemenea manifestări culturale de elită sunt foarte mari. Poate că ele ar putea fi privite și ca un omagiu adus pasiunii pentru artă și, într-un mod aparte, pentru arta sunetelor, a Reginei Maria, ale cărei săli de muzică de la Peleş sau Cotroceni ar putea fi în continuare medii propice pentru practicarea în cadru intim a muzicii.

Iordache RĂȘCANU

SINE IRA ET STUDIO

Dumitru MICU

Distanțări

M-am mai întrebat, în această rubrică, mă întreb iarăși, dacă reflecțiile în cuprinsul ei exprimă exact și integral situaerea emițătorului în raport cu modulul atitudinal din sfera vieții publice. Nu cumva mărturisirea frecventă a consternării provocate de pretențiile unora de a monopoliza inteligența și democrația eclipsează dezaprobarea erijării altora în hegemoni și chiar purtători unici ai spiritului național și creștin? Nu cumva distanțarea de cel ce condamnă comunismul și comuniștii nediferențiat implică subestimarea nocivității unor atitudini prin care defunctul comunism își supraviețuiește?

N-am să mă autopsihanalizez. Aș pictași cititori, dacă îi voi fi având. Precizarea poziției devine însă obligatorie, din principiu. E o chestiune de conștiință pentru cineva care a refuzat snobismul stupid și elitismul provocator, disprețul ciocoiesc pentru omul de rând, dezinteresul pentru valorile autohtone să se declare în aceeași măsură ostil culturalismului primitiv, populismului trivial, naționalismului de paradă – și mai cu seamă huliganismului. Cu atât mai mult cu cât aceste genuri de comportament, ce se afișează astăzi ostentativ, uneori agresiv, se dovedesc a fi emanații diferite ale aceluiași spirit: spiritul de intoleranță.

Erupții ale spiritului acestuia s-au produs, din două părți opuse, de curând și în parlament, cu prilejul discutării precedentelor și mai ales ultimului guvernări și a investirii noului cabinet. În tojil dezbaterilor, ascuțit polemic, din timp în timp, pozițiile extreme, antagonice, s-au precizat cu o acuitate brutală, cu o claritate stupefiantă. Unii au pledat cu fervoare pentru accelerarea la maximum a procesului de integrare în capitalism, alții au evocat grandioasa defunctelor orândui socialiste. Toți au vorbit cu nedismulată patimă care nu

numai că nesocotea complexitatea problemelor în discuție dar proiecta aceste probleme în zona absurdului sau (în cazul benign) a utopiei. Mitralind fostele guverne ca și pe cel recent instalat, fie din dreapta fie de la extrema stângă, o seamă de oratori impetuoși au semnalat realități nevralgice, opunându-le abstracții, vehiculând noțiuni fără suport obiectiv, formulând exigențe ideale. E stilul obișnuit și imuabil de a discuta (de a perora, mai exact spus, căci profesioniștii lui nu discută) al celor ce nu efectuează niciodată analize, dar lansează în permanență rechizitorii, întemeindu-le pe metafore, când nu utilizează ca unic argument răcnetul. Logica și argumentația nu beneficiază din partea acestora de nici un credit. Oricât li s-ar demonstra ceva ce contravine punctului lor de vedere, ei nu condesc să-l repete sloganele și insultele, în disprețul oricăror probe. Pentru ei, cum spunea Lovinescu, referitor la unii dintre contemporanii săi, nu există constrângerea evidenței. Asemenea spirite apar, cum ziceam, de ambele părți ale baricadei politice. Cu același fanatism se rostesc pledoarii pentru și contra privatizării integrale, imediate, pentru și împotriva intervenției statului în economie, pentru stimularea inițiativei particulare nelimitate și necondiționate și pentru controlarea acesteia la modul cât mai strict. Lozincă una este (în formulări variate): Îmbogățiți-vă! A altora: Puneți mâna pe hoții Unii urlă că ne-am baricadat în anacronismul unor structuri perimate și într-un specific național desuet, alții spumegă că ne-am înrobii finanței străine, distrugând o economie ce funcționa. Unii denunță incapacitatea guvernelor succesive de-a atrage capital străin, alții cer punerea la zid a guvernanților pentru crima de a fi administrat devalorizarea leului. Și unii și alții eludează realul. Unii plutesc în abstract,

exaltă concepte și principii, punând în paranteză concretul. Alții absolutizează concretul, dar numai în aparență, în realitate îl substituie o reprezentare arbitrară, o creație a propriilor minți, o ficțiune. Fetisizând un concret care nu mai există, care a sucombat și nu mai poate resuscita, ei îi atribuie calitatea de entitate veșnică. Indiferent de pozițiile ocupate, pro sau antipitaliste, și indiferent de modul în care aceste poziții se declară, ostentativ fără să asculte sunt pe cât de fanatici pe atât de absenți din prezent. Unii abordează problemele de orice natură ca și cum ar fi încă în vigoare sistemul planificării centralizate și ar mai exista un „centru vital” al societății, alții ca și cum ar fi create toate condițiile pentru funcționarea economiei de piață.

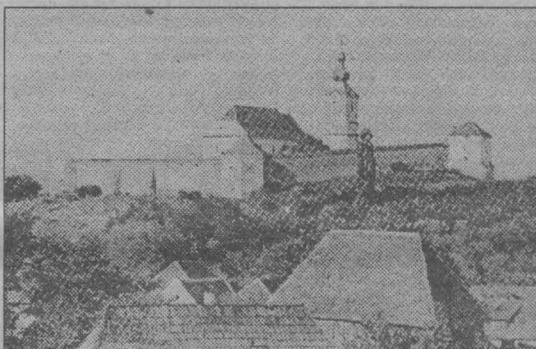
Dintre toate afirmațiile evidente gratuite ce sunt proferate zilnic, în toate spațiile sociale, inclusiv sub cupola marii săli a clădirii de pe dealul Mitropoliei, cea care mă contrariază până la

cerință istorică obiectivă. Nu se mai putea trăi. Trebuia să se întâmple ceva, și s-a întâmplat – s-a produs o erupție. Nu au provocat-o anumiți oameni, deveniți instrumentele ei, și nici anumite situații conjuncturale, acestea doar au facilitat-o. Ea mocnea de mult. Acei ce aruncă răspunderea pentru tot ce a urmat inevitabil după supraparea puterii comuniste, asupra celor sau unora dintre cei ajunși la cărmă, fac abstracție de natura obiectivă, logică, a evenimentelor de la sfârșitul seismic de an și eră. Nu era nevoie să ne-o amintească, recent, fostul și actualul premier, am văzut noi înșine cum, într-o noapte de decembrie, nemacedonkiană, tot ce părea zidit economic-social pentru veșnicie a sărit în aer. Acea explozie formidabilă, și nicidecum un guvern sau altul, un ins sau un grup de oameni, au pulverizat „unișea moștenire a epocii socialiste”. Nimeni nu putea preveni efectele catastrofale în parte ale dezlinișirii spontane a revoltei unanimi.

tocmai că menținea vechile structuri. Bine era dacă ar fi vrut și ar fi reușit să le mențină! Să le mențină până la înlocuirea prin altele, adecvate noului tip de societate, la care năzuia toată suflarea. Nu era însă chip! Apele pasionalității colective leșeseră din abie, toate stăvilarele rațiunii fuseseră rupte. Ca urmare, structurile necorespunzătoare au fost demolate fără a fi înlocuite prin altele. În această situație, a pune dezastrul național pe seama unei stăpâniri care tocmai a întreprins tot ce se putea și mai mult decât se putea, pentru a-l stăvilii, a-l limita, în timp ce adversarii stăpânirii recurgeau fără scrupule, sub scutul democrației și sub pretextul dreptului la opoziție, la toate mijloacele imaginabile pentru a-l amplifică, este a profesa un formatism dimensionat până la asumarea relei credințe.

Nu am nici un motiv a mă erija în avocat al unor guverne pe al căror conducători i-am văzut doar la televizor, dar în chestiune este nu politica guvernamentală ca atare ci atitudinile față de ea. S-ar putea ca acuzațiile cu adresă precisă îndreptate contra guvernanților de până acum câteva zile să fie întemeiate. Nu am în vedere oameni, persoane, ci orientări principale, situații ideologice.

Cei ce vorbesc de „urașă moștenire a epocii socialiste” gândesc exact ca adversarii lor de la extrema opusă. Intocmai cum aceștia din urmă prezintă epoca anterioară instaurării comunismului ca fiind o epoca feroa, curmată brutal prin apariția „ciumei roșii”, tot așa ceilalți consideră benefică perioada comunistă, sau, mai precis, ceaștiă. Pozițiile lor, și ale unora și alte altora, nu sunt decât aversul și reversul aceluiași medalii, pe care e scris de o parte, în jurul efigiei regale, *Romania felix*, iar de partea cealaltă, în jurul fostei steme a republicii, *R.S. Romania felix*. Ambele inscripții mint. România a fost nefertică și sub monarhie și sub dominația republicană comunistă. În consecință, conștiința națională nu poate decât să repudieze ambele aceste forme de guvernământ. Să respingă perspectiva oricărei restaurații, iar conștiința individuală a unui observator imparțial e bine să se distanțeze explicit de orice înclinări în vreuna din aceste direcții.

Iliesi

deconcertare e aceea că marasmul economic și de toate felurile pe care îl traversăm ar fi fost provocat de guvernările de după Revoluție. Mobilul și finalitatea acestei aserțiuni sunt evidente. Se urmărește zdrobirea unor persoane. Însă cum pot crede proferatorii ei că ar putea dobândi credibilitate – și, mai ales, cum... dobândește? Indiferent cum a fost provocată și înfăptuită, răsturnarea din preajma antepenultimului Crăciun era o necesitate inexorabilă, o

Producându-se, fie și doar pentru câteva ore, un vid de putere, totul, în-toate, sferele societății, a început să se dezagrege, și dezagregarea n-a putut fi oprită după constituirea noul puteri. Ar fi putut să fie, dacă uniunea națională realizată în elanul revoluționar nu s-ar fi spart, la începutul anului 1890. Dacă, în timp ce structurile economice și sociale existente se prăbușeau, rapid formatele forțe de opoziție n-ar fi încercat să dărâme puterea sub acuzația

Moartea unui deținut recidivist

continuare din pag. 9

Am scris până aici o mulțime de întâmplări de ale mele din închisorile prin care am trecut și mi pare bine că nu am arătat pe cele grele care se petrec acolo și stau și mă gândesc că ar fi fost bine să fi fost scriitor. Aș fi fost de folos oamenilor. Scrierile mele ar fi fost vesele, să bucore oamenii, iar personajele mele ar fi fost numai oameni buni, că de oameni răi este plin pământul și-i întâlnim la tot pasul.

Mi-ar fi plăcut să fiu și doctor, dar nu din ăia care se uită numai la bani. Aș fi plecat undeva în țările sărace, să îngrijesc fără nici un fel de plată.

Dar cel mai mult și mai mult aș fi vrut să fiu judecător. Dar nu pentru mândria de-a fi așa ceva, ci ca să pin numai cu dreptate. Mi-a spus odă, într-un penitenciar, un intelectual că sunt un spirit justițiar și nu am uitat nici acum aprecierea aceea.

Acum spre sfârșitul acestui jurnal, scris de mine înainte de moartea mea care se apropie... și eu de fapt nici nu mai vreau să trăiesc... Poate dincolo, unde viața merge, merge neconștient, așa cum spunea odă, nu știu în care loc, un om foarte învâțat. Eu nu l-am întrebat niciodată pentru ce se afla între noi. Viața, mai spunea el, nu se termină aici pe pământ, ea

continuă. Iarba crește de la iarbă, viețuitoarele de la viețuitoare, fără sfârșit, tot așa și existența, continuă și ea.

Mă aflui aici, închis pe dinafară ca să nu fug. Este o prostie. Unde să fugă un deținut, într-o țară mică. În câteva zile l-au și găsit.

Sunt bolnav de TBC și nu mai am mult de trăit, dar chiar de a fi să plec, unde să mă duc? Nu am nici un fel de acte de identitate în afara liberărilor din închisori, atâtea tot, singurele mele dovezi scrise ale existenței mele pe pământ.

Părgolea, am să întocmesc un raport medical favorabil, ca să plec de aici înainte de împlinirea pedepsei.

— Nu am pe nimeni afară, iar dacă ar fi să ies, nici nu știu în care parte să mă îndrept, la ieșirea pe poartă.

Medicul m-a ascultat, m-a privit un moment și a plecat fără să mai închidă ușa pe dinafară. Știa acum că nu am să fug.

Drumul meu prin viața de pe pământ era aproape de capăt. Mai aveam așa de puțin de mers...

Când medicul a venit din nou la vizită, l-am rugat să-mi permită să ies și eu afară cu deținuții la lucru, unde se cărau bolovani de calcar, care se ardeau într-un cuptor pentru transformarea lor în var nestins. Medicul mi-a aprobat și a doua zi am fost scos la lucru.

Deținuții s-au bucurat că m-au văzut. Unii credeau că am murit.

„Stai și tu aici pe piatră, la soare”. Vremea era frumoasă și toamna caldă, dar, acum, nu-mi mai plăcea ca altădată lîmpezeia toamnelor lungi.

Stau și privesc până departe, că aici este geș până departe. Mie mi-a plăcut totdeauna câmpul întins, să nu văd unde se termină marginile, să aud ușor vântul și să văd iarba plecându-se în bătaia lui, sus să ciripească păsările în zbor și să miroasă a iarbă și flori.

De totdeauna, nu știu de ce, mie mi-a plăcut vântul. Să stai undeva pe câmp, în soare să simți vântul pe față, iar de sus, de pe liniile de telegraf, să auzi răndunelele. Atunci și se lasă o liniște în suflet și nu te mai gândești la nimic, ești liber, ești fericit...

Gândindu-mă la moarte, îmi doresc, ceea ce nu poate avea absolut nimeni: să fiu îngropat într-o câmpie întinsă, la marginea unui drum, deasupra mea să crească iarbă și flori de câmp și să aud vântul cum trece prin sârmele de telegraf.

Dar în câmp are să-mi placă și iarna... ninge viscolit, zăpada este albă și ierburile uscate se aud cum se culcă la pământ.

Stau liniștit aici pe piatră în soare. Nu mai aud cheia

deschizând și închizând ușa, nu mă compătimenteșt nimeni, simt că am și plecat spre acel nimic...

Aici la sfârșit jurnalul meu, povestea unei vieți fără viață...

În aceste ultime rânduri pe care le mai înșir aici, nu uit să-l mulțumesc foarte mult domnului doctor Marian Popescu, care mi-a înlesnit să scriu cele ce am scris și îl rog, ca ultimă rugămintă, să nu cumva să rătăcească ceea ce eu am scris cu sufletul.

Dacă ceea ce ați citit nu va fi plăcut, vă rog să mă iertați, atât m-am priceput.

Scris în Penitenciarul Poarta Albă

Părgolea – fără Dumitru zis Castronel deținut recidivist.

Medicul închisorii a povestit după aceea: Priveam și urmăream de la distanță, așezat pe o piatră la soare, comportarea acestui deținut cu care aproape mă împrietenisem, înlesniseam în lungile convorbiri avute cu el, sufletul și felul lui de a fi, care nu erau a unui răufăcător.

Dar ce s-a întâmplat la numai câteva zile, vă las a înțelege din ceea ce au povestit deținuții.

Iată: „În zilele acelea, Castronel zădea deoparte și privea nice el nu știa unde... Îl lăsa în pace chiar și paznicul.

Era ca un animal sălbatic sau ca o pasăre care, atunci, înainte de a muri, întinsă pe pământ, îl lasă

pe om să se apropie și să pună mâna pe ea...

În ultima lui zi de viață se făcuse puțin frig. Castronel era și mai îngândurat. Nu vorbea cu nimeni, nu răspundea la nimeni. Nu a mâncat în dimineața aceea. Măncarea, ultima lui mâncare de deținut, din care mâncase atâția ani, ședea pe iarbă lângă el, neatinsă.

Deodată, fără ca cineva să-l poată opri, și-a sfășiat cămașa de pe el și, în mare fugă, s-a îndreptat spre cuptorul în care ardeau pietroazele de calcar... Și s-a aruncat în flăcări”.

Deținuții au scos cu niște cârlige lungi, resturile arse ale unui cadavru, și-au smuls apoi bonetele și s-au închinat... Dumnezeu să-l ierte.

A doua zi i-au făcut o cruce mare de lemn în care au săpat adânc:

„Aici trăiește liber deținutul Castronel.

Vă rugăm nu-i stricați momentul”.

Dar câteva zile după îngroziroarea lui moarte, i-a venit înainte de termen, liberarea din închisoare.

Un procuror sosit la penitenciar i-a cercetat dosarul. Deținutul Părgolea, fără Dumitru, fusese nevinovat la ultima lui condamnare. Pe procuror îl rugase medicul Penitenciarului, care atunci când îl întâlnește în tren, când era evadat, nu-l predase autorităților.

Epistola Bologa mergea tăcut alături de căpitanul străin. Voca meru s-a pî gî-
i paşi, să se despartă de omul acela bunuitor care pînă şi tăcînd îi făcea năstărie.
în aceluşi moment apăsător nu mai aflu dela dîrăni care aşteptau de important şi era neaşteptat

VOCILE ROMANULUI

I

Există în *Răscoala* lui Liviu Rebreanu o polifonie tipologică de complexă şi acută relevanţă estetică. „Vocile” romanului sunt personale şi impersonale. Tehnica e a compenetrării şi simultaneităţii, a dezvoltării contrapunctice ori a simplei înaintări, de oarecare independenţă structurală, conexată totuşi liniilor de forţă ce adună izvoarele, formează şuvoiul şi se revărsă în tumult. Aproape în majoritatea cazurilor, nu „portretul” e de reţinut, ci individualitatea specifică, pliată pe un model funcţional, dovadă că instinctul sigur al zugrăvirii de caracter determină individul să se orienteze într-o ordine tipologică. Verificate, în acest fel, în individualităţi, tipologiile existente au mai puţin personalism şi autotism. Puţine sunt „inconsecvenţele” de caracterologie şi ele sunt absorbite în prim-planuri de colectivitate, de grup, în scene de masă. Secvenţionarea filmică a registrelui noi lasă individului răgazul de a deroba/divaga de la condiţia lui comportamental-psihologică. Circumscrişi unor roluri tipologice, indivizii se subsumează tiparelor, ilustrându-le în categoria individualităţilor.

Să pornim de la intenţia generală a romanului, de la concepţia iniţială (mărturisită de autor şi mai târziu), potrivit căreia el îşi organiza epica de aici, secvenţională şi oarecum „devălmăşă”, după unele principii antinomice, definind două realităţi autonome, ce condensează fiecare în parte marile energii şi forţe obscure în relaţie cu drama pământului... Să luăm, bunăoară, două personaje, în care s-a condensat, la modul ilustrativ, definitoriu, realitatea celor două principii tematice călăuzitoare: Petre Petre şi Miron Luga, intenţionaţi artiştesc de către autor drept „prototipurile celor două principii ale *Răscoalei*” – „îarman şi boierul la fel de dărzi, la fel de puternici. Primul e sinteza tuturor energiilor ţărăneşti, de o acumulare ancestrală, obscură, după cum celălalt exprimă vechile prejudecăţi ale boierimii noastre. Petre Petre este conceput „ca o replică”, zice autorul, în faţa masivului Miron Luga. Ciocnirea acestor forţe exprimate, de fapt, impactul în care intră, într-o încheiere definitivă, prototipurile celor două principii, forţa unor instincte la fel de adânci, ancestrale, autonome. Să urmărim, în cadrul primului prototip, câteva „varianţe”, *sintagmatica vocilor*. Iată-l pe bătrânul latifundiar Miron Luga, stălp al conservatorismului rural, cu practica feudală a „învoierilor agricole”, refractar noului spirit industrial-bancar al burgheziei recente. Nadina exprimă, prin absenteismul ei munden, o altă ipostază a marelui proprietar, care, folosindu-se de arendaşimea spoliatoare, controlează întinsele domenii de departe, de la oraş, interesat numai şi numai de capitalul extorcat şi de risipirea lui în mondenitate şi trândăvie, nu şi de realitatea socială a moşilor. Iată-l apoi pe tânărul Grigore Luga, inconsistent ca moşier pe măsură ce se dovedeşte concesiiv şi democrat, concepţiile sale moderne, adaptate la legea exploatarei, nu par a fi aducătoare de beneficii. Are simţul pământului, al ingineriei agricole, pare mai mult specialist decât moşier, căci este umbrit de autoritarismul şi cerbicia latifundiară a tatălui său, un Ion al clasei latifundiare, lipsit de scrupule, hipnotizat de un ancestral instinct de clasă. Dacă în *Jon*

problema pământului se reduce la drama unui destin individual – zice autorul –, în *Răscoala* ea devine o adevărată revendicare de ordin social. „Problema mi-a apărut sub forma unei revolte a celor mulţi şi obijduiţi împotriva celor puţini, sătui şi tirani. Sub impresia aceasta, care, de altfel, mi-a rămas până azi, am scris *Răscoala*.” Acesta e, aşadar, sentimentul major care a prezidat creaţia, confirmat pretutindeni de tot atâtea impresii şi observaţii (Dan Petraşcu, *Cu d. Liviu Rebreanu despre romanul „Răscoala”*, în „Adevărul literar şi artistic”, XVI, nr. 760, 30 iunie 1935).

Romanul viza, deci, de la bun început, tabloul complex „al contrastului dintre ţară şi oraş”, marea „cutremurare” a poporului nostru, „singurul adevărat război civil din toată istoria noastră”. Impactul celor două principii configurează, încă din intenţii şi prime schiţe, cele două imagini. Iată ce nota într-o schiţă: „Jarnă critică. Frământarea ţăranilor. Foamea. Exploatarea. În vremea aceasta, un bal splendid la Bucureşti...”. Dar autorul nu putea să depăşească acea inerţială subiectivitate, de vreme ce fraza cu care începeu odată încălca principiul obiectivităţii şi simultaneitatea impactului existenţial: „Pământul era cleios şi murdar ca un ciocolat şi îngreţos”. Era o frază nesigură, care înclina teizist, încă de la început, cumpănă creaţiei... „Faza salvatoare” a venit, totuşi, „Juni, 1 august 1927” şi ea a punea capăt unor îndelungi căutări şi infructuoase transcrieri, aducând cu sine ritmul romanului, conţinutul, cadenţa, „singura posibilă şi indicată să deschidă poarta unei lumi noi”. În vara lui 1930 i se clarifică definitiv titlul capitolului cu care deschidea şi încheia romanul: *Răsăritul şi Apusul*.

După o febră artistică de aproape opt ani, *Răscoala* a devenit ceea ce este. E vorba, întâi de toate, de acea obiectivitate câştigată încet, treptat şi cu greu, conform creştea impresia că fiecare erou are dreptatea de partea sa e, în definitiv, firească şi naturală. Faptul că „toţi eroii din *Răscoala* par că au dreptatea de partea lor” (s.a.) ţine de un principiu artistic de obiectivitate epică. În aceasta chiar rezida, notează autorul, „marea greutate a mea: de a-i arăta şi pe ţărani şi pe oraşeni (pe guvernamentalii de atunci) ca având dreptatea de partea lor”. Numai în acest fel putea sugera „acel joc impersonal de forţe obscure, al unor concepţii şi stări de viaţă diferite...”. Chiar şi scena finală în care sadicul mare Tanăsescu ordonă masacrarea ţăranilor răsculaţi „pare să-şi aibă justificarea”, conform imputaţiei ce i-o aduse un prieten, oarecum deconcertat... Autorul şi-a văzut opera acuzată, pe rând, de unii critici, imputându-i când „simpatia” faţă de ţărani, când „satisfacţia” sardonică a unui „reacţionar” bucurându-se de ororile represiei. Dincolo, însă, de aceste „excepţii”, trebuie recunoscut, cu cuvintele autorului, că „în general, în romanul acesta, toţi, absolut toţi au dreptate şi tocmai aceasta constituie tragicul conflictului...” (Cum am scris „*Răscoala*”, Conferinţă ținută la Ateneul Român în 26 iunie 1943).

Se recunoaşte, încă de la început, laborioasa onestitate, înaltul profesionalism scriitoricesc, lipsa de spirit partizan a autorului strecurat abil printre categorii sociale diverse, în genere acea „vedere nepărtinitoare şi egală” (Şerban Cioculescu, 1933), totul fiind privit „cu detaşare egală, cu obiectivitate realistă şi impasibilitate în evocare”

(Pompliu Constantinescu, 1933). Imparţialitatea autorului şi dreptatea de sine a fiecăruia asigură, de fapt, autenticitatea vocilor, forţa lor de impact.

Auctorialul statut de neutralitate este păstrat şi în evocarea suprastructurii social-politice a Bucureştilor, dar şi în imaginea lumii rurale, cu ţărani, arendaşi şi proprietari. E aici un arpejat meticolos de situaţii şi împrejurări, determinând aparatul de filmat să treacă în mod egal peste prim-planuri şi scene de fundal, relevând tipuri caracteristice, definibile, dar şi psihologii morale nediferenţiate aproape, de o rectitudine gregară...

Drama pământului, angajând conştiinţele şi interesele unei societăţi întregi, detaliază o frescă de secvenţionare cinematografică, în care ţărani, moşieri, arendaşi, primari, jandarmi, prefecţi, militari, deputaţi, gazetari, mici funcţionari o luminează din tot atâtea direcţii, o exprimă prin tot atâtea voci, într-o obiectivitate epică egală cu sine şi dreptă cu fiecare...

II

Tot atât de vii şi interesante sunt şi *vocile impersonale* ale romanului, caracterul lor immanent, marea forţă de impact a infrastructurii epice.

Ştiri contradictorii, zvonuri ipotetice, cuvinte ce nu pot fi controlate – toate circulă cu intensitate de frison psihotic în lumea satului. Ţăranilor, care până acum înduraseră tactică condiţia unei mizerii lucii, „încep să li dezlege limbile”. Zvonul „că Vodă vrea să împartă oamenilor pământurile”, cum crede Ignat Cerel, îi trezeşte pe ţărani din letargia sărăciei. Zvonul se amplifică, se diversifică, se nuanţează, după imaginaţia unor interese colective: intenţia lui Vodă e în asentimentul ţăranilor şi ea s-ar împlini, dacă n-ar întâmpina rezistenţă din partea boierilor... Zvonul devine *porunca lui Vodă* şi îi interesează, îi mobilizează, îi instigă pe ţărani, în ideea că duşmanii cei mari ai lor sunt boierii, deci boierii trebuie înlăturaţi! Sintagma are un rol considerabil în pregătirea

psihologică, dar şi în declanşarea şi mersul răscoalei. Y compris toate zvonurile „contradictorii”, demne de naivitatea ţărănească, toate ştirile incontrollabile, toate cuvintele imposibile de verificate... *Răscoala* începe pe o minciună, pe o iluzie, pe o diversime, căci ce poate fi un astfel de zvon decât o legendă, un mit, o superstiţie menită să alimenteze o stare de criză, o psihoză colectivă. Toţi ţăranii gândesc la fel, se lasă cuceriti şi ispitiţi de aceleaşi iluzii, tocmai pentru că psihologia colectivă („suflul colectiv”) îi determină pe indivizi să gândească altfel decât în individualitatea de sine, adică într-o unitate de cuget şi acţiune, care nu exprimă ul individual, ci spectrul unui *substratum colectiv*, impunându-i-se individului şi dominându-l (S. Freud, *Psychologie collective et analyse du moi*).

Numim „*porunca lui Vodă*” complexul psihologic motivaţional care obsedează conştiinţele rurale, din începuturile romanului până la sfârşitul revărsării, covârşitoarea *voce impersonală* care alimentează permanent insursecţia ţărănească. S-o urmărim mai întâi în ipostază de uvertură, dintr-un capitol de început (Cap. III, *Flămânzi*).

Lăsarea la vatră a lui Petre Petre, care găseşte satul la horă, constituie scena iniţială în care se aduce în discuţie „*porunca lui Vodă*”. Pe aici se aude că Vodă vrea să împartă moşile la oameni şi că boierii nu-l lasă”, zice Ignat Cerel. Zvonul e confirmat de Leonte Orbiş şi Toader Strâmbu, şi identificat a veni dinspre Piteşti şi Teleorman... „Numai Vodă să dea poruncă şi apoi n-ai grijă că şi-or lua ei oamenii ce li se cuvine fie c-or vrea boierii, fie că n-or vrea făcu iarăşi Toader Strâmbu, cu o flăcărie aspră în privire”. Replica e o precizare categorică şi ea sună a avertisment, deschizând un culoar de semnificaţii în uvertura preparativelor. Zvonul e ipotetic, prezumtiv, dar se va insinua cu atăta imperativitate în aerul satelor că va declanşa o psihoză generală şi va pune în mişcare, până la urmă, şuvoiul de energii.

„Se aude”, „se zice”, „se povesteşte” că prin alte locuri ţăranii au auzit de boierii şi au împărţit pământurile. „Nebunia din Teleorman” era prea aproape de realităţile Argeşului, aşa că prefectul Boerescu îşi intensifică pacifismul său de campanie! Venit într-un „turneu de inspecţie” la Amara, prefectul – a cărui deviză era „pumn de oţel în mânuşi de catifea” – este contrariat de imobilitatea şi tăcerea îndărătnică a ţăranilor şi se întrece pe sine într-o demagogie de orator, iefinî, pe când „sutele de feţe cu-aceiaşi

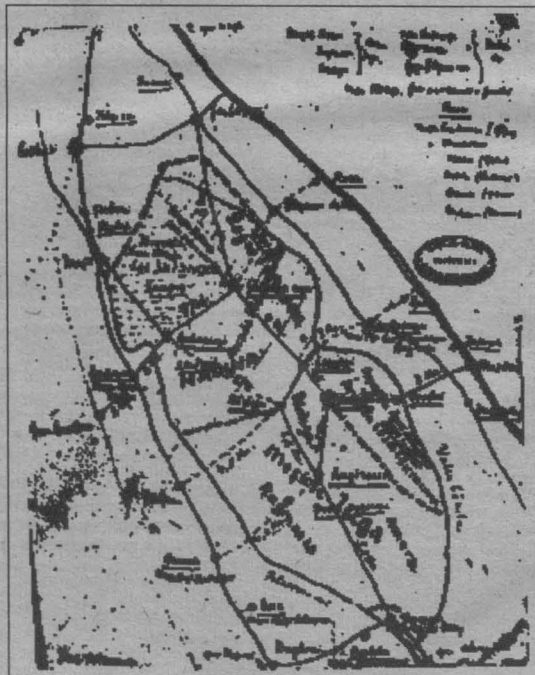
expresie păreau a fi ale aceluiaşi cap...” Dar văzând că peroraţia sa n-a avut nici un efect, dimpotrivă a incitat tacit spiritele, pacifistul încearcă să le explice ţăranilor că a venit pentru „împăciuire”, că „pacea cea mai rea tot e mai bună ca bălăia cea mai vitejească”. Dar ţăranii îi intrerup frazele şi eventualele făgăduieli „cu glume şi cu răsete”, făcându-l să roasească...

În capitolul următor (IV, *Luminile*) replica se conjugă cu un alt zvon tot atât de fals, în care ţăranii cred cu adevărat: că Nadina ar vinde moşia Băbaroga. Nadina nu vinde, deocamdată, nimic, dar zvonul creşcuse şi crease o concurenţă tulbură, contradictorie, de suspiciune reciprocă şi deci de încordare printre ţărani (boierul, arendaşul, ţăranii). Iată împrejurarea, foarte semnificativă, în care „*porunca lui Vodă*” îşi dovedeşte de data aceasta eficienţa: La cărciuma lui Busuioac, Luca Talabă, un ţăran mai înstărit, discută cu primarul Ion Prăvilă destul de contradictoriu, pe motivul că „nu-i drept – zice primarul – ca unii care-s mai înstăriţi de la Dumnezeu să mai ia pământ, iar cei săraci să rămână tot necăjiţi”. E cazul lui Trifon Guju să intervină, lansând acum, de fapt, zvonul „asentimentului” regal pentru ţărani: „D-apoi că are dreptate primarul... Că dacă dumneavoastră umblaţi să cumpăraţi, cum o să mai împartă Vodă pământ la oameni?” Replica îi găseşte nepregătiţi pe ţărani: „Toată lumea ştie, numai voi nu auziţi!” La care se adaugă şi un alt glas, „gros şi înăbuşit parc-ar fi răbufnit în adâncurile pământului”: „Trebuie să împartă că altfel nu mai putem trăi!”. Zvonul că Nadina vinde moşia e, desigur, fals şi el se născuse dintr-o doară, într-o circumstanţă când moşiereasa îi dăduse insistenţial arendaş grec Platamoni să înţeleagă că s-a săturat de greutatele ce i le pricinuieste moşia... „Se pare că dintr-o vorbă aruncată a ieşit o întreagă poveste...”, găseşte moşiereasa. La fel ca în scena cu furtul închipuit, în care ţăranii pot simţi pe propria piele, ce incurcătură iese dintr-o vorbă aruncată” (Cap. II, *Pământurile*). „Povestea” îi va mobiliza la modul cel mai serios pe ţărani care ajung până la minister, unde află dezamăgii că statul nu poate interveni în astfel de tranzacţii fiscale...

Dar în trenul cu care se întorc de la Bucureşti, un călător de la Focşani le confirmă zvonul cu „împărţirea de pământ” la lui Vodă. Din Moldova „se aud întâmplări intristătoare”. O poveste asemănătoare s-ar fi petrecut pe la muscali – zice-se – unde ţarul a îmăprîjit ţăranilor pământul boierilor!

„*Porunca lui Vodă*” revine în capitolul al VI-lea, *Vestitori*, cu o întreagă încălcare simbolică, de o justifiară premoniţie. Colectivitatea rurală e deja pregătită psihologică pentru că s-a vădă acum „călăreji pe cai albi”, ce trec prin sate cu porunci de la Vodă, privind împărţirea pământurilor şi alungarea boierilor şi arendaşilor, arderea conacelor şi acareturilor... Anghelina lui Nistor Mucenicul (o văduvă cu copii ajunşi „rău”, „săraca!”) pretinde că s-a întâlnit cu călăreji în alb, la fel Anton Nacu, Matei Dulman... „Vestea” îl „înflăcărează” pe Petre Petre, pe Trifon Guju îl găseşte „zgrumturos şi ursuz”, iar pe Melinte Heruvimul îl face să se exprime „tăios ca o limbă de cuţit”. Toţi aceştia, şi încă mulţi alţii, sunt conştiinţe posedate de „mistica” zvonului. O conştiinţă profană, nepervertită, rămâne, cum era şi firească, primarul Prăvilă, adică autoritatea, care posedă sensul exact al întâmplărilor. El găseşte să-i ironizeze pe ţăranii adunaţi la cărciuma lui Busuioac cu „călăreji cei năzdrăvani”, ca tot el să constate, mai apoi, că „liniştea nu-i a bună”.

Aceasta e liniştea dinaintea furtunii, lentoarea magmatică a primului volum. Se mişcă ţara, menită a configura minuţios atât realitatea social-politică a satului cât şi atmosfera cenusie a Capitalei – o relaxantă preparaţie a unei psihoze colective, urmărită apoi în revărsări de torent. E o lavă nu atât

nimicitoare, cât sancționatorie, justițiară, de acumulari anecdotice... „Se mișcă țara, domnul meu” îi declară ritos lui Grigore Iuga secretarul de redacție al *Drapelului*.

Partea a doua a romanului, *Focurile*, evocă trecerea la acțiune, psihoza colectivă în revărsări stihice. Țăranii „murmură și se frământă”, apoi „nu mai vor să primească învieții”, chiar trec la amenințări, cum îi comunică Cosma Buriiană lui Miron Luga. Limbajul lor devine mai aluziv-lacronic, cu cât „porunca lui Vodă” le consolida convingerile... Toader Strâmbu pleacă cu toporul la pădure convins că „cu uscăturile trebuie să începem”. Trifon Guju bate coasa „să fie bătuță”, iar Marin Stan își mustră boii la jug la fel de semnificativ: „Să nu fii boier, că te-a luat dracul!” *Vocile* răscălele, mai multe, par ale unui singur, se aseamănă. Dar și acum „porunca lui Vodă” îi urmărește și îi justifică, ca un suport insursecțional. Iată, bunăoară, scena în care Țăranii descind în curtea conacului lui Miron Luga. Trifon Guju e acela care îl avertizează pe boier că nesocotește „porunca lui Vodă” și, în acest spirit, îndrăznește să-l înfrunte pe boier, cu prețul vieții: „Cucoane, s-au dus vremurile alea... Mata n-ai auzit porunca lui Vodă ori nu vrei s-o asculți?” (Cap. X. *Sângele*). Tot în „asentimentul” regelui cred ei că acționează și când incendiază conacele, și când taie firele de telegraf și când își aducă de bunurile conacelor. Sancțiunea atât de aspră se conjugă în suferințele lor cu o „războiune” personală, de motivație tenebroasă (jugularea lui Aristică Platamoni, fiul grecului de arendaș, violarea Nadinei – acte motivate doar de un freudism primitiv, abstrus). Ei „reacționează sinergic, ca un polipier gigantic” (T. Vianu, *Artă prozatorilor români*, 1941). Premoniția justițiară a nebulunii Anton, pretinzând a pătrunde „rostul cuvântului”, („Ziua judecării” când vor suna trâmbițele dreptății, când vor sosi „călăreți cu săbii de foc pe armăsari albi”) se infaptuie cu pași mari și repezi...

Iluzia naivă (zvoni diversio-nist) îi întovărășește până la capăt. Chiar în momentele descinderii trupelor în Amara (când prefectul Baloleanu și maiorul Tânăsescu trec la represalii crâncene, de un sadism atroce), în învâlmășala de bocete și blesteme, Țăranii se întreabă contrariati: „Dar ei nu știu porunca lui Vodă?... Ori nici ei nu mai vor să asculte poruncile și atunci s-au dat de partea ciocoilor?” (Cap. XI. *Petre Petre*).

Chiar într-o scenă finală (scena în care aceiași teribili maior Tânăsescu anchetează preliminar atât de brutal și sadic pe Țăranii răsculați la primăria din Amara), un Țăran îl admonestează pe maior cu aceeași aluzie străvezie, că nu ține seama de „poruncile care trâmbițează în văzduhuri”. „Ce porunci?... Ce zice?” se arată contrariat maiorul și „uluit de atâtea îndrăzneală”, Spunându-i-se că mesajul e al unui nebul, pe nume Anton – același de la începutul romanului –, maiorul nu ia cuvintele drept roșite de un ireponsabil, dimpotrivă le înțelege adevăratul lor tălc: „Nebun?... Las că cunosc pe nebulii astea” și-l recunoaște pe individ ca fiind cel care cu o zi în urmă era în fruntea răsculaților... (Cap. XII. *Apusul*).

Cu cât zvoni în care se lăsaseră antrenai să absorbească total, cu atât și trezirea la realitate a Țăranilor e una din cele mai dure. Țăranii n-aveau de unde ști că sub binecuvântarea aceluiași Vodă se parafase pactul asasinilor, soarta războiului civil.

Vocile personale imprimă romanului adevărată motivație estetică. Deși nu au pământ, mizeria lucie îi ține toți, inițial, pe Țăranii în frâu. Ceea ce nu-i mai poate ține în frâu sunt zvoniurile, vorbele, știrile contradictorii. *Zvoniurile*, care vin de pretutindeni, trec peste țară, îi fac circumspecți, îi incită, îi mobilizează, îi trezesc la atitudine și revoltă. Paviza insurseciei lor e

o vorbă care străbate romanul ca un laimotiv grav de la un capăt la altul, în toate momentele decisive, și ea se rezumă la sintagma „porunca lui Vodă”.

Vorbele sunt multe, ele scapă înțelesului și „zvoniurile”, „vorbele”, „știrile”, în general rumoarea auriculară confiscă centrul ordinii, luciditatea cenzurală a stării de criză... Presa escamotează adevărul, arendașii îi înșală și mint, boierii îi amăgesc, oficialitățile, când nu-i intimidă, îi supun tirurilor demagogice și jerbilor retorice. Ei nu mai cred în minciuna instituționalizată, degenerată în propagandă și oratorie decrepită, patriotardă, față de care reacționează la început cu tăcere premonitoare, (scena discursului prefectului Boerescu...). Ei simt că adevărul vine pe alte căi, că în văzduh plutește un aer de primenire, un ceva încă indefinibil, care vizează, bineînțeles, condiția lor precară. Neconturată, informă, toată această speranță de înnoire, de schimbare se agită de o singură salvoare: „porunca lui Vodă”. Zvoniul mobilizator, însă, nu poate fi controlat, numai confirmat și în alte părți ale țării. Prin-o prezență atotstăpânitoare în conștiința oamenilor, el crește, se lățește enorm și, o dată cu el, aspirațiile Țăranilor, freazăntul general. „Trecând din gură în gură, întâmplările se umflau” notează autorul făcându-ne discret să înțelegem de la bun început că el deține secretul motivației estetice. Spiritul unei fabulări imperioase se instituie ca o necesitate. E momentul în care vorbele nu mai pot fi controlate, concurând o realitate searbădă, intenționând chiar a o aboli. *Fabularea* are o intenționalitate cu adresă, e de o aluzivitate străvezie. Ea tălmăcește starea de insursecie spirituală, care precede mișcarea enormă a maselor, actele propriu-zise. E necesară și imperioasă, cerută de aspirația generală de eliberare a spiritului Țăranesc din mizeria coercitivă. E o fabulare vigilență, cu tălc, la pândă și gata de acțiune. (v. vorba „aruncată” a Nadinei). Ea remontează știrilele, le situează pe aceeași platformă psihologică și de interese și descătușează mai apoi energii. Întâmplările intră pe banda fabularii firesc și spontan. E o spontaneitate specifică ce traduce o imperioasă nevoie de exprimare, un spirit justițiar, recriminatoriu (v. scena cu urecheatul copilului lui Pavel Tunsu). Țăranii se lasă în voia limbajului premonitoriu, simbolic, cât și în libertatea unei aluzivități expresive. „Porunca lui Vodă” devine mobilul răzvrătirii, al psihologiei generale, magnetul unificator de aspirații și energii. Lăsându-se în voia zvoniului, posedată de zvon, Țăranii acționează ca sub influența unui medium hipnotizant, ca într-o transă mediunică.

Glasiurile Țăranilor devin în *Focurile* mai conturate, aluziile mai cu adresă, forța mai adunată, retoria de planuri mai rapidă, în general imaginea lumii rurale mai strânsă. Limbajul aluziv, zvoniurile mobilizatoare, știrile contradictorii configurează centripetismul psihozei colective... În acel centru psihotic, hipnotizant, mediunnic identificăm „porunca lui Vodă”, menită a exprima în regim artistic motivația răscăleli Țăreștii, temeiul ei. Ea determină adevărate mutații psihotice în conștiința Țăranilor. Cuvântul pune în mișcare fondul fabulos al imaginației, resuscitând statutul acestuia de *univers paralel*.

Fiert până la clocot în rețetele unei prodigioase imaginații, zvoniul se dilată monstruos, absorbind realități și oameni, confiscând spiritul întregii comunități rurale. Plumbii trupelor de intervenție vor dezamorsa sângeros dirijabilul „diversionist” al Iluziei, mistificarea maniheică a minciunii, o vor scoate în afara legii!

Realitatea ce rămâne e una a unui memento de nestine acuze istorice.

Z. CÂRLUGEAN

SFÂRȘIT DE NOIEMBRIE CU LIVIU REBREANU

M-a frapat odinioară o reflecție a foarte tinerei Lulia Hasdeu: părinții să se îngrijească de copiii lor în toate privințele, iar copiii să-și arate recunoștința prin bune rezultate la învățătură. Despre modul în care propriii mei părinți s-au îngrijit de formarea mea intelectuală și morală, cuvintele nu pot spune îndeajuns. Pagini numeroase din masivul *Jurnal* al lui Liviu Rebreanu, cărora li se adaugă amintirile mamei, Fanny Rebreanu, *Cu soțul meu* (publicate în 1963), apoi volumele sub semnătura mea – *Zilele care au plecat*, 1970, *Pământul bătătorilor de părintele meu*, 1980, *La lumina lămpii*, 1981 – se constituie în mărturie de tot felul. După trecerea părinților mei în nevăzut, mi-am făcut o datorie pioasă din păstrarea memoriei lor. Cu toate că momentele grele nu au lipsit, mama, Fanny Rebreanu, nu a înstrăinat nimic; exemplul ei m-a călăuzit și reconfortat. De o modestie rară, autorul lui *Ion* nu s-a gândit niciodată că ultimul său cămin va deveni „Casa memorială Liviu Rebreanu”.

Nici una din locuințele bucureștene prin care trăise el, una în Strada Buzzești 13, alta în Popa Tatu 85, o alta în Strada Primăverii 19 (unde a definitivat romanul *Ion* și a scris *Pădurea spânzuraților*) nu mai există. Ar mai fi de menționat apartamentul din Bulevardul Elisabeta 97, în apropierea sediului „Sburătorului”, însă numai cel din cartierul Cotroceni, realmente reprezentativ, era îndreptățit să ajungă Casă memorială.

Dar câte obstacole au fost de înlăturat până la includerea acestuia în patrimoniul Muzeului Literaturii Române! Ani întregi de intervenții, de oferte mereu refuzate, de clauze testamentare mereu sub semnul incertitudinii... Forurile diriguitorie în cultură obiectau că Liviu Rebreanu figurează în așezăminte muzeale diverse, la Prislop, la Maieru („Cuibul visurilor”) și la Valea-Mare, pe Argeș, că în ultimele decenii un bust de Romul Ladea fusese instalat la Bistrița Năsăud, un altul tot acolo (oferit de mine), în fața Liceului „Liviu Rebreanu”, altele la Prislop și Valea-Mare. Prea mult Rebreanu? Iată totuși că apartamentul din Cotroceni, în care mai mult decât oriunde persistă spiritul marelui creator, urmează a fi în viitor un lăcaș de interes cultural, larg deschis tuturor. Dacă părți din manuscrisele Părintelui meu au fost donate, după dispariția sa timpurie, unor instituții de prestigiu, precum Academia Română, Muzeul Literaturii Române, Muzeul de Literatură al Moldovei, Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” din Iași și altora, rămân în patrimoniul Casei memoriale „Liviu Rebreanu” destule documente de atelier elocvente. Totul e inventariat și sistematizat în cea mai bună ordine. De reținut, apoi, multiplele ediții ale operelor rebreniene (edițiile *princeps*

Liviu Rebreanu - Portret de L.P. Șirato

legate artistic), precum și volume din cele peste zece mii care formau biblioteca pasionatului lector care a fost Liviu Rebreanu. În paranteze fie spus, înainte de elaborarea romanului *Adam și Eva* (manuscris donat Iașului), autorul a consultat vreo câteva sute de cărți: unele de aspect istoric ori etnografic, altele privind mitologia, filosofia existenței, ori oferind sugestii în plan metafizic.

În rafturi aparte se găsesc eșantioane din operele fundamentale ale lui Liviu Rebreanu, traduse în aproape patruzeci de limbi. La centenarul nașterii Părintelui meu, am primit de la scriitorul Sumija Haruya o splendidă versiune japoneză a romanului *Ion*, cu un titlu adaptat: *Rugăciunea pământului*. Recent, în preajma sărbătoririi zilei de naștere a clasicului, mi-a parvenit versiunea franceză a *Ciuleandrei*, devenită *Madalina*, în admirabila tălmăcire a lui Jean-Louis Courriol. Din seria volumelor traduse, unele au fost donate în anul 1948 Academiei Române; donate au fost, de asemenea, multe din cele paisprezece mii de scrisori primite de Liviu Rebreanu de la scriitorii (ca unul care a fost președinte al Societății Scriitorilor Români) și de la oameni de teatru (ca unul care a fost director al „Naționalului” din București și Director general al Teatrelor și Operelor). Pe culoarul de la intrarea în spațiul intim rebrenian, se văd afișe ale spectacolelor cu piesele sale, ori amintind conferințe prezentate de el; de amintit, în continuare, fotografiile personale și de familie, caricaturi de Neagu Rădulescu, de Sell și de alții. În încăperile principale, cu mobilă stil (Biedermeyer, Lengyel), cu statuete,

porțelanuri și alte obiecte de artă, românești și străine, traducând gustul sigur al colecționarului, acestea se îmbină cu valoroase portrete în ulei ori în alte tehnici. Ne întâmpină un Liviu Rebreanu în ipostaze semnificative, văzut de Jean Al. Steriadi, Camil Ressu, Aurel Bordanache, G. Löwendal, Eugen Drăguțescu, Maria Brateș-Pillat, Traian Cornescu și alții. Atrage privirile un bust de Oscar Han.

Sunt apoi lucrări de Henri Catargi, de Theodor Pallady și Nicolae Dărăscu, de sculptorul Ion Jalea. Alte portrete, opere ale unor mari artiști, o înfățișează pe Fanny Rebreanu, soția scriitorului; în câteva cadre sunt eu însămi. Și nu trebuie omisă bogata colecție de icoane pe sticlă, unele dintre ele adevărate bijuterii ale genului.

Cum unele documente rebreniene au fost dăruite în diverse locuri din țară, am alcătuit un catalog cu indicarea precisă a instituțiilor ce le păstrează. Am adunat, de asemenea, și am grupat într-un voluminos „Corpus documentar”, reviste, documente fotografice și afișe, precum și programe ale tuturor manifestărilor prilejuite, în țară și peste hotare, de centenarul nașterii scriitorului. Acum, la o sută șapte ani de la nașterea sa (la 27 noiembrie 1885), sunt fericită că Dumnezeu mi-a dăruit zile, ca să pot încheia fapta cea mai sfântă a vieții mele: „Casa memorială Liviu și Fanny Rebreanu”.

Puia-Florica REBREANU-VASILESCU

POEZIE OLANDEZĂ CONTEMPORANĂ

Lucebert (Lubertus Jacobus Swaanswijk, n. 1924) – poet, grafician și pictor olandez – s-a afirmat în anii '50, în cadrul mișcării experimentale, curent de avangardă, ce a marcat în mod esențial lirica olandeză.

Susținând o lirică a sensibilității și intuiției, în care imaginea trebulă să primeze ca modalitate expresivă, mișcarea experimentală și-a găsit în Lucebert, poet și pictor deopotrivă de talentat, exponentul cel mai convingător. De altfel cele mai multe dintre volumele de versuri ale lui Lucebert, ilustrate cu lucrări de grafică ce îi aparțin, au apărut în contextul mișcării experimentale: *Trianglu în junglă* (1951); *Apocrif* (1952); *Școala din Amsterdam* (1952); *Despre abis și omul spațiului* (1953); *Alfabet* (1955); *Amuleta* (1957); *Cădere în fața zeului muștelor* (1959).

După 1960 au văzut lumina tiparului ciclul „*Priveliște frumoasă și alte curiozități*”, precum și un număr de volume antologice care includ și poeme scrise în anii '70.

Reinder Meijer îl caracterizează pe Lucebert în *Istoria literaturii Țărilor de Jos*, cu următoarele cuvinte: „El poate fi un observator lucid, distanțat, al lumii din jurul său, dar în aceeași măsură poezia sa poate fi de un lirism vibrant, delicat, sau de o necruțătoare incisivitate satirică; poate să se angajeze cu patimă în problemele societății sau să se detașeze în mod subtil; poate fi ironic, mândru sau glumeț. În poemele sale imaginile

Lucebert

țâșnesc ca scântellele unui foc de artificii sau se acumulează lent... Tonul poeziei sale parcurge o gamă amplă de intensități, de la strigăt până la șoaptă.”

Bogăția creației lirice a lui Lucebert, diversitatea ei stilistică nu se datorează numai talentului viguros al poetului, ci și strădaniei sale neobosite de a nu se repeta, de a rămâne fidel unei declarații din tinerețe, care suna astfel: „Nu vreau să mă dogmatizez”.

Poezia lui Lucebert a fost asociată de el însuși cu artele plastice, prin modul în care și-a ilustrat singur volumele; versurile sale au inspirat totodată pe muzicieni, devenind textele unor compoziții de cele mai diverse facturi de la muzică pentru cor a capella, până la cântece de cabaret sau muzică electronică.

Lucebert a ajuns să fie cunoscut de cabaret prin intermediul traducerilor în numeroase țări; astfel, lirica sa a fost tălmăcită în toate limbile de circulație (numai în engleză are, de pildă, 14 traducători), bucurându-se și de versiuni în daneză, maghiară, indoneziană, esperanto, sârbă, lituaniană, portugheză, japoneză ș.a.

Câteva din poemele sale au apărut în traducere românească în „*Antologia de poezie neerlandeză/ olandeză și flamandă*”, editată la Minerva în 1973.

Începutul

puținul din realitate

se face din ce în ce mai mic,
tot albastrul depărtării înfulecă ecoul,
tot galbenul strălucitor ronțăie depărtarea,
da, sunt voci ce se strâng ca frunzele ce ard,
și pași grăbiți ca bătaile de aripă,
poți veni fără văz și auz, fără glas,
e-un stat întemeiat pe liniște,
pe întuneric și pe nemișcare.

poți fi din nou tăcut și înțelept,
șterse sunt urmele umede de otravă ale fanteziei,
poți sta din nou nemișcat și privi
și cu toate lucrurile poți să dispari,

și să mergi în grădini poleite de lună,
pe lângă cochilii goale de melci pe lângă pietre,
pe lângă cristale tari de rășină, crengi
uscate și,
cu un zâmbet fugar să vorbești în gol.

din volumul: *Despre abis și omul spațiului*
(1953)

frumusețea unei fete
sau tăria apei și-a pământului
să le descrii nespuse de lin –
asta fac lebedele.

eu scriu doar din numele a
și din numele z
un alt nume

de aceea pe mine nu mă pot face
să dispar într-un trup –
de asta-s în stare îngerii
cu glasurile lor mai subțiri.

la mine se vede numai disperarea:
născut atât de lipsit de cuvinte, doar
pentru a muri într-un glas.

din volumul: *Apocrif*
(1952)

Brâncuși

sferă pietroasă ca un sân,
săruturi ca gloanțele de sticlă,
obeliscuri ca pești zburători,
păsări vagi ca niște săruturi –

aripi ușoare
cu pietrele grele se joacă –
un joc de glasuri și tăcere;

lebede ca temple-nzăpezite,
săruturi ca umbrite porți,
praguri între cer și pământ,
lebede sfioase ca niște săruturi.

din volumul: *Numele desenat*
(1952)

Vard' târzie

mi-am culcat în iarbă armele
și armele încep să miroasă a ierburii;
mi-am culcat în iarbă trupul,
și trupul meu are arome de lemn, dulci și amare.

această stare, această stare ușoară, fără
importanță,

ca o fotografie galbenă în apă,
licărind răscuită pe unde,
ori lângă pădurea prăfuită cu trupuri și umbre...

o, mare respirație, nu lăsa pietrele să se scoale
încă,

nu le îngreuna încă ochii și obraji,
nu le fă încă mai mici, mai oarbe, mai cenușii.

mai lasă îndrăgostiții să zacă în tăcerea
neagră dintre urechile lor argintii și, o,
mai lasă fetele să-și scuture penele și
să zâmbescă.

din volumul: *Despre abis și omul spațiului*
(1953)

Asta se poate

din ochii zăbreliți pornesc fântâni
peste gura mormântului, căscată –
frumos e ochiul ce privește încă
înapoi

după vântul gol, printre brazi
și catarge,
curată e mâna, ce face încă semne,
fără să miroasă a putregai,
și puternică mâna, ce ține inima,
și nu se înăsprește.

nedumerirea dansează la ferestre,
nedumerirea strigă pe stradă,
cel care știe drumul cuvântului,
merge pe drumul seminței rodind,
el vede crescând luna în somnul
său,

într-un soare al înduioșării,
mângâind ușor vântul –

el cu natura se joacă
și natura se joacă cu el,
ochii lui se încheagă în glas,
se rotunjesc în fructele nemărginirii,
el dansează și piere,
și cântă până când noi ajungem
străvezii.

din volumul: *Amuleta*
(1957)

Prezentare și traducere din limba
olandeză
Gabriela DRAGNEA

